

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií

Eva Charouzová

Osobnost Popelky Biliánové a její publicistická činnost

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Eva Charouzdová**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2009**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

CHAROUZDOVÁ, Eva. *Osobnost Popelky Biliánové a její publicistická činnost*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií, 2009. 93 s. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Osobnost Popelky Biliánové a její publicistická činnost“ se zabývá osobností spisovatelky, publicistky, dramatičky Popelky Biliánové (1862-1941), vlastním jménem Marie Popelkové, a zvláště její publicistickou činností. Bakalářská práce sestává ze dvou částí: první část je životopisná, část druhá je věnována publicistickým příspěvkům Popelky Biliánové v soudobém tisku. V životním příběhu Popelky Biliánové jsou zdůrazněny její aktivity spolkové, kterých si více cenila než vlastní literární tvorby. Popelka Biliánová je zde nazvána ženou mnoha aktivit, jelikož se její různorodá činnost týkala několika oblastí, např. pedagogiky, etnologie, folkloristiky aj. Popelka Biliánová jako publicistka přispívala do periodického i neperiodického tisku od 80. let 19. století až do své smrti. Bakalářská práce publicistické příspěvky Popelky Biliánové třídí podle druhu periodika, publicistického žánru, tematiky příspěvku a dalších kritérií. Kromě analýzy jednotlivých příspěvků Popelky Biliánové si bakalářská práce všímá také publicistiky na přelomu 19. a 20. století, literatury a nástupu nových literárních směrů. Vztah publicisty a nakladatele na přelomu 19. a 20. století dokumentuje dochovaná korespondence Popelky Biliánové s významnými osobnostmi té doby. Prozaické dílo Popelky Biliánové je v bakalářské práci přiblíženo v souvislosti s její prací publicistickou. Popelka Biliánová je zmíněna i jako autorka, jejíž literární dílo bylo zfilmováno a zdramatizováno.

Annotation

Bachelor thesis „Osobnost Popelky Biliánové a její publicistická činnost“ deals with a portrait of Popelka Biliánová (1862-1941), Czech writer, publicist and dramatist and her activities in journalism. Popelka Biliánová's life was linked with a few associations in the Czech countries at the turn of the 19th century where she was active. She was acting in several spheres, e. g. education, ethnology, folklore, etc. Popelka Biliánová as a journalist wrote her articles for various periodical and non-periodical press. Bachelor thesis analyses Popelka Biliánová's articles according to a kind

of newspapers and magazines, journalistic genres, themes, etc. The attention is also paid to journalism at the turn of the 19th century, literature and its movements. Popelka Biliánová's correspondence with important artists, writers, publishers and so on exemplifies a relationship between a writer or publicist and a publisher at that time. The prose that Popelka Biliánová wrote relating to her journalistic activity. Popelka Biliánová is also mentioned as the author of the prosaic pieces that inspired movie producers and literary managers.

Klíčová slova

Popelka Biliánová, publicistika, publicistické příspěvky, spolky, spolková činnost, literatura, próza.

Keywords

Popelka Biliánová, journalism, journalistic articles, association, literature, prose.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Zároveň prohlašuji, že tato práce nebyla v minulosti použita k získání jiné atestace.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

Práce má rozsah 235 718 znaků s mezerami, tj. 131 normostran.

V Praze dne 6. ledna 2009

Eva Charouzdová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla zvláště poděkovat docentce Barbaře Köpplové, vedoucí této bakalářské práce, za cenné rady, připomínky a milá povzbuzení při psaní práce, panu Ivanu Koubovi, správci Literárního archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech, za vstřícný přístup nejen k mé osobě, ale ke všem badatelům, kteří by bez archiválií uložených v Památníku nepokročili dále ve své práci, a v neposlední řadě děkuji všem nejmenovaným knihovníkům (zvláště Národní knihovny) a archivářům, bez jejichž pomoci bych se při studiu literatury a pramenů k této práci jen obtížně orientovala. Zároveň jsem chtěla touto cestou vzdát hold jejich náročné, byť mnohdy nedoceněné práci.

Samozřejmě musím poděkovat své rodině za trpělivost, se kterou přihlížela na ty nesčetné hodiny strávené v knihovnách a archivech a posléze doma při psaní práce. Svému muži velmi děkuji za grafickou úpravu bakalářské práce a za sestavení přílohové části.

Bakalářská práce je věnována Ríšovi a Pavlovi.

Obsah

Úvod.....	10
1. Informační zdroje.....	12
1.1. Prameny.....	12
1.2. Literatura.....	15
1.3. Internetové zdroje.....	16
2. Několik pohledů na osobnost Popelky Biliánové.....	17
3. Životní příběh Popelky Biliánové.....	19
4. Popelka Biliánová – žena mnoha aktivit.....	23
4.1. Spolková činnost a Popelka Biliánová.....	25
4.1.1. Ženské spolky.....	26
4.1.2. Popelka Biliánová jako jednatelka Ústřední Matice školské a tzv. obětiny.....	29
4.1.2.1 Ústřední matice školská.....	29
4.1.2.2 Národní navštívenky čili tzv. obětiny.....	31
4.1.3. Popelka Biliánová jako organizátorka vlastivědných vycházek po Praze a okolí.....	33
4.1.4. Popelka Biliánová jako „ochránkyně“ pražských památek.....	35
4.1.5. Popelka Biliánová jako zakladatelka tzv. dívčího skautingu v Čechách.....	37
5. Publicistická činnost Popelky Biliánové.....	39
5.1. Literatura na přelomu 19. a 20. století.....	39
5.2. Publicistika na přelomu 19. a 20. století.....	41
5.3. Pražské nakladatelské domy na přelomu 19. a 20. století.....	42
5.4. Publicistické žánry na přelomu 19. a 20. století.....	43
5.4.1. Fejeton.....	43
5.4.2. Črta	44
5.4.3. Povídka.....	45
5.4.4. Humoreska.....	46
5.5. Popelka Biliánová jako publicistka.....	46
5.6. Příspěvky Popelky Biliánové v periodickém tisku.....	48
5.6.1. Příspěvky v novinách.....	49
5.6.1.1 Národní listy.....	49
5.6.1.2 Hlas národa.....	52

5.6.1.3 Národní politika.....	53
5.6.2. Příspěvky v časopisech	54
5.6.2.1 „Zábavná“ periodika	56
5.6.2.1.1 Besedy lidu.....	56
5.6.2.1.2 Zábavné listy.....	57
5.6.2.1.3 Švanda dudák.....	57
5.6.2.1.4 Květy	59
5.6.2.2 Ženské časopisy a příspěvky Popelky Biliánové.....	59
5.6.2.2.1 Ženské listy.....	59
5.6.2.2.2 Ženský svět.....	61
5.6.2.2.3 Kalendář paní a dívek českých.....	62
5.6.2.2.4 Lada.....	63
5.6.2.2.5 Dámské besedy.....	64
5.6.3. Příspěvky Popelky Biliánové v ostatních periodících.....	64
5.6.3.1 Archa	65
5.6.3.2 Český svět.....	66
5.6.3.3 Literární listy.....	66
5.6.3.4 Osvěta.....	67
5.6.3.5 Zprávy Sokola na Vyšehradě.....	68
5.6.4. Příspěvky v kalendářích.....	68
5.6.4.1 Kalendář a seznam spolků českých vojenských vysloužilců	70
5.6.4.2 Národní kalendář	71
5.7. Příspěvky Popelky Biliánové v neperiodickém tisku.....	71
5.8. Vztah publicisty a vydavatele (popř. redaktora) na přelomu 19. a 20. století (na příkladu Popelky Biliánové).....	72
6. Popelka Biliánová a spisovatelské a jiné organizace.....	75
6.1. Charakteristika literárního díla Popelky Biliánové.....	78
6.2. První pokus básnický.....	80
6.3. Pověsti.....	81
6.4. Romány.....	81
6.4.1. Do panského stavu.....	81

6.4.2. Pod selský krov.....	82
6.5. Ostatní práce prozaické.....	83
7. Práce dramatické.....	83
8. Popelka Biliánová a film.....	84
9. Popelka Biliánová a František Cimler.....	85
Závěr.....	86
Seznam použité literatury.....	90
Prameny.....	92
Internetové zdroje.....	92
Resumé.....	94
Ukázky z díla Popelky Biliánové.....	95
Přílohy	

Úvod

Po menším průzkumu ve svém okolí jsem zjistila, že jméno spisovatelky, publicistky, obdivovatelky starých pražských památek, sběratelky pražských pověstí a ženy dalších aktivit není veřejnosti známo. V hodinách českého jazyka a literatury se o Popelce Biliánové nedovíme nic. Zdá se, že její jméno je zapomenuto. A přece si tato autorka tzv. populární četby zaslouhuje i dneska naši pozornost. Už proto, že se její beletristické a publicistické práce těšily velké popularitě širších čtenářských vrstev téměř půl století. Kdo by na přelomu 19. a 20. století nečetl tehdy oblíbené kalendáře? Kdo by nezalistroval stránkami nejčtenějších časopisů, jako byly *Besedy lidu*., *Květy*, *Lada*, nebo deníků, jako např. *Národní listy*, *Národní politika* aj.? Tam všude se setkáme s příspěvky Popelky Biliánové. Příspěvky, které najdeme v periodících na přelomu 19. a 20. století, patří neodmyslitelně k její osobnosti, stejně tak jako její beletristické práce. Můžeme směle říci, že drobné prózy otištěné v tehdejších novinách a časopisech živily ji a její rodinu. Románovou prózou pak uspokojovala své literární potřeby. V naší práci se však rozsáhlejšími prozaickými pracemi Popelky Biliánové zabývat nebudeme, spíše se jich jen lehce dotkneme v souvislosti s úspěchem jejích nejznámějších literárních děl.

Jméno Popelka Biliánová jsem zaslechla poprvé na začátku 90. let minulého století, kdy jsem jako dobrovolná knihovnice pracovala v jedné místní knihovně. To byla doba, kdy začal nakladatel Ivo Železný vydávat nejen pověstné Večery pod lampou, ale hlavně autory z první republiky do té doby zakázané, polozapomenuté či úplně neznámé. Tak se mi do rukou dostala kniha *Do panského stavu* Popelky Biliánové. O knihu byl mezi čtenáři nezvyklý zájem. Mě ale především zaujalo neobvyklé křestní jméno autorky – Popelka. Myslela jsem si ovšem, že se jedná o nějaké zastaralé jméno právě z období první republiky. V průběhu svého studia literatury na univerzitě jsem narazila na její tvorbu opět, a to v hodinách tzv. populární literatury a červené knihovny. A ještě jedna drobnost mě přivedla ke zmíněné autorce: v Praze na Vyšehradě, hned za Leopoldovou branou, stojí rozkošný domeček, který vypadá jako z pohádky. Na něm pak visí pamětní deska, která oznamuje, že zde žila a zemřela spisovatelka Popelka Biliánová.¹ Člověk si klade otázku, jak je možné, že domeček stále stojí, že nebyl zbořen při mohutné modernizaci města na přelomu 19. a 20. století?

¹ Přizemní domek s osmi okny uzavírá vnitřní pásmo vyšehradského opevnění; bílou destičku s černým nápisem věnovala Beseda „Motýl“ v roce 1946. HAMPL, František. *Dobrodružství Jaroslava Seiferta*. 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1969, s. 133. V současné době patří dům Magistrátu Hlavního města Prahy, správcem domu je Národní kulturní památka Vyšehrad. Je obýván nájemníky. Informace pochází z Informačního centra Národní kulturní památky Vyšehrad.

Odpovědí mu může být zase osobnost paní spisovatelky Biliánové, která byla velkou milovnicí památného Vyšehradu a zároveň urputnou bojovnicí za záchranu starých pražských památek.

A proč jsem nakonec dospěla k rozhodnutí, že o této pozoruhodné ženě budu psát bakalářskou práci? Zcela náhodou. Při mých návštěvách v Národní knihovně ráda listuji časopisy pro ženy z období první republiky. Když jsem procházela *Kalendář českých paní a dívek* nebo *Ženské listy*, které redigovala spisovatelka Teréza Nováková, objevila jsem několik příspěvků právě od Popelky Biliánové. Zaujalo mě především nadšení, se kterým se věnovala různým tématům, např. v *Ženských listech* psala o výchově dívek, v *Kalendáři* publikovala své sentimentální povídky atd.

Spojení jména Terézy Novákové a *Ženských listů* samozřejmě evokuje ženské hnutí na přelomu minulých století. Ano, i Popelka Biliánová patřila k jejím aktivním členkám, i když zde musím zdůraznit, že její představy o ženském hnutí a dívčí výchově se vyvíjely jinak než u ostatních příznivkyň ženského hnutí na přelomu 19. a 20. století.

Taková byla cesta k nastolení tématu bakalářské práce. Protože studuji Mediální studia, budu se v této práci věnovat jednak osobnosti Popelky Biliánové (z dostupných pramenů a literatury se pokusím načrtnout její životní příběh a poukážu na její různorodé aktivity), jednak se zaměřím na Popelku Biliánovou jako na publicistku a žurnalistku. Na některé aspekty její spisovatelské a publicistické dráhy však není v této práci dostatek prostoru, zvláště se to týká analýzy literárního jazyka, který již v době, kdy Popelka Biliánová žila, byl předmětem mnoha diskuzí, dále se nebudu zabývat přínosem Popelky Biliánové v oblasti etnologie a folkloristiky a v neposlední řadě nebude hodnoceno její prozaické dílo z hlediska literárněvědného.

Do mozaiky jsem si tedy poskládala obraz čínorodé ženy – matky, autorky románů a povídek, publicistky, členky ženského hnutí, záchránkyně pražských památek, vychovatelky prvních skautek v dívčích táborech aj.; na jeden lidský život opravdu mnoho různých činností. Každá z oněch činností Popelky Biliánové by si však zasloužila samostatnou práci. My si budeme všimát především její osobnosti v souvislosti s publicistickou aktivitou. Budeme pátrat po periodicích, do kterých připívala či kam chtěla přispívat, dotkneme se otázky, jak těžké bylo pro ženu-samoživitelku obstat mezi dalšími přispěvateli a udržet si tak svou čtenářskou obec, jakým způsobem se psalo do novin a časopisů na přelomu 19. a 20. století, tzn. v našem případě, jak Popelka Biliánová žádala o uveřejnění svých příspěvků, s jakým úspěchem atd. Nabízí se mnoho otázek k výše uvedenému tématu, na které chce tato práce odpovědět. Nemůžeme se samozřejmě vyhnout kontextu doby, ve které Popelka Biliánová žila. Zajímá nás hlavně situace v publicistice na

přelomu uvedených století a taktéž atmosféra doby, kdy Popelka Biliánová své črty a drobné práce odesílala různým nakladatelům periodik. Zmíníme se o nástupu nových literárních směrů, které nemohly být soudobými autory opomenuty.

Když přihlédneme k nelehkému osudu Popelky Biliánové, zdá se nám dnes její odvaha a všestrannost velmi inspirující. Můžeme si jen povzdychnout, jak je paměť lidská krátká a nespravedlivá. Popelka Biliánová je známou jen zasvěcenému okruhu literárních badatelů, kteří v tichosti knihoven zkoumají pozůstalost autorů, jež sice vyhověli soudobému vkusu, ovšem nikoliv estetickým měřítkům tzv. krásné literatury, a tito autoři tak mizí z učebnic pro školáky, z encyklopedií, z vysokolškolských skript, až zmizí v nenávratnu... Jejich jména jsou zapomenuta, stejně tak jako je zapomenuta Popelka Biliánová. V tomto případě neprávem. Snad tato práce přispěje k tomu, že povědomí o tvůrkyni postavy matky Kráčmerky či paní Katynky, o průkopnici dívčího skautingu v Čechách, o neúnavné přispěvatelce do novin a časopisů, bude větší. Třeba se tato práce stane inspirací pro další vědce, kteří objeví v archivech nové poznatky, a konečně sestaví monografii, která by v úplnosti zmapovala život a tvorbu Popelky Biliánové.

1. Informační zdroje

1.1. Prameny

Už samotný název práce napovídá, jaká byla hlavní náplň mé badatelské činnosti: jednalo se samozřejmě o práci v knihovnách a archivech, ve kterých jsem listovala soudobými periodiky s cílem zjistit, do jakých novin a časopisů Popelka Biliánová přispívala a o jaký druh novinových a časopiseckých příspěvků se jednalo. Vycházela jsem z informací uvedených v *Lexikonu české literatury: osobnosti, díla instituce A-G*², kde je u každého spisovatele připojena i bibliografie, tj. novinové a časopisecké příspěvky, dále publikace, které spisovateli nebo spisovatelce vyšly knižně, a odkazy na další informace vztahující se k určitému spisovateli či spisovatelce. U jména Popelky Biliánové jsem napočítala celkem 25 periodik, ve kterých bych měla objevit jméno Popelky Biliánové, popř. Marie Popelkové. Jelikož Popelka Biliánová používala i pseudonymy, bylo třeba si

² KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G*. Díl 1. 1. vyd. Praha: Academia, 1985, s. 233.

povšimnout i příspěvků uvedených pod jinými jmény, jako např. Jan Bílý, Jan Černý nebo Vyšehradská.³

Právě dostupnost periodik byla velkým problémem v této práci. Metoda, kterou jsem zvolila ve svém bádání, spočívala v důkladném studiu všech ročníků novin a časopisů, do kterých mohla Popelka Biliánová přispívat. Píšu-li mohla, mám na mysli období konce 80. let 19. století do 30. let 20. století (pak již pro svoji oční chorobu nemohla psát). V Národní knihovně České republiky některá periodika nebyla dostupná, tzn. byla poškozena tak, že nebyla badateli k dispozici, některá byla ve fázi mikrofilmování, digitalizace apod., proto jsem využila i meziknihovní výpůjční službu a našla tak další periodika důležitá pro svoji práci, např. v knihovně Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a Vědecké knihovny v Olomouci. Některá periodika však v České republice nebyla k sehnání vůbec (zvláště se to týkalo kalendářů). Cílem této práce však nebylo podat souhrnný přehled všech časopiseckých a novinových příspěvků Popelky Biliánové, ale poukázat na osobnost Popelky Biliánové jako publicistky v dalších souvislostech.

Pro kompletní obraz spisovatelky Popelky Biliánové bylo nutno navštívit také archivy a pátrat po archiváliích, které patří do pozůstalosti spisovatelky Biliánové. Zcela nezbytný v pátrání po literárním a publicistickém odkazu Popelky Biliánové je Památník národního písemnictví v Praze na Strahově (dále jen Památník), kde se nachází v pozůstalosti Popelky Biliánové celkem dvanáct dopisů a dva články.⁴ K částečnému poznání osobnosti a díla autorky musí stačit pozůstalost v Památníku národního písemnictví, která je badateli dostupná a která obsahuje dopis Františku Bačkovskému, dopis Marii Wolfové, dopis Františku Bílému, dopis Františku Serafinovi Procházkovi, dopis Karlu Václavovi Raisovi, dopisy Václavu Vlčkovi, dopisy Čeňku Zibrtovi, dopis Václavu Flašhajsovi, dopis České akademii císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění a článek *Z dívčí družiny skautek* (podrobněji o této stati viz dále) a článek *Platýz* (pojdnávající o historii domu na Uhelném trhu v Praze).

Kompletní literární fond Popelky Biliánové je uložen ve Starých Hradech u Libáně taktéž v Památníku národního písemnictví. Bohužel se jedná o fond neuspořádaný, což znamená, že badatel potřebuje zvláštní povolení, aby s nezpracovanými archiváliemi mohl pracovat. Celkem se zde nachází třináct kartonů literární pozůstalosti Popelky Biliánové. Částečně jsou archivní kartony alespoň označeny tak, že badatel ví, v které krabici se nacházejí vlastní rukopisy, v které jsou

³ Tamtéž.

⁴ Tyto archiválie jsou dostupné všem zájemcům o literární pozůstalost Popelky Biliánové.

výstřižky z periodického tisku apod. Problém s neuspořádaností archivních materiálů je veliký: badatel musí procházet opravdu pečlivě dokument po dokumentu a doufat, že třeba najde informaci, po které ve své práci dlouhodobě pátrá.⁵ Ve fondu Popelky Biliánové tak najdeme její rukopisy vlastní, rukopisy cizí, výstřižky, materiály věnované slovanským studiím, materiály týkající se vlastivědných vycházek a další archiválie, které nejsou jednoznačně označeny.

Pro tematické zaměření této bakalářské práce byly nejdůležitějším pramenem výstřižky z novin a časopisů, které byly neuspořádaně uloženy v jedné z krabic archivních materiálů. Podle množství výstřižků můžeme usuzovat, že počet publicistických příspěvků Popelky Biliánové dosahoval vysokého čísla. Větší polovina výstřižků však nebyla nijak označena, tudíž nastal problém s dohledáním pramene.

Dalším zdrojem poznání osobnosti Popelky Biliánové může být Okresní archiv v Berouně, jenž doplňuje archiv Památníku.

Neopominutelnou součástí pramenů jsou informace o Popelce Biliánové v soudobém tisku. V tehdejších periodicích se setkáme převážně s články hodnotícími její literární počiny, dále s články, které referují o její spolkové činnosti, a v neposlední řadě s příspěvky, které oznamují významné události ze života známé spisovatelky (výročí narození, úmrtí aj.).

V současnosti pak vycházejí příspěvky připomínající rozličná jubilea spisovatelky Biliánové či příspěvky, které uvozují nová vydání jejích literárních děl. Většinou se však jedná hlavně o články v regionálním tisku. Jestliže se pokusíme zjistit, které současné noviny přinesly jakoukoliv novou informaci o Popelce Biliánové, zjistíme, že poslední příspěvek vyšel v *Mladé frontě Dnes (Střední Čechy Dnes)* v roce 2003.⁶ Z takového časového odstupu si snadno odvodíme, že osobnost a dílo Popelky Biliánové není a nemůže být mezi lidmi všeobecně známo.

O sekundárních pramenech je více pojednáno v kapitole nazvané *Několik pohledů na osobnost Popelky Biliánové*.

⁵ Jak bylo autorce této práce sděleno, možnost, že by v nejbližší době došlo ke zpracování fondu Popelky Biliánové není: tento fond není v současnosti prioritní pro literární historiky a archiváře.

⁶ SOUČEK, Karel. *Královedvorská rodačka Popelka Biliánová bojovala za práva žen. Mladá fronta Dnes, Středočeské vydání*. 2003, roč. 14, č. 196, s. C/4. Již z názvu příspěvku je patrné, že dochází k jistému zkreslení života a díla spisovatelky Biliánové; Popelka Biliánová zcela jistě nemůže být pokládána za urputnou bojovnici za práva žen, nehledě k tomu, že její spolkové aktivity byly jen jednou z mnoha činností, které vykonávala.

1.2. Literatura

Co se týče literatury o Popelce Biliánové, i to byl menší problém. Neexistuje jediná monografie, která by jí byla věnována. Jak bylo uvedeno výše, soustavně se studiem tzv. červené knihovny a vše, co s ní souvisí, věnuje Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy. Předními badatelkami, které se taktéž zaobíraly osobností Popelky Biliánové, jsou docentka Dagmar Mocná a docentka Věra Brožová. Napsaly několik článků o Popelce Biliánové, které najdeme spíše v různých sbornících věnovaných literární vědě. Protože se obě badatelky věnují dějinám české literatury, těží samozřejmě především z prozaických děl spisovatelky Biliánové, o její publicistické činnosti se zmiňují jen na okraj. Z těch nejdůležitějších statí jmenujme alespoň práci *Spisovatelkou ve volných chvílích* v práci Dagmar Mocné nazvané *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*, dále od též autorky *Kráčmerka a Kuliška – Kondelíkovy dobrosrdečné sestry* v publikaci *Případ Kondelík (Epizoda z estetiky každodennosti)*, *Paní z vyšehradských skazek* v publikaci Věry Brožové *Vyšehrad – historické podoby*.

Pro další informace o spisovatelce Biliánové jsem kromě výše zmíněných stěžejních prací sáhla k různorodým publikacím z oblasti dějin literatury, literární teorie, žurnalistiky, historie aj.

Pozornosti se Popelce Biliánové jako autorce pražských (vyšehradských) pověstí věnují také na katedře etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, jmenovitě doktor Petr Janeček. V tisku se nyní nachází jeho stať nazvaná *Pražské pověsti Popelky Biliánové a jejich folklórní autenticita*. Samozřejmě i v tomto případě je cílem odborné stati seznámení se s jiným druhem literární činnosti spisovatelky, než byla její publicistická aktivita.

Jak bylo uvedeno výše, Popelka Biliánová patří už k polozapomenutým spisovatelkám minulého a předminulého století, s tímto faktem souvisí i výběr diplomových prací různých fakult, které jsou této spisovatelce věnovány. Našla jsem pouze dvě práce, které se opět jen částečně zabývají životem a dílem spisovatelky, a to práce Johany Pešinové nazvaná *Pražské pověsti Popelky Biliánové* (práce obhájena na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v roce 2005) a starší práce Marie Štěpánkové *Etnografická činnost Popelky Biliánové* (diplomová práce obhájena na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Ústavu etnologie v roce 1983) a nakonec rigorózní práce Petra Janečka zvaná *Pražská pověst v 2. polovině 19. století - na příkladu sběrů Popelky Biliánové* (obhájena tamtéž v roce 2006).

Ve svém studiu jsem ovšem nemohla vynechat také beletristické a dramatické dílo Popelky Biliánové. Vzhledem k běžně užívané formě otištění románů na pokračování v soudobých

periodicích na přelomu 19. a 20. století, si musím důkladněji povšimnout románu *Do panského stavu* nebo *Paní Katynka z Vaječného trhu*. Kromě těchto dvou jmenovaných literárních děl se pozornost autorky této práce obrací ještě na sbírku *Z tajů pražských pověstí a divadelní hry* Popelky Biliánové, které byly určeny pro mládež. Původní vydání všech prozaických děl Popelky Biliánové se nachází ve fondu Národní knihovny.

Zcela novou informací, kterou jsem získala, je zpráva o tom, že existuje Muzeum Popelky Biliánové v Plzni. Na tuto skutečnost autorku této práce upozornilo věnování slečně Zuzaně Kaplanové (zakladatelce Muzea Popelky Biliánové) ve stati Blanky Hemerlíkové nazvané *Kávnový svět Popelky Biliánové*.⁷ Pro ověření této skutečnosti jsem oslovila samotnou autorku, badatelku v Ústavu pro českou literaturu, která ovšem onu zmínku o muzeu mínila jako legraci. Škoda, že to byl pouze vtip. Jak snadné by bylo přijít do muzea Popelky Biliánové a získat všechny informace o této osobnosti právě tam. Třeba se jednou dočkáme otevření muzea, popř. alespoň expozice, která by několika písemnými a věcnými exponáty připomněla pozoruhodnou osobnost Popelky Biliánové.

1.3. Internetové zdroje

Když zadáme do vyhledavače jméno Popelky Biliánové, objeví se především odkazy na její literární díla (např. z knihkupectví, bazarů či knihoven). O její osobnosti a díle se dočteme na webových stránkách www.spisovatele.cz nebo na stránkách věnovaných berounskému regionu, např. www.kraluv-dvur.cz nebo www.mesto-horovice.cz. O Popelce Biliánové a filmu se dočteme v několika větách ve filmové databázi www.cfn.cz nebo www.fdb.cz. Jmenované zdroje však v žádném případě nelze považovat za spolehlivé vzhledem k nepřesnostem, které se zde objevují. Zajímavostí, kterou můžeme na Internetu vyhledat, je, že mj. existuje ulice Popelky Biliánové v Králově Dvoře či skautský oddíl nesoucí její jméno.

Pokud se jedná o prameny a literaturu dostupné na Internetu, autorka práce využívala především elektronických databází Národní knihovny (www.nkp.cz), kde jsou uloženy kompletní informace o vydaných periodicích a literatuře.

⁷ HEMERLÍKOVÁ, Blanka. *Kávnový svět Popelky Biliánové*. In *Hospody a pivo v české společnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997, s. 107.

2. Několik pohledů na osobnost Popelky Biliánové

Když autorka této práce procházela dostupné prameny a literaturu k osobnosti Popelky Biliánové, narazila na různé pohledy a názory na její osobnost a práci. Zdá se, že poslední dobou lze nalézt spíše pozitivní hodnocení její různorodé činnosti. Především literární historikové se zaměřují na další aspekty její literární pozůstalosti. Popelka Biliánová není dnes prvoplánově označována jako autorka lidového čtení, ale spíše jako žena významná z dalších hledisek, např. etnologického či folkloristického (sběr pražských pověstí)⁸, pedagogického (dívčí skauting a výchova dívek), národního (vlastenectví, obětiny, pražské památky) aj.

Jak již bylo uvedeno výše, nejčastěji je jméno Popelky Biliánová zmiňováno v souvislosti s jejím prozaickým dílem. Ovšem můžeme na její osobnost nahlížet i z historického hlediska jako na svědka převratných dobových událostí přelomu 19. a 20. století. Zcela nový pohled v bádání historiků představují tzv. dějiny každodennosti. Z této perspektivy jsou pak velmi ceněny její romány, povídky, črty a jiné literární útvary, ve kterých Popelka Biliánová popisuje všední život v Praze na přelomu 19. a 20. století. Badatelka dějin každodennosti Pavla Vošáhlíková shrnuje v knize *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* význam těchto pozorování českých beletristů: „... Ignát Herrmann, Ladislav Quis, Karolína Světlá, Servác Heller, **Popelka Biliánová** zaznamenali dobovou atmosféru, pocity lidí, kterým bylo souzeno proměnit záznaky techniky, zásady občanské společnosti, převraty hospodářské a všechny významné změny své doby v záležitosti všedního dne.“⁹

Popelce Biliánové byla dávána různá označení či přezdívky. Za nejčastější můžeme považovat ta označení, která se týkají její literární činnosti, jako např. označení „lidové vypravěčky“¹⁰ či „druhořadá autorky“¹¹, dále ta, která se dotýkají její osobnostní či zájmové charakteristiky, např. „slečna Obětina“¹² (zde narážka na její aktivity spojené s výrobou tzv. obětín), „bláznivá Biliánka“¹³,

⁸ JANEČEK, Petr. *Pražské pověsti Popelky Biliánové a jejich folklorní autenticita*. In Tomandl, Miloš. *Opera Iuvenalia*. Praha: Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (v tisku).

⁹ VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1996, s. 20.

¹⁰ *Růže z pražských trhů*. Předmluva ke knize od Karla Krejčího. 1. vyd. Praha: Odeon, 1981, s. 13.

¹¹ KREJČÍ, Karel. *Praha legend a skutečnosti*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981, s. 265. Doslov od Vladimíra Kovářika.

¹² BROŽOVÁ, Věra. *Paní z vyšehradských skazek: Popelka Biliánová..* In BROŽOVÁ, Věra et al. *Vyšehrad*. 1. vyd. Praha: Národní kulturní památka Vyšehrad, 2000, s. 135.

¹³ MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru. Spisovatelkou ve volných chvílích*. Praha: Paseka, 1996, s. 50. Tatáž autorka řadí Popelku Biliánovou mezi tzv. insitní umělkyně, tj. umělkyně píšící naivní literaturu. Srov. MOCNÁ, Dagmar. *Případ Kondelík (Epizoda z estetiky každodennosti)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 213-226.

„vyšehradská patriotka s mírně podivínskými rysy“¹⁴ nebo „sentimentální milovnice pražské minulosti“¹⁵.

Jméno Popelky Biliánové však vzbuzuje i jisté pousmání. Jak píše Blanka Hemelíková v práci citované níže, pravý význam spisovatelky Popelky Biliánové se skrývá pod nánosem nesprávných výkladů a legrací, jež se dosud nashromáždily.¹⁶

Mnohým se při vyslovení jména Popelky Biliánové vybaví spíše Vyšehrad a její domek, kolem kterého prochází každý, kdo vstupuje na slavné místo českých dějin. Jméno Popelky Biliánové se nachází v četných průvodcích Prahy, a to v sousvislosti nejen s jejím domkem, ale také s legendárním vystupováním proti boření vyšehradských hradeb na přelomu století. Na onu památnou větu, kterou prý Popelka pronesla („Nezastavujte svatého hradiště Vyšehradu!“¹⁷), možná vzpomenu starší generace Pražanů z vyprávění svých rodičů či prarodičů.

Protože je Popelka Biliánová dnes vzpomínána především jako spisovatelka tzv. populární četby, popř. tzv. červené knihovny, je zajímavé srovnat, co se o její osobnosti dovíme v různých přehledech dějin české literatury a slovnících českých spisovatelů. Ve 30. letech vyšly *Přehledné dějiny literatury české* Arne Nováka, ve kterých je Popelka Biliánová zařazena mezi autory zábavné a konvenční literatury. Arne Novák píše o její tvorbě, že „nejnižší stupeň zábavného vypravování ženského ukazují kroniky vzestupující banality pražské, předměstské i venkovské“.¹⁸ Pro srovnání jsme si vybrali *Slovník soudobých českých spisovatelů* Jaroslava Kuncze z roku 1945, kde pod heslem Popelka Biliánová najdeme mimo jiné informace o tom, že to byla pracovnice v dívčím skautingu, popularizátorka staropražských památek a prozatérka.¹⁹

V době předlistopadové začal vycházet velmi obšírný *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G* (1985), kde je spisovatelce Biliánové věnován poměrně velký prostor.²⁰ Zcela

¹⁴ Dům Popelky Biliánové. www.praha-vysehrad.cz [online]. 2004 [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.praha-vysehrad.cz>>.

¹⁵ KREJČÍ, Karel. *Podivuhodné příběhy ze staré Prahy*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1971, s. 15.

¹⁶ HEMERLÍKOVÁ, Blanka. *Kávový svět Popelky Biliánové*. In *Hospody a pivo v české společnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997, s. 107. Příkladem legrácky na adresu spisovatelky byla poznámka Vlastimila Rady v Národním osvobození (29. 3. 1933, str. 12): Z kruhů radiofanouškovských se nám sděluje, že bude uspořádán koncert pro středoevropský rozhlas a jeho program bude sestaven dle vkusu a k naprosté spokojenosti velké většiny našeho radioposluchačstva. Část třetí: V. Neubauer: Cyklus písní: Sextánka. Životem ji vedla láska. Do panského stavu. V osadě mladých snů. Znáš onen domek u jezera? Diriguje Zahradník-Brodský, sólo na flíghornu fouká **Popelka Biliánová**.“ Naráží se zde na dnes již téměř neznámé autory tzv. červené knihovny.

¹⁷ AUGUSTA, Pavel. *Vyšehrad*. 1. vyd. Praha: Milpo media, 2004, s. 55.

¹⁸ NOVÁK, Jan Václav. *Přehledné dějiny literatury české*. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995, s. 808.

¹⁹ KUNC, Jaroslav. *Slovník soudobých českých spisovatelů: krásné písemnictví v letech 1918-1945*. Díl 1, A-M. Praha: Orbis, 1945, s. 45.

²⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G*. Díl 1. 1. vyd. Praha: Academia, 1985, s. 233. Autorkou hesla Popelka Biliánová je Milada Chlībcová.

nejnovějším zdrojem poznání osobnosti a díla zmíněné autorky může být *Biografický slovník českých zemí* (2006), ve kterém heslo „Popelka Biliánová“ zpracovala badatelka Věra Brožová. V tomto případě se jedná o dostačující informace k literární pozůstalosti spisovatelky Biliánové.²¹

V současné době, v době počítačově zpracovávaných databází s údaji o autorech, se dle informací Národní knihovny jméno Popelky Biliánové v takové databázi nenachází, stále čeká na zpracování v Ústavu pro českou literaturu. Pro badatele a zájemce o osobnost spisovatelky Biliánové tak musí stačit listkový katalog v Ústavu pro českou literaturu.

Na osobnost spisovatelky Biliánové vzpomíná mj. i František Hampl, popularizující beletrista, v kapitole zvané *Matka* v knize *Dobrodružství Jaroslava Seiferta*:

„Zatoužil jsem poznat tuto spisovatelku osobně a poněvadž jsem si netroufal navštívit ji v bytě, chodíval jsem v neděli odpoledne na Vyšehradský hřbitov. Několikrát jsem spatřil tu statnou paní se skřípcem na nose, od něhož visela široká černá tkanice, oděnou v tmavé šaty se sukněmi až po zem. Vypadala mezi pražskými slečinkami pestře oděnými jako starší laskavá vychovatelka. Ukazovala těm dívkám hroby vynikajících lidí a kladla na ně věnce z národních obětí, opatřených hesly a podpisy. To bylo počínání za války velmi statečné, pomáhala utvrzovat národní sebevědomí. Kromě toho s členkami své Družiny šila šaty a jiné potřeby pro chudé děti... Čím člověku přibývá let, tím vděčněji vzpomíná na všechny světlé chvíle, které prožil; k nim patří i dojmy z četby. Mohla být třeba prostá, naivní, napsaná nikoli umělcem či umělkyní, ale přece jen něčím vzácná. V rozsáhlém díle Popelky Biliánové to byla patrně mateřská láska, která mu získala tolik čtenářů.“²²

3. Životní příběh Popelky Biliánové

Popelka Biliánová – vlastním jménem Marie Popelková – se narodila 27. ledna 1862 v Králově Dvoře u Berouna. Dodnes patří mezi významné rodáky města Králův Dvůr.²³ Právě v uplynulém roce 2007 si berounský region připomněl 145 let od narození známé rodačky.²⁴

²¹ *Biografický slovník českých zemí* (sešit Bi-Bog). 1. vyd. Praha: Libri, 2006, s. 506-507.

²² HAMPL, František: *Dobrodružství Jaroslava Seiferta*. 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství a vydavatelství, 1969, s. 134.

²³ www.kraluv-dvur.cz [online]. [neuv.] [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW: <http://www.kraluv-dvur.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=7294&id=18998&p1=8732>.

²⁴ www.berounskyregion.cz [online]. Neuv. [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.berounskyregion.cz/view.php?nazevclanku=145-let-od-narozeni-spisovatelky-popelky-bilianove&cislocclanku=2007120002>>.

Informací o životních osudech Popelky Biliánové najdeme jen poskrovnu: většina autorů novodobých slovníkových hesel se soustředí na ty nejznámější momenty z jejího života, v různých studiích se pak objevují tatáž životopisná fakta (i s rozličnými nepřesnostmi). Cenným dokumentem, který velmi usnadnil autorce této práce studium curriculum vitae Popelky Biliánové, byla publikace nalezená v literární pozůstalosti Popelky Biliánové, jež nese název *Spisovatelé a básníci Podbrdská*²⁵ (autorkou je Lidmila Kapičková-Kudrnová). Kniha je opatřena poznámkami samotné Popelky Biliánové, proto lze považovat níže uvedená fakta za ověřená.

Dětství prožila Marie ještě v idylické obci, která neměla o moderním průmyslu ani ponětí (jaký byl vztah Popelky Biliánové k novým technickým vymoženostem své doby zmiňuje v předmluvě svých básní *Z našich zkazek*, více viz kapitola *Charakteristika prózy Popelky Biliánové, První básnický pokus*). Její matka, jež nesla stejné křestní jméno, Marie, byla rozená Čtvrtníková. Otec budoucí spisovatelky se jmenoval Václav Popelka a byl obchodníkem. Když se začala v obci Králův Dvůr stavět železnice, dával její otec důvěřivě dělníkům, kteří na železnici pracovali, zboží na dluh, a když pak dělníci odtáhli na další štaci bez zaplacení, zkrachoval. Rodina z finančních důvodů přesídlila do Prahy. Marie, tehdy čtrnáctiletá, u svého pražského strýce objevuje v kvalitně vybavené knihovně spisy Palackého, Šafaříka a Tomka, jež horlivě studuje. Do této doby spadají i její první literární pokusy. V Praze se dále dostává do okruhu národně uvědomělých dívek, které se po vzoru Elišky Krásnohorské a jiných průkopnic ženské emancipace začaly účastnit veřejného, zejména spolkového života.²⁶ Její sen stát se učitelkou bohužel zůstává nenaplněn, a to kvůli oční chorobě, která ji sužovala od dětství. Proto se snaží naplno pracovat pro různé spolky a splnit tak svoji ideu o obecně prospěšném poslání ženy.

V roce 1885 se seznámila s budoucím právníkem Arnoštem Biliánem (posléze inspektorem potravní daně), zapáleným vlastencem. Popelčina záliba v krášení hrobů našich slavných buditelů a umělců na pražském Vyšehradě svedla dohromady národně uvědomělou Popelku a Arnošta, který přišel na nápad tzv. národních obětín (více viz kapitola *Ústřední Matice školská a tzv. obětiny*). Arnošt Bilián a Marie Popelková měli svatbu v roce 1892 ve Svatováclavské kapli na Vyšehradě a oddával je Beneš Method Kulda. Jak je zřejmé z korespondence Popelky Biliánové, která se dochovala, manželství by se dalo považovat za vydařené. Největším trápením v manželském životě byla duševní nemoc manžela Popelky Biliánové a s tím spojená i finanční tíseň, kterou rodina

²⁵ LA PNP, fond Popelky Biliánové. KAPIČKOVÁ-KUDRNOVÁ, Lidmila. *Monografie Hořovicka a Berounska. Spisovatelé a básníci Podbrdská*, s. 82-87. Další bibliografické údaje nezjištěny.

²⁶ MOCNÁ, Dagmar. MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru. Spisovatelkou ve volných chvílích*. Praha: Paseka, 1996, s. 50.

pociťovala. V dopisech různým vlivným osobnostem té doby (např. nakladatelům, duchovním, redaktorům aj.) se se svou nelehkou situací Popelka Biliánová často svěřuje. Popisuje útrapy s vydáváním tzv. obětí, výpůjčky peněz u příbuzných a známých, starost o nemocného manžela a péči o děti. V dopise Marii Wolfové (tajemnice kanovníka Metoda Beneše Kuldy, autora známých *Moravských pohádek*) z roku 1895 se zmiňuje o finanční katastrofě, kterou si způsobila vydáním *Z našich zkazek*, a tak přišla o šest tisíc zlatých. Taktéž píše o nemocném synovi, který zemřel, a nemocném muži, jenž pobýval v blázinci. Přímou píše, že do blázince jej dohnaly osobní i rodinné útrapy. „Tak podporuje české obecnstvo českou vlasteneckou práci,“ dodává na konci dopisu Marii Wolfové.²⁷ Situace v rodině Biliánových byla dosti tísnivá, když v témže dopise píše, že se snaží uchránit svého muže od všeho rozčilení, o půjčce její muž neví, a že by ráda také nabyla klidu, ale toho věčného. „Ale co sirotci?“ ptá se na konci dopisu.

Starost o děti a manžela přetrvávaly i další léta, o čemž svědčí dopisy, které psala Popelka Biliánová Václavu Vlčkovi, významné osobnosti české publicistiky, v rozmezí let 1898 až 1905. Píše o hmotné bídě, která ji neustále provázela, o nemocných dětech a také o problémech s očima. Již zde můžeme najít první zmínky o oční chorobě, která se naplno rozvine už za pár let.²⁸ Popelka své problémy se zrakem pojmenovává jako „mlhavé dny“. V dopisech, které jsou adresovány profesorovi Vlčkovi, se často zmiňuje také o „ukrutných“ bolestech hlavy, kterými trpívá a kvůli kterým nemůže psát. Jak je patrné z korespondence mezi Popelkou Biliánovou a Václavem Vlčkem, Popelka se mu vcelku důvěrně svěřuje s útrapami, které ji nemíjejí, a oslovuje jej jako svého dobrodince.

Popelka Biliánová měla s Arnoštem Biliánem tři děti – syna Zlatka, dceru Květuši a dceru Zoru.²⁹ Popelka Biliánová i přes velké osobní i zdravotní problémy dokázala umožnit svým dětem kvalitní vzdělání: všechny tři její děti se staly vysokoškolsky vzdělanými lidmi. Syn Zlatko (1897-1975) se stal doktorem přírodních věd a napsal mnoho publikací o rostlinné výrobě. Dcera Zora (1894-1978) byla středoškolskou učitelkou a mimo jiné působila na nymburském gymnáziu, byla provdána za dr. Atanase Mičeva. Dcera Květuše nebo Květa (1895-1978) působila jako úřednice na pražském magistrátu.

²⁷ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní. Dopis Marii Wolfové z roku 1895.

²⁸ LA PNP, fond Popelky Biliánové, dopis Václavu Vlčkovi z roku 1898. Píše doslova, „jsem skoro až nepříčetnou starostmi a soužením“.

²⁹ Popelčino první dítě, chlapec, zemřel jako roční kojeneček.

V roce 1918 však rodinu postihla tragická událost, která ovlivnila budoucí soukromý i profesní život Popelky Biliánové. Arnošt Bilián, otec rodiny, spáchal v květnu roku 1918 sebevraždu.³⁰ Zastřelil se, údajně kvůli zostřenému šikanování, jemuž byl ze strany rakouských úřadů vystaven za své vypjaté rusofilství.³¹ Rodina tak oficiálně zůstala bez živitele rodiny (i když i tento fakt je sporný, jelikož Arnošt Bilián byl dlouho dobu duševně nemocný, tudíž hlavní starost o zajištění rodiny tak zůstávala na Popelce; svědectví o jejích snahách rodinu uživit svědčí výše zmíněná korespondence). Právě v tomto nelehkém období můžeme spatřovat Popelčiny počátky intenzivního psaní a spolkové práce. Výsledkem neobyčejné píce Popelky Biliánové v tomto období je vydání románu *Do panského stavu*. Po smrti manžela Popelka Biliánová román dopisuje a rozšiřuje jej o tři další díly. Jak uvádí badatelka Mocná ve studii *Spisovatelkou ve volných chvílích*, „nebytí toho (rozuměj dokončení románu *Do panského stavu*), zůstala by zcela jistě tím, čím byla předtím – řadovou přispěvatelkou lidových časopisů a kalendářů, jejíž jméno by dozajista zmizelo v propadlišti času téměř okamžikem smrti.“³²

Rok 1918 znamená pro Popelku Biliánovou výrazný přelom nejen v jejím soukromém a profesním životě, ale také v jejím vlasteneckém zapálení. Vznik samostatného československého státu byl vyvrcholením jejích vlasteneckých tužeb. V pozůstalosti můžeme nalézt její promluvu k členkám Sokola: „Sestry! Sešly jsme se dnes za poměrů zcela jiných než kdykoli dosud. Sešly jsme se ve vlasti prosté pout otrockých, ve vlasti volné jha cizáckého, ve svobodné republice československé. Dnes již nekrouží nad českou zemí dvojhlavý orel rakouský a nezatíná svých ostrých drápů do našeho organismu národního. Dnes nemusíme se báti dvojhlavé stvůry – zahubila se svojí vlastní zlobou. Nad námi krouží nyní ušlechtilý Sokol pták a svými rozestřenými perutemi chrání vlast naši.“³³

Další tragickou životní ranou pro Popelku byla ztráta zraku. Jak již bylo zmíněno výše, v četných dopisech si Popelka stěžovala na svoje problémy s očima, na to, že jí bylo předpověděno od lékařů, že jí hrozí ztráta zraku. V roce 1929 se nemohla věnovat psaní, protože již byla skoro slepá. Na mnoha dopisech z období 30. let 20. století je podpis Popelky Biliánové již téměř nečitelný a je připojena poznámka „nevidím“. Když si uvědomíme, že Popelka Biliánová intenzivně

³⁰ Jak se uvádí v publikaci *Spisovatelé a básníci Podbrdská* (cit. výše), pohřeb Arnošta Biliána připadl právě na den, kdy před 50 lety jako šestileté děvčátko stála Popelka Biliánová co družička při slavnostním převzetí kamene do základů Národního divadla v květnu 1868.

³¹ MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru. Spisovatelkou ve volných chvílích*. Praha: Paseka, 1996, s. 56.

³² Tamtéž, s. 58.

³³ LA PNP, fond Popelky Biliánové, nedat., nezjištěn pramen.

psala své nejznámější prózy pouze deset let, je šíře a četnost jejích literárních děl a publicistických příspěvků obdivuhodná.

Ve vzpomínkách Františka Hampla, spisovatele berounského regionu, na Popelku Biliánovou narazíme na poznámku o vlastním životopise Popelky Biliánové, který pro svou oční chorobu byla nucena diktovat jiné osobě: „Nevím, byla-li to některá dobrovolná členka z její Družiny či jiná dobrá duše, které diktovala vzpomínky, zejména na své mládí v Králově Dvoře, ale když mi několik let před smrtí poslala rukopis, abychom jej otiskli v Berounském obzoru, vrátil jsem jej, poněvadž byl napsán jako slohové cvičení žačky obecné školy a hemžil se gramatickými chybami. Dodnes lituji, mohl jsem sám podle toho rukopisu zpracovat vzpomínky Popelky Biliánové...“³⁴

Stáří Popelky Biliánové však bylo neradostné. Jak se dozvídáme například z článku *Popelčin Vyšehrad*, otištěný v *Lidové demokracii* v roce 1968: „Poslední léta Popelky Biliánové byla velmi smutná. Úplně oslepla a byla churava – jistě že těžko nesla nutnost vzdát se práce, kterou tolik milovala, nemohla již vycházet na místa, která k ní promlouvala dávnými bájemi, a šuměla jí do snů vytouženými svatoháji, z nichž zaznívaly písně Libušiných kněžek, tančících obřadní chorovody. Přítelkyní jí byla stará kočka, která jí lehávala na klíně a po její smrti zůstala v domě opuštěná a zapomenutá.“³⁵

Popelka Biliánová zemřela dne 3. července 1941. Je pohřbena na vyšehradském Slavíně (hrob je označen číslem 9D-92).³⁶

4. Popelka Biliánová – žena mnoha aktivit

Popelka Biliánová je v různých pramenech označována nejen jako spisovatelka či publicistka, ale především jako žena mimořádně aktivní, která se jaksí mimoděk stala ve své době známou spisovatelkou. Její aktivity směřovaly k ideálu práce pro národ, pro vlast. Ve své době takové pojetí vlastenectví bylo překonané, proto vzbuzovalo u mnoha jejích současníků úsměšek. Nejlépe tuto činorodost Popelky Biliánové charakterizuje znalec Prahy Karel Krejčí: „V posledních desíletích

³⁴ HAMPL, František: *Dobrodružství Jaroslava Seiferta*. 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství a vydavatelství, 1969, s. 134-5.

³⁵ LA PNP, fond Popelky Biliánové, novinové výstřižky. ŠOTKOVÁ, Blažena. *Popelčin Vyšehrad*. Lidová demokracie, 1968.

³⁶ www.pis.cz [online]. 2008 [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW: <http://www.pis.cz/cz/praha/pamatky/vysehradsky_hrbitov_a_slavin/searchresult=popelka+bili%E1nov%E1#searchres>.

minulého století se horlivě účastnila národního života a atmosféru jeho naivního vzrušení přenesla až hluboko do atomového věku.³⁷

Jak je patrné z dochované korespondence Popelky Biliánové, více si cenila práce spolkové než spisovatelské. V pozůstalosti Popelky Biliánové v Památkách národního písemnictví existuje celá řada dokumentů, která je svědectvím o nezměrné pili, pracovitosti a laskavosti Popelky Biliánové. Následující řádky mají za úkol dokázat, že latinské přísloví „verba movent, exempla trahunt“ může být i určitým životním mottem Popelky Biliánové. Mezi archivními materiály častokrát narazíme na nejrůznější poděkování „paní spisovatelce“ za její mnohostrannou činnost; tu děkuje matka za to, že do Družiny Popelky Biliánové může poslat svou dceru (kde bude dobře „prospívat“), tu starosta z Buku na Jindřichohradecku oceňuje ušití divadelních kostýmů pro děti z české menšiny... A takových děkovných dopisů je bezpočet.

Z různých pramenů se dovídáme, že „uvila (Popelka Biliánová, pozn. aut.) na sta věnců z národních obětí, opatřených hesly a podpisy, kladla je celých padesát let na hroby našich vynikajících lidí a posílala je i do ciziny: Ameriky, Kostnice, Nardenu. Přes dvacet let šila s členkami své Družiny šaty a jiné potřeby pro chudé děti...“³⁸ V jiné publikaci se můžeme dočíst, že například v roce 1928 „rozeslala tato družina obětavých pracovnic na šest set rozmanitých užitečných částí oděvů do škol a mateřských školek a tisíc dvě stě míčů z ústřížků...“³⁹

Popelka Biliánová byla již v soudobém tisku oceňována za své spolkové a jiné aktivity. Když se dožila sedmdesáti let (1932, pozn. aut.), v deníku *Národní listy* (příloha *Národ*) jí takto vzdává hold novinář Vladimír Sís: „Vzácná žena, pilná spisovatelka a ušlechtilá lidumilka, Popelka Biliánová, dožívá se dnes své sedmdesátky... Přejeme ušlechtilé a zasloužilé spisovatelce, aby se v idylickém zákoutí vyšehradském těšila dlouho ještě z plodů své velké práce životní, která není při její houževnaté pili dosud skončena.“⁴⁰ A ještě jedna vzpomínka na Popelku Biliánovou, tentokrát od Amalie Jenšovské, spolupracovnice z Ústředního spolku českých žen: „Znala jsem tu prostou, šlechetnou paní téměř čtyřicet roků; znala jsem ji a stýkala jsem se s ní době její největší činnosti a popularity... Sama bývala nanejvýš skromná a prostá. Vídala jsem ji vždy jen v černých

³⁷ KREJČÍ, Karel. *Podivuhodné příběhy ze staré Prahy*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1971, s. 15.

³⁸ FRABŠA, František S. *Berounští spisovatelé slovem i obrazem I*. Beroun: Knihovna Berounského světa, 1941, s. 3.

³⁹ LA PNP, fond Popelky Biliánové. KAPIČKOVÁ-KUDRNOVÁ, Lidmila. *Monografie Hořovicka a Berounska. Spisovatelé a básníci Podbrdská*. Další bibliografické údaje nezjištěny. s. 86. V poznámkách, které si Popelka Biliánová v této publikaci vedla, opravila například slovo, že „již před válkou se kolem ní seskupilo několik **dám**“, Popelka Biliánová je označuje za „prosté lidové pracovnice“. Z této poznámky lze vyvodit, že sama se za pražskou „dámou“ nepovažovala.

⁴⁰ LA PNP, fond Popelky Biliánové, novinový výstřížek. SÍS, Vladimír. *Autorka populárních románů Popelka Biliánová, dožívá se sedmdesátky*. *Národní listy (Národ)* 21. 1. 1932, roč. 72, č. 4, s. 4.

jednoduchých šatech, bílý krajkový šáteček nebo 'fiší', u krku skřípec na černé šňůrce a hladce sčesané vlasy nazad upravené v malý vrkoč. Klobouk byl vždy jednoduchý, černý, široký, aby chránil chorý zrak.⁴¹

Autorka této bakalářské práce se snažila alespoň letmo zmínit ty aktivity Popelky Biliánové, které se nejvíce zapsaly do povědomí jejich současníků a zároveň je tematicky zařadit do jednotlivých kapitol. Původním záměrem bylo národně uvědomovací práci Popelky Biliánové roztřídit i chronologicky, což se ukázalo být nemožné vzhledem k „prolínání“ jednotlivých aktivit v různých časových obdobích.

4.1. Spolková činnost a Popelka Biliánová

Počátkem 60. let 19. století, kdy se změnila politická situace v rakouských zemích a došlo k obnovení ústavnosti, nastalo oživení společenského života v českých zemích. Příčinou byl jednak rostoucí počet česky mluvícího obyvatelstva ve městech, jednak se u obyvatel mohly naplno projevit „státopravní a kulturněpolitické postoje spolkovými aktivitami“.⁴² Vznikly mnohé spolky rozličného zaměření, např. tělocvičný spolek Sokol (1862) – o tomto spolku více pojednáno v kapitole věnované skautingu - první „všeumělecký“ spolek Umělecká beseda (1863), pěvecký spolek Hlahol (1861), Svatobor (1862) - o něm více pojednáno dále – a jiné spolky.⁴³ Uvádí se, že v roce 1871 bylo v Praze celkem 427 spolků (z toho jen 8 ženských).⁴⁴

Původní význam spolků spočíval v probuzení českého národa a v uvědomění si vlastního češství. Svůj úkol buditelský však posléze spolky ztratily. Situace v době, kdy Popelka Biliánová začínala ve spolcích aktivně působit, byla jiná než před půstoletím: mnozí kritikové doby nařikali nad jejich plaností a bezúčelností. Jedním z těch, který ve spolkové činnosti viděl nové cíle, byl kromě jiných Konrád Pospíšil, pedagog, který svou stat' nazvanou *O lidovýchovném úkolu našich spolků* otiskl v časopise *Česká osvěta* (1905-1906): „Jiný byl úkol ochotnických, čtenářských a pěveckých spolků tehdy, jiný dnes; kdo pochopí změnu doby, nebude naříkati nad domnělým

⁴¹ LA PNP, fond Popelky Biliánové, novinový výstřížek. JENŠOVSKÁ, Amalie. *Za Popelkou-Biliánovou*, další bibliografické údaje nezjištěny.

⁴² BREŇ, Tomáš. *Cesta českého spisovatelstva k finanční samostatnosti. Vznik spolku Máj a prvních dvacet let jeho existence*. In *Paginae Historiae: sborník Státního ústředního archivu v Praze*. Sv. 1, 1993, s. 157.

⁴³ **Umělecká beseda** byla založena Františkem Pivodou, českým hudebním pedagogem a skladatelem, a měla se zabývat problémy širokého spektra tvůrců, reprezentantů odlišných disciplín; byla rozdělena na tři hlavní odbory: hudební, literární a výtvarný. Srov. Breň, Tomáš. Cit. výše. **Hlahol** založil známý pražský zpěvák a sládek Jan Ludevít Lukes, poprvé vystoupil pražský Hlahol na pohřbu básníka Václava Hanky a čítal tehdy 120 zpěváků.

⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě: žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 239.

jejich úpadkem, nýbrž spíše dbáti o nový směr, jímž je třeba bráti se za úkolem Přítomnosti a Budoucná. Z těch směrů nových a úkolů jest podmětem této úvahy: extense spolků za úzké meze spolkové místnosti, za omezený okruh členstva činného, za brány městské, ven do širých krajů venkova, do tichých a opuštěných dědin“.⁴⁵

Jak lze vyčíst z literatury a pramenů, Popelka Biliánová ve svém vlasteneckém cítění a vlastenecké práci neslevila, naopak. Právě proto se stala mnohokrát terčem vtipů a nepochopení. Lze se jen domnívat, s jakým úspěchem by se její spolkové aktivity setkaly řekněme v 60. a 70. letech 19. století než na přelomu 19. a 20. století.

4.1.1. Ženské spolky

Když hovoříme o spolcích a spolkové činnosti ve druhé polovině 19. století, máme na mysli kromě jiných spolky ženské, které se výrazným způsobem zapsaly do dějin ženského hnutí a ženské emancipace v českých zemích. Jak píše historička Marie Bahenská, „platila zásada, že dívka, která je dostatečně finančně zajištěná díky majetku rodičů, nemá důvod studovat, a ubírat tak práci nebo místo jiným, potřebnějším. V takovém případě se výchova ubírala tradičním směrem, dívka se měla naučit vykonávat domácí práce, konverzovat v cizím jazyce, nejlépe ve francouzštině, hrát na hudební nástroj, zpívat, tančit a kreslit.“⁴⁶

V 60. letech 19. století byla založena Vyšší dívčí škola v Praze, která měla přispět k vyššímu vzdělání českých dívek. O vznik této školy se zasloužily významné osobnosti veřejného života, jako byl např. Vojtěch Náprstek či Karel Slavoj Amerling. Velké podpory se škole dostalo od Marie Riegrové-Palacké, jež se stala mj. zakladatelkou první dívčí průmyslové školy při Spolku sv. Ludmily. Předměty, které se vyučovaly na Vyšší dívčí škole, výrazně předčily možnosti domácích učitelů a vychovatelů, ovšem jejich skladba svědčila o tom, že i nadále převládají ruční práce jako hlavní náplň ve vzdělávání dívek.⁴⁷

Díky iniciativě Karolíny Světlé, Sofie Podlipské a Marie Riegrové-Palacké vznikl v roce 1865 Český výrobní spolek, první dívčí průmyslová škola, z níž se v roce 1871 vytvořil Ženský výrobní spolek, jež vedla Karolína Světlá. V tomto spolku mohly dívky návštěvami různých kurzů získat všeobecné i specializované vzdělání, např. v v dovednostech kreslířských, ryteckých, jazykových,

⁴⁵ POSPIŠIL, Konrád. *O lidovýchovném úkolu našich spolků. Česká osvěta*, 1905-6, roč. II., č. neuv., s. 63.

⁴⁶ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 37.

⁴⁷ Tamtéž, s. 47.

kancelářských, ekonomických, ošetrovatelských apod. Spolek vydával vlastní časopis zvaný *Ženské listy* (1873), které od roku 1874 redigovala Eliška Krásnohorská.⁴⁸

Celá 80. léta 19. století probíhaly vášnivé diskuze o založení dívčího gymnázia. Mezi největší šířitele této myšlenky patřili Vojtěch Náprstek, Karolina Světlá, Eliška Krásnohorská, Marie Červinková – Riegrová a další. Velkým problémem se staly finance na založení gymnázia a také úřední povolení. „... ale ještě těžším úkolem bylo přesvědčit rodiče, že dívčí studium není bezbožnost nebo vzpoura proti odvěkému řádu.“⁴⁹ Nezůstalo ovšem jen u myšlenky, gymnázium bylo skutečně založeno v roce 1890 pod názvem Minerva (Gymnasium spolku Minerva). Konečným cílem ženského vzdělání bylo získání vysokoškolského diplomu. V roce 1897 vstoupily první uchazečky na filozofickou fakultu české univerzity, následovaly studentky na lékařské fakultě, nakonec na právnické fakultě. Počet vysokoškolaček na české univerzitě se v prvním desetiletí 20. století pohyboval mezi deseti až třiceti ročně.⁵⁰

Pro ženské spolky znamenal mnoho vzrůstající zájem tisku o jejich činnost. Noviny přinášely informace o dění v zahraničních i českých ženských organizacích, postupem času začaly tiskem vycházet výroční zprávy ženských spolků a škol. Od 70. let 19. století vzrostl zájem samotných ženských autorek o vydávání jejich děl, kromě vlastní tvorby se podílely na vydávání spisů určených speciálně ženám.⁵¹

Když pátráme po stopách, které zůstaly po Popelce Biliánové v ženských spolcích, musíme si nutně položit několik otázek, například zda můžeme tuto aktivní a všestrannou ženu označit za průkopnici ženského hnutí v českých zemích, jakým způsobem se zapojila do činnosti ženských spolků a v neposlední řadě, zda její práce pro české dívky a ženy došla ve své době určitého uznání...

Na několika místech v literatuře a pramenech se můžeme setkat s označením spisovatelky a publicistky Biliánové jako „bojovnice“ za ženská práva.⁵² Popelka Biliánová byla zcela jistě žena statečná, která by se však označení „bojovnice“ velmi bránila. Jednak by to bylo v rozporu s její mírnou povahou, jednak emancipaci ženy chápala především jako „povznesení“ ženy v oblasti profesní a sociální (viz níže). Jako mladá dívka se Popelka Biliánová chtěla stát učitelkou, ale ještě

⁴⁸ www.veda.cz [online]. Neuv. [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW: <http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769#_ftn1>.

⁴⁹ VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1996. s. 164.

⁵⁰ Tamtéž, s. 167.

⁵¹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století.* 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 58.

⁵² LA PNP, fond Popelky Biliánové, novinový výstřížek. POLCAR, Josef. *Tichá bojovnice za práva žen*, další bibliografické údaje neuvedeny.

v 80. letech 19. století nebyly vytvořeny příhodné podmínky pro uskutečnění jejího snu. Další překážkou na cestě k učitelskému povolání se stalo její zdraví. I přes tyto objektivní potíže našla Popelka Biliánová svůj smysl života: jako žena-matka, žena-spisovatelka, žena-publicistka a žena dalších možných přívlastků se plně věnovala spolkové činnosti (zejména výchově dívek a pomoci chudým dětem). „Naše ženy mohou udělati mnoho, mají-li srdce a hlavu na pravém místě,“ říkala prý Popelka Biliánová.⁵³ To nejsou žádné plamenné výzvy příznivkyně ženského hnutí, spíše ženy praktické, která si je vědoma, že vyváženost ženského tělesna a duševna může být to nejlepší pro ni samotnou, stejně tak pro celý národ. Co se týče ocenění práce Popelky Biliánové v různých spolcích, již v soudobém tisku jí byl nesčetněkrát vzdán hold jako ženě ušlechtilé, jež svou stálou, neúnavnou prací byla vzorem pro své vrstevnice.

V psaných poznámkách Popelky Biliánové se zdá být zcela nová informace o ženské jednotě Vlasta, kterou plánovala založit již v roce 1887. Popelka Biliánová si pod jednotou pro ženy a dívky představovala „vlasteneckou četku dam“, jakési jádro spolku, které by slovanským mužům a ženám, živým a mrtvým, prokazovaly pocty národními obětinami.⁵⁴ K založení spolku ovšem nikdy nedošlo z důvodu neschválení příslušných stanov.

Z ženských spolků, ve kterých působila Popelka Biliánová, můžeme jmenovat kromě Odboru pro dívčí výchovu skautskou především Ústřední spolek českých žen. Spolek pojal ženskou emancipaci v celé její šíři: zaobíral se humanitárními, ekonomickými, politickými a vzdělávacími otázkami. Ústřední spolek českých žen zasedal ve spolkové místnosti ve Spálené ulici v Praze. Popelka Biliánová se stala jednatelkou spolku a zároveň pracovala pro jeho hospodářský odbor. Představu o náplni práce v tomto spolku si můžeme udělat například ze zpráv v časopise *Ženský svět* (více v kapitole o příspěvcích Popelky Biliánové v ženských časopisech), kde je celá jedna rubrika pravidelně věnována informacím o činnosti spolku.

Co bylo stěžejním úkolem tohoto ženského spolku, vysvětluje sama Popelka Biliánová: „Ústřední spolek českých žen byl jeden z nejprvnějších, který vztyčil vlajku soustavné a účelné práce spolkové, směřující nejen ku povznesení ženy zvláště, nýbrž i ke všeobecnému prospěchu a ozdravení všech vrstev národa vůbec. Však nestačí na obrovskou tu práci hrstka žen sebe nadšenějších, jejichž řada rok od roku řídne rukou neúprosné Morany – hnutí ženskému jest potřebí

⁵³ LA PNP, fond Popelky Biliánové, novinový výstřižek. JENŠOVSKÁ, Amalie. *Za Popelkou-Biliánovou*, další bibliografické údaje nezjištěny.

⁵⁴ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní.

mladých a svěžích pracovnic, vyškolených vědomostmi nám starším dříve nepřístupnými a odkojených ideami nové doby a potřeb jejich i snah dříve netušených...⁵⁵

Při Ústředním spolku českých žen byl zřízen tzv. dívčí odbor, který sdružoval mladé dívky a skládal se ze tří pracovních sborů: vzdělávacího, zábavního a skautek. Jak píše Popelka Biliánová pro časopis *Ženský svět*, „dívčí odbor v meze působnosti své pojal a zahrnul dívčí dorost bez rozdílů vzdělanostních i stavovských na základě sociální rovnosti, kteráž jest hrdým a vznešeným heslem i spolku samého“.⁵⁶ V rámci tzv. dívčího odboru byly pro dívky pořádány rozličné aktivity, např. přednášky, vycházky, první dívčí kolonie (pozdější dívčí skautské osady), besídky a jiné činnosti.

V roce 1913 se třeba dočteme, že o Vánocích v roce 1912 byla uspořádána výstavka ozdůbek na stromeček. Snad se nám jeví tato informace jako zcela malicherná, v rámci ženských aktivit na počátku 20. století však měla větší význam. Mimo jiné se zde praví, že „ač výstavka pro krátkost doby přípravné zvláště po stránce folkloru a retrospektivy nemohla býti propracována, jak by žádoucí bylo, přece podala překvapující obrázek dosud málo známé práce ženské a dívčí a poskytla vnímavé myslí mnoho námětů, jak možno pořídit jen při trošce dobré vůle k potěše dítek a na památku šťastného dětství mnoho a mnoho pěkných věcíček praktického rázu (košíčků a.t.p.), do nichž cukroví a j. vložit, a peníz takto za jiné marnosti vydaný obrátiti k prospěšnějšímu účelu (koupě knih a jiných potřebností).“⁵⁷ Kromě zmíněných výstavek se Popelka Biliánová podílela na organizování rozličných kurzů, pořádání slavností a jiných akcí v rámci práce pro Ústřední spolek českých žen.⁵⁸

4.1.2. Popelka Biliánová jako jednatelka Ústřední Matice školské a tzv. obětiny

4.1.2.1 Ústřední matice školská

Ústřední matice školská (dále jen ÚMŠ) byla významným českým spolkem, který vznikl v roce 1880 v Praze. Jak už z názvu vyplývá, hlavním posláním tohoto spolku byla školská činnost, která spočívala v podpoře českého školství. Myšlenka na založení spolku, jenž by podporoval české

⁵⁵ LA PNP, fond Popelky Biliánové. BILIÁNOVÁ, Popelka. *Dívčí odbor Ústředního spolku českých žen* (Zvláštní otisk ze *Ženského světa*), další bibliografické údaje neuvedeny, asi rok 1912.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ *Z činnosti Ústředního spolku českých žen. Ženský svět*. 20. 1. 1913, roč. 17, č. 2, s. 26-27.

⁵⁸ Na jiném místě se např. dočteme, že Popelka Biliánová řídila v červnu roku 1913 starodávnou jarní slavnost Máje ve Velkých Benátkách, která byla pořádána ve prospěch skautské výpravy dívek do lesů. *Z činnosti spolkové. Ženský svět*. 20. 6. 1913, roč. 17, č. 12, s. 169.

školství, nebyla v českých zemích novinkou. Svým organizačním uspořádáním a širokou podporou veřejnosti se ovšem stala ÚMŠ vs své době mimořádně úspěšným a prospěšným spolkem.

Za zakladatele ÚMŠ můžeme považovat mj. Ústřední spolek učitelských jednot. Prvním předsedou spolku se stal politik František Ladislav Rieger. V čele ÚMŠ stál její předseda a dále výbor spolku, který byl posléze členěn na jednotlivé odbory (v roce 1889 se novým odborem stal tzv. obětinnový, více viz následující kapitola). Podle návrhu stanov měl spolek zakládat z výnosu dobročinných akcí, např. přednášek nebo sbírek, české obecné školy, mateřské školy a opatrovny v oblastech, kde byl nedostatek veřejných českých škol.⁵⁹

Ústřední Matice školská se stala významným českým spolkem. Léta 1880 až 1919 patřila k nejdůležitějšímu období pro české menšinové školství za celou dobu trvání tohoto spolku.⁶⁰

Popelka Biliánová se v 80. letech 19. století stala jednatelkou Ústřední Matice školské. Funkce jednatele spočívala v kontrole stavu českého obecného školství a v organizaci zakládání nových českých škol, jakož i v kontrole jejich práce a spojení s výborem. Jednatel byl vždy volen z výboru ÚMŠ a každé hejtmanství mělo svého jednatele.

Kromě aktivní činnosti v ÚMŠ se Popelka Biliánová stala i příspěvatelkou v *Kalendáři*, jež spolek vydával. Celý název periodika zněl *Kalendář Ústřední Matice školské* a jeho vydavatelem byl literát Václav Beneš Šumavský (mj. redaktor *Národní politiky*). Kalendář měl vždy v názvu rok, pro který byl vydán, a také dovětek, že je vydán nákladem a ve prospěch Ústřední Matice školské a za vrchní redakce Svatopluka Čecha a Jaroslava Vrchlického. Periodikum vyšlo pouze ve čtyřech ročnících (od roku 1885 do roku 1888). V roce 1888 do *Kalendáře* přispěla i Popelka Biliánová (podepsána jako Mařenka Popelkova) svou statí *Národní navštívenky*⁶¹, kde se obšírně věnuje významu národních navštívenek pro český národ. Hned se úvodu článku se dočteme, že „uváží-li se, jak ohromný prospěch vzešel Maticí národnímu našemu rozkvětu, národnímu našemu vzdělání, nezmiňujíc se ani o záchraně ubohých dítek v krajinách smíšených, přiznati dlužno, že každý groš na Ústřední Matici školskou obětovaný, vrací se národu – stonásobně. Tento národní podnik vypěstil nejnadšenější, nejhorlivější vlastence, tento podnik roznítil mysl i srdce všeho národa českého, tak že snaha a oběti pro něj podstoupené mají následky dalekosáhlé pro všecken budoucí národní náš život.“⁶²

⁵⁹ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Ústřední Matice školská v letech 1880-1919*. In *Paginae Historiae: Sborník Státního ústředního archivu v Praze*. Sv 1, 1993, s. 178.

⁶⁰ ŘEHÁČEK, Karel. *Ústřední Matice školská v letech 1918-1951*. Tamtéž, s. 97.

⁶¹ POPELKOVA, Mařenka. *Národní navštívenky. Kalendář Ústřední Matice školské na rok 1888*. 1887, roč. 4, s. 111-113.

⁶² Tamtéž, s. 111.

4.1.2.2 Národní navštívenky čili tzv. obětiny

Od roku 1885 vycházely pod patronátem Ústřední matice školské národní navštívenky, později zvané obětiny. O národních navštívenkách široce pojednává nakladatel František Bačkovský ve své knize *Národní navštívenky: jejich vznik, rozvoj, význam a úspěchy* z roku 1889.⁶³ Kromě zprostředkovaných vzpomínek na tento vlastenecký počín Popelky a Arnošta Biliánových se sama Popelka zmiňuje ve svých osobních zápiscích o celé anabázi s vydáváním národních navštívenek.⁶⁴

Myšlenka národních navštívenek se zrodila v hlavě tehdy jednadvacetiletého studenta teologie Arnošta Miroslava Biliana, pozdějšího muže Marie Popelkové. Jako zapálenému vlastenci se mu přičilo, že ve sbírkách Ústřední matice školské docházelo k častým peněžním únikům, které poškozovaly dobré jméno Ústřední matice školské a vzbuzovaly nedůvěru u vlastenecky smýšlejících lidí. Vymyslel proto národní navštívenky, jakési stvrzenky (kvitance) určité peněžní hodnoty. Tyto stvrzenky dostal každý, kdo přispěl finanční částkou na dobročinné účely nadace. Z mnoha návrhů podoby navštívenek, které předložil Arnošt Bilián Ústřední matice školské, se realizovalo jen málo. Nejčastější formou navštívenek byly vizitky, jejichž hodnota byla tři koruny.

Před samotným vydáváním navštívenek se Arnošt Bilián obrátil anonymně na Jana Nerudu s prosbou, zda by nápad vydávat navštívenky mohl podpořit ve svých fejetonech v Národních listech. Jan Neruda, jenž byl nápadem nadšen, se opravdu zmínil o tomto ojedinělém počínu na stránkách *Národních listů* (7. 6. 1885). Národní navštívenky začaly být vydávány 26. září 1885 Ústřední maticí školskou. Kromě vizitek se tiskly též taneční pořádky, vějíře, dopisní papíry aj.⁶⁵

Ve výše zmíněné knize Františka Bačkovského se objevuje samozřejmě i jméno Popelky Biliánové, v té době ještě Marie Popelkové, jako velmi horlivé vlastenky. Bačkovský ji nazývá „popelkou“ českou, která si přeje zůstatí veřejnosti neznámou“⁶⁶ Zdůrazňuje její pomoc Arnoštu Biliánovi při organizaci vydávání navštívenek. V lednu 1887 napsala Popelka Biliánová nakladateli Bačkovskému: „Kdyby všechny hroby české pokryty byly věnci národními, nebylo by ani jedinému dítěti českému umíratí vlasti jedem Germánstva. A bez velikých obětí mohli bychom tak učiniti, jen kdyby nás pojila svornost' a bratrská láska. Co vyhází se peněz na drahé věnce a trikolory a jiné

⁶³ BAČKOVSKÝ, František. *Národní navštívenky: jejich vznik, rozvoj, význam a úspěchy*. Praha: Nákladem spisovatelovým, 1889, 64 s. Jméno F. Bačkovského se objevuje i v dopisech v pozůstalosti Popelky Biliánové.

⁶⁴ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní.

⁶⁵ BAČKOVSKÝ, František. *Národní navštívenky: jejich vznik, rozvoj, význam a úspěchy*. Praha: Nákladem spisovatelovým, Praha: Nákladem spisovatelovým, 1889, s. 20. O zapáleném vlastenectví Arnošta Biliána svědčí i skutečnost, že národní navštívenky považoval za své „dcerušky“ a skládal na ně básně. V roce 1888 změnil název národních navštívenek v tzv. obětiny, tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž, s. 43.

ozdoby hrobův a rakví, které by důstojně mohly navštívenkami býti. A jak charakteristické by to bylo pro veškerou národ český, jaké úcty by sobě tímto vydobyl i u nepřátel! Národní věnce, výhradně národní věnce, jakých posud žádný národ neměl, věnce tak důstojné a vznešeného významu!“⁶⁷

Spolu se svým manželem založila Popelka Biliánová vlastní podnik na výrobu obětín. Oba předpokládali, že se nápad s vydáváním navštívenek ujme a národ jejich vlasteneckou prací ocení. Bohužel se zmýlili. Významné osobnosti české společnosti (kromě Jana Nerudy a Elišky Krásnohorské) nijak výrazně jejich podnik nepodpořily. Ani vedení Ústřední Matice školské neprojevalo vážnější zájem o propagaci bohulibého podniku. Z osobních zápisků Popelky Biliánové se také dovídáme, že dokonce někteří „podnikavci“ začali vydávat národní navštívenky sami bez ohledu na zakladatele myšlenky a jejího propagátora Arnošta Biliána.⁶⁸

Propagace obětín pak probíhala jednak formou inzerce v různých periodících, nejčastěji v novinách, jednak publicistickými příspěvky, které psala Popelka Biliánová, a uveřejňovala je v soudobých novinách a časopisech. S příspěvkem, jenž vysvětluje význam národních obětín, se setkáme dokonce i v kalendáři, konkrétně v *Kalendáři a seznamu spolků českých vojenských vysloužilců z roku 1890*. Ve stati, kterou „podává“ Mařenka Popelková, se mimo jiné dočteme, že národní navštívenky mají být označeny jako „kvitance na milodary se schopností k praktickému užití... Jak již bylo řečeno, jsou obětiny kvitancemi na oběti a nesou se k tomu, aby spojující dva neb více krásných účelů, zejména obětivosti v lidu vzbuzovaly. Přejeme-li někomu na národní obětině k jmeninám apod., vezmeme-li si do zábavy vějíř z národních obětín aneb dáme-li někomu na rov obětinový věnec apod., sledujeme zajisté mnoho účelů najednou, mezi nimi pak vždy – obětivost, která by nevznikla, kdybychom kupř. dali na rov věnec jiný než z obětín“.⁶⁹

Bohulibá činnost Popelky a Arnošta Biliánových ale nebyla úspěšná, podnik zkrachoval po dvou letech. Oba manželé byli obviněni z obchodování s vlasteneckými city. Na těchto invektivách se

⁶⁷ Tamtéž, s. 47.

⁶⁸ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní. Spor o vydávání obětín se dostal dokonce k soudu: Štěpán Chodounský jako vydavatel „národních dopisnic“ byl donucen svou činnost ukončit. Až u soudu se pak veřejnost dozvěděla pravé jméno vlastence, který inicioval vydávání tzv. národních navštívenek; do té doby se Arnošt Bilián podepisoval v tisku pod jménem Míra Bratoš.

⁶⁹ POPELKOVA, Mařenka. *Národní navštívenky. Kalendář a seznam spolků českých vojenských vysloužilců na obyčejný rok 1890*, roč. 3, s. 153. Tamtéž se také dovíme, že obětinové věnce byly kupříkladu zaslány na kosovské slavnosti do Srbska a také na Mickiewiczův hrob ve Francii.

nejvíce podílely dva významné deníky – *Čas* a *Pokrok*.⁷⁰ Hlavním argumentem Herbenova *Času* proti vydávání obětín bylo, že „obětínami trpí vkus“.⁷¹

Zklamání z nezdařeného podnikání bylo veliké. Manželé se velmi zadlužili a kromě finančních ztrát se museli vyrovnat také se ztrátou iluzí o nadšené vlastenecké práci pro národ. Popelka Biliánová ve vzpomínkách přiznává, že byla „vyléčena z mnohých snův obětínových.“⁷²

4.1.3. *Popelka Biliánová jako organizátorka vlastivědných vycházek po Praze a okolí*

V pramenech se objevují odlišné názvy volného seskupení dívek kolem spisovatelky Biliánové, např. Dívčí ústředí, které existovalo jako samostatná sekce v Ústředním spolku českých žen, nebo Družina spisovatelky Popelky Biliánové.⁷³ Snad existují i další názvy seskupení, které nejsou autorce této práce známy.

V článku *Z dívčí družiny skatutek*⁷⁴ se Popelka Biliánová rozepisuje o družině dívek, které kolem své osoby soustředila. Hlavním programem této družiny byly vycházky do přírody, hlavně přírody kolem Prahy. Vycházky probíhaly vždy v neděli. Dle slov Popelky Biliánové se vycházek účastnily nejen dívky samotné, ale také celé rodiny s přáteli. Rodiny pak přispívaly malým finančním obnosem, jenž byl zřízen zčásti na zakládání dívčích osad, zčásti jako podpora pro chudé dívky, jež v osadách měly pobývat. Pro dívky byly pořádány i rozličné cykly přednášek, v článku zmíněném výše to měl být zrovna cyklus lékařských přednášek o živinách.

Pro dívky, které kolem sebe Popelka Biliánová soustředila, vytvořila a napsala také dívčí hry. V Národní knihovně zůstala zachována *Hra s panenkou: Sedmero dívčích kolových her* (1905), která byla určena ke slavnosti feriálních osad na Žofině a pro vyšehradské dívky.⁷⁵

S děvčaty pořádala Popelka Biliánová každou neděli vycházky po památných a zajímavých místech Prahy a okolí, vždy s vlastním odborným výkladem. Mimo Prahu nejčastěji zajížděla do rodného kraje, zejména na Karlštejn, Točnick a Křivoklát.

⁷⁰ BROŽOVÁ, Věra. *Paní z vyšehradských skazek: Popelka Biliánová..* In BROŽOVÁ, Věra et al. *Vyšehrad*. 1. vyd. Praha: Národní kulturní památka Vyšehrad, 2000, s. 135.

⁷¹ BAČKOVSKÝ, František. *Národní navštívenky: jejich vznik, rozvoj, význam a úspěchy*. Praha: Nákladem spisovatelovým, Praha: Nákladem spisovatelovým, 1889, s. 61.

⁷² LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní.

⁷³ HAMPL, František. *Dobrodružství Jaroslava Seiferta*. 1. vyd. Praha: Střeďočekské nakladatelství a vydavatelství, 1969, s. 134.

⁷⁴ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní.

⁷⁵ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Hra s panenkou: Sedmero dívčích kolových her*. Praha: Nakl. Rudolf Storch, 1905, s. 3. „Tuto hru lze provést v sále i v přírodě, a zvolen vzhledem k tomu v zásadě drobný krok přísunný a poskok. Dívčím dlužno panenku si opatřit, a dobře jest vybrati k této hře dívky menší a dosud hravé, asi tak do 11 let... Kterak dívčím při hře s panenko jednati a jak ji držeti, napovídají sama slova hry a ženský cit“.

Představu o tom, jak probíhala taková nedělní setkání s příznivci Popelky Biliánové, se můžeme dočíst v předmluvě knihy *Růže z pražských trhů* (uspořádal Karel Krejčí) nazvanou *Mizející svět starých pražských trhů*.⁷⁶ Popelka Biliánová dle Krejčího znala nejen pražský lid, ale i dějiny města a literaturu o Praze. Ve své stěžejní práci z pražské historie *Z tajů pražských pověstí* své vyprávění proplétá naučnými exkurzy, mluví o pražských trzích a jejich vývoji, o jednotlivých objektech a podává informace většinou Pražanů neznámé, čerpané převážně ze spolehlivých pramenů. „Tak vhodným způsobem dovede do děje вплést informaci, že socha sv. Šebestiána, kterou Pražané znají z výklenku na zdi vyšehradského hřbitova, pochází z jednoho zbořeného domku na Vaječném trhu. Její výklady jsou neseny upřímnou láskou k památkám staré Prahy, snahou o jejich uchování a citem vlasteneneckým, poplatným ovšem předsudkům doby...“⁷⁷

V další knize stejného autora se dočteme o tom, že „její láskou byl především památný Vyšehrad, jeho legendární i historická minulost, a pak lidová čtvrť na jeho úpatí, dávné Podskalí se svým svérázným nárůdkem dřevařů a vorařů, který byl neprávem pokládán za jednu z nejméně narušených složek pražského folklóru. Podskalí se svými obyvateli je od půlstoletí také již jen legendou, jeho paměť ovšem žije v literatuře, hlavně v díle Ignáta Herrmanna a Popelky Biliánové.“⁷⁸

Vlastivědné vycházky pro dívky však nepředstavovaly žádné novum, se kterým by Popelka Biliánová přišla. Již Vojtěch Náprstek pořádal v 60. a 70. letech 19. století vycházky po památných lokalitách Prahy a blízkého okolí. Tyto vycházky měly naplňovat jeho ideu o všeobecném vzdělání dívek a žen. Každou vycházku doprovázel svým odborným výkladem kvalifikovaný průvodce, kterým byl velice často profesor Emanuel Tonner. Nejčastěji navštěvovanými místy byly knihovny, obrazárny, výstavy a pražské zahrady.⁷⁹

I v současnosti se můžeme stát účastníky vycházek na tzv. kulturně osvětové náměty. Ty jsou konány pod záštitou ještě dnes existujícího spolku Svatobor (viz dále)⁸⁰, nebo jsou pořádány tzv. české vycházky a přednášky, jež organizuje Pražská informační služba.⁸¹

⁷⁶ *Růže z pražských trhů*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1981, s. 16. Karel Krejčí je považován za jednoho z předních znalců Prahy a jejích památek. O Popelce Biliánové se zmiňuje i v dalších knihách, srov. *Podivuhodné příběhy ze staré Prahy*, s. 15 (cit. výše).

⁷⁷ Tamtéž. Vaječný trh se nacházel na Starém Městě pražském v ulici Rytířská.

⁷⁸ KREJČÍ, Karel. *Podivuhodné příběhy ze staré Prahy*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1971, s. 15.

⁷⁹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 90.

⁸⁰ Srov. MUSIL, Bohumil. *Vycházky 1991- 2003*. 1. vyd. Praha: Růžičkuv statek, 2003, 79 s.

⁸¹ www.pis.cz [online]. 2008 [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW:

<http://www.pis.cz/cz/o_prazske_informacni_sluzbe/vychazky_a_prednasky/searchresult=vy%B9ehrad#searchres>.

4.1.4. *Popelka Biliánová jako „ochránkyně“ pražských památek*

Již v předchozí kapitole jsme se zmínili o mimořádném vlasteneckém zapálení Popelky Biliánové, které bylo na sklonku 19. století již neobvyklé, a jejím obdivu k památkám hlavního města českých zemí. Především ve své publicistické činnosti bojovala za záchranu pražských památek. Co bylo příčinou takového vzednutí vlasteneckého cítění?

Na konci století 19. procházela Praha mnohými urbanistickými změnami stejně tak jako další evropská velkoměsta. Byly bourány staré části Prahy, budovaly se nové. Z provinciálního města českého království se stávalo moderní průmyslové velkoměsto. „S přílivem českého obyvatelstva z venkova zbavila se vznikající metropole německého nátěru, který byl patrný ještě v padesátých letech 19. století. Postupující urbanizace však nespočívala jen v rostoucím počtu obyvatelstva a vzniku nových předměstských obcí. Docházelo při ní rovněž k modernizaci veřejné dopravy, bydlení a kanalizace, k plynofikaci a elektrifikaci pouličního osvětlení, veřejných budov, průmyslových objektů a domácností, k zavádění pitné vody, ke zlepšenému zásobování obyvatelstva potravinami apod. Zbourání barokních hradeb kolem historického centra Prahy a asanace některých jeho částí bylo nezbytnou součástí modernizace, jakousi daní za pokrok. Asanace totiž také přinesla nenahraditelné ztráty mnohých cenných památek na území Starého a Nového Města a bývalého židovského ghetta,“ zabývá se otázkou asanace Prahy počátku 20. století autor výstavy o mizející Praze a historik Zdeněk Míka.⁸²

Tato snaha kulminovala v souvislosti s vydáním asanačního zákona v roce 1893. Město prošlo v posledních letech 19. a počátku 20. století dalekosáhlými urbanistickými a architektonickými změnami. Na základě asanačního zákona definitivně a téměř kompletně zmizela z mapy Prahy unikátní původní zástavba pražského židovského ghetta, části Starého Města pražského a menší části Nového Města pražského. Praha roku 1890 vypadala zcela jinak než totéž město za dvacet let.⁸³

„Praha vstupovala do druhé poloviny 19. století stále ještě sevřena mohutnými hradbami. Souhlas s jejich zbouráním vyslovil císař František Josef I. na podzim roku 1866, kdy se ukázala jejich naprostá nefukčnost...“⁸⁴ Bourání hradeb bylo zahájeno v roce 1874 a nedotklo se

⁸² www.muzeumprahy.cz [online]. 2004-2007 [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.muzeumprahy.cz/texty/servis.php>>. Srov. MÍKA, Zdeněk. *Zapomenuté obrazy: Praha 19. století*. 1. vyd. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2007, 173 s.

⁸³ www.muzeumprahy.cz [online]. 2004-2007 [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.muzeumprahy.cz/texty/pripravujeme.php>>.

⁸⁴ BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny Prahy II*. Litomyšl: 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 1998, s. 120.

vyšehradské citadely, která zůstala ve vojenské správě až do roku 1911. Tak se zachovala v takřka neporušeném stavu.⁸⁵

Tak zvaná asanace města Prahy měla jako v jiných velkoměstech své zastánce i odpůrce. Zastánci „ozdravení“ hlavního města poukazovali především na zdravotní a hygienické důvody takového kroku (odstrašujícím příkladem byla pražská čtvrť Josefov, kde žili v nejbídnějších podmínkách převážně chudí židovští obyvatelé), odpůrci pak poukazovali na škody umělecké a památkové. Mezi odpůrce asanačních opatření se řadily přední osobnosti z uměleckého světa, jako byl např. spisovatel Vilém Mrštík či malířka Zdenka Braunerová⁸⁶ aj., ale také osobnosti z řad architektů, právníků aj. Ti, „kteří se rozhodli aktivně hájit její (rozuměj Prahy) historické architektonické a urbanistické kvality proti všem stavebním záměrům narušujícím její neopakovatelný půvab, vzhled a osobitost Prahy“⁸⁷, spontánně založili Klub za starou Prahu (1900), který existuje do dnešních dnů.

Soudobý tisk přinášel na svých stránkách příspěvky z obou znesvářených táborů. Popelka Biliánová jako „obhájkyne“ staropražských památek se k problému vyjadřuje také (povětšinou hájí staroslavny Vyšehrad), např. v roce 1900 vychází v *Národní politice* její fejeton nazvaný *Brána Karlova na Vyšehradě*, kde píše: „Ztroskotána brána (Karlova brána, pozn. aut.), ztratila se a zmizela v nových hradbách, jimiž znovu opevnili zmenšený Vyšehrad a stará brána Karlova nikdy již nepovstane z rumu k předešlé slávě své a hnedle zmizí i poslední zbytek její, kterýž viděl kolem sebe ubírat se slavné průvody královské, byl svědkem válečných hrůz i patriarchálního života na starém Vyšehradě. Divná, teskná дума leží v tomto zapadlém koutě nynějšího předhradí vyšehradského, nejméně ještě dotčeného 'upravující' snahou nové doby.“⁸⁸

Nejhorlivěji vystupovali Popelka Biliánová a další protestující v roce 1904 a 1905 proti boření starých pražských památek. Jednalo se o dobu, kdy „vyšehradskou skálu prorazil tunel, budovaná vltavská navigace ohlašovala konec malebného bizarního vorašského Podskalí a hrozilo nebezpečí, že vyšehradské hradby v budoucnu ustoupí nové zástavbě“.⁸⁹ Příkladem periodika, které hájilo starou Prahu a do kterého přispívali autoři, jež nesouhlasili s bořením staropražských památek, byl sborník *Český lid (Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na*

⁸⁵ Tamtéž, s. 121.

⁸⁶ Společně vydali brožuru s názvem *Bestia triumphans*, která se stavěla kriticky k asanačním zákrokům, konkrétně však k rozhodnutí úředníků pražského magistrátu. Srov. VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1996, s. 74.

⁸⁷ www.zastarouprahu.cz [online]. Neuv. [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW: <www.zastarouprahu.cz>.

⁸⁸ LA PNP, fond Popelky Biliánové, výstřižky. BILIÁNOVÁ, Popelka. *Brána Karlova na Vyšehradě. Národní politika*, 24. 9. 1900, další údaje neuvedeny.

⁸⁹ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Pražské pověsti*. 1. vyd. Praha: Erika, 1995, s. 5.

Slovensku). Redaktorem byl známý kulturní historik, bibliograf a etnolog Čeněk Zibrt. Např. v roce 1904 sem přispěla i Popelka Biliánová svou poetickou črtou *O strašidlech na Vyšehradě*⁹⁰, kde se dotýká i tehdejšího veřejného dění: „Na Vyšehradě bývalo strašidel dost a dost, v každém koutě. V nejbližší době bude i staré podhradí Vyšehradu zcela smeteno s povrchu zemského a Vyšehrad bude k nepoznání změněn. Se starými domy na podhradí zmizí též všechna tajemná zákoutí, takměř stvořená, aby v jejich přítomí rozprádaný byly osnovy strašidelných mátožin.“

Popelka Biliánová žila na Vyšehradě v ulici V Pevnosti (č. 12) blízko Táborské brány. V roce 1883 se Vyšehrad stal součástí Prahy a vyšehradská pevnost byla zrušena.⁹¹

Popelka Biliánová se stala „geniem loci“ Vyšehradu, potažmo celé Prahy. V každém cestovním průvodci najdeme její jméno a souvislost s památným Vyšehradem.

4.1.5. *Popelka Biliánová jako zakladatelka tzv. dívčího skautingu v Čechách*

Před první světovou válkou se začal v českých zemích rozvíjet dívčí skauting. Skauting (česky stopování) vycházel ve své filozofické orientaci z jiných kořenů než sokolské hnutí. Obě hnutí však směřovala ke stejným cílům, a to k aktivitě a ke konstruktivnímu přístupu k životu.⁹²

„Organizace skautingu u nás ve velmi mnohém sáhla ke vzoru generála Badena-Powella, nicméně neopomenunala ani dobrých stránek soustavy Thompсона-Setona. Prof. Svojsíkovi náleží zásluha, že nejen skauting k nám do Čech přenesl a první naň u nás upozornil, nýbrž i nově vytvořil,“⁹³ píše ve své studii o skautingu Josef Šimánek. Zmiňuje jméno profesora Svojsíka, který je považován za zakladatele chlapeckého skautingu v českých zemích. Antonín Benjamín Svojsík založil český chlapecký skauting v roce 1911, inspirací mu byla Anglie, kde vznikl vůbec první skautský oddíl. Pravidla skautingu sepsal v knize zvané *Základy junáctví*. Od počátku nebyl český

⁹⁰ BILÍANOVÁ, Popelka. *O strašidlech na Vyšehradě. Český lid*. 1904, roč. 13, č. neuv., s. 281.

⁹¹ www.pis.cz [online]. 2008 [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.pis.cz/cz/praha/pamatky/vysehrad/searchresult=Vy%09ehrad#searchres>>.

⁹² Vznik Sokola se datuje k roku 1862. Nejprve se rozvíjel podle vzoru německého Turnvereinu, založeného v Německu. Napodoboval určité vojenské prvky, které v českém prostředí vycházely z husitských tradic. Hlavními osobnostmi, které se podílely na vzniku sokolského hnutí, byli Jindřich Fügner a Miroslav Tyrš. „Filozofie sokolství se opírala o víru, že český národ potřebuje lidi fyzicky zdravé, orientované na pozitivní hodnoty, jak osobní, tak národní... Ženám nebyl po několik desetiletí umožněn přístup do oficiální sokolské organizace ani do tělocvičných jednot... Když ženy nemohly v Sokole cvičit, zapojily se horlivě do cvičení s dětmi.“ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy a zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: JANUA, 1999, s. 240-241. Největšími stoupenkami sokolského cvičení pro ženy byly zejména Klemeňa Hanušová, Karolína Světlá, Sofie Podlipská aj. Zmíněné osobnosti ženské emancipace se v tisku snažily přesvědčit veřejnost o nepravdivosti názoru, že cvičení pro ženy není zdravé. „Úsilí žen o založení ženského Sokola nevedlo k rychlým výsledkům, a proto se výše zmíněné ženy rozhodly založit roku 1869 Tělocvičný klub paní a dívek, v čemž jim byli nápomocni i Miroslav Tyrš a Ctibor Helcelet.“ Tamtéž, s. 241.

⁹³ ŠIMÁNEK, Josef. *Skauting: jeho podstata, význam a ethika*. Praha: Fr. Topič, 1925, s. 108.

skauting jednotný, jelikož se několik dalších osobností pokoušelo myšlenku skautingu uvést v život. Vzniklo několik na sobě nezávislých skautských organizací (Junák, Psohlavci a Děti Živěny).⁹⁴

Za bezprostřední předchůdkyni dívčího skautingu můžeme považovat spisovatelku Popelku Biliánovou, která začala některé skautské prvky uplatňovat ve svých 'prázdninových osadách' už od roku 1912. O jaké skautské prvky se jednalo? V roce 1913 zveřejnila Popelka Biliánová v časopise *Ženský svět* sérii článků nazvanou *Z dívčí družiny skautek*. Hned v úvodu článku píše: „Snad žádná novota ve výchově naší mládeže tak rychle se neujala jako skauting vůbec a snad žádná nezpůsobila tolik potíží ve svém řešení jako skauting dívčí u nás. U hochů věc jasná, zřejmá, sympatická – u dívek povážlivý náraz hned v záslechu volného života v přírodě – stejně žádoucího a potřebného dívkám jako hochům... Na tisíce čestných dívek stojí zde před otázkou skautingu, který jim přinese může potřebné osvěžení sil a radostné projevy mladého a bezstarostného života – na tisíce čestných dívek touží po čaromocném prostředí božské přírody tak jako hoši, kteří volně a svobodně toulají se mohou širými lány polí a luk i tajemnými houštinami hlubokých lesů.“

Na jiném místě se dočteme toto: „Řekněte: skaut nebo skautka – a poletí se na vás dívat půl kraje jako na Indiány nebo na Zulukafrý. A také hned tam někde nás připočtou, a když ne hned mezi Indiány, tož aspoň mezi cikány nebo komedianty – v každém případě však mezi výstředníky exotického rázu, 'kterým u nás již nic nedostačuje'... Kdyby skauting neměl žádného jiného úkolu nežli vésti mládež naši zpět k matce přírodě, už jen proto zasluhuje všemožné a všestranné podpory a živé účasti všech, jimž záleží na zdárném prospěchu naší mládeže a – rozumí se samo sebou – nejen hochů, nýbrž i dívek. Ale že skauting hlásá a zároveň učí všem občanským ctnostem, staví jej vysoko na úroveň předních zařízení výchovných, jejichž jest budoucnost.“⁹⁵

Autorka článku dále zmiňuje především dva „pokusné“ roky s dívčím skautingem⁹⁶, které ji vedly k sestavení jakési osnovy dívčího skautingu, v níž vyjadřuje svůj názor na dívčí skauting a také jeho podstatu. V článku se věnuje velmi podrobně celkové organizaci takových dívčích osad; zmiňuje se o věkovém složení dívek, jejich zaměstnáních, oděvu, stravování, domácích pracích, tělesných cvičeních, kulturních pracích a jiných, spíše praktických záležitostech dívčích osad. Za největší zlo považuje návštěvy mužů, doslova píše o „návštěvách celých karavan“ a o tom, že se bojí samotnou dívku pustit do přírody.⁹⁷

⁹⁴ www.skaut.org [online]. Neuv. [cit. 2008-12-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.skaut.org/skauting.cr.php>>.

⁹⁵ BILIÁNOVÁ, Popelka. O *dívčím skautingu I*. *Ženský svět*. 5. 2. 1913, roč. 17, č. 3, s. 39.

⁹⁶ Osady dívčího skautingu se nacházely v obci Chotouň a Sedlec, a to v letech 1912-13. Tyto dívčí osady byly pořádány s podporou Ústředního spolku českých žen. LA PNP, fond Popelky Biliánové.

⁹⁷ LA PNP, fond Popelky Biliánové.

Vzhledem k vlasteneckému citění Popelky Biliánové a její touze zušlechtovat mládež, zejména dívky, se nedá opominout i jakýsi apel mládeži na změnu způsobu života, na odepření si vlastního pohodlí, na podřízení se dobré vůli... Dle Popelky Biliánové tak může mládež dosáhnout vlastní odpovědnosti a samostatnosti. A navíc, pokud „to všechno může poskytnouti zdravý skauting, bude-li přizpůsoben našim potřebám a veden svérázným duchem českým, třeba že zatím nesl jméno cizí.“⁹⁸

K vlastnímu založení dívčího skautingu došlo v roce 1914 díky iniciativě Vlasty Štěpánové, jež byla abiturientkou dívčího lycea, a dr. Anny Berkovcové, která vyučovala tamtéž. Za pomoci A. B. Svojsíka byl po mnoha diskuzích ustaven první dívčí skautský oddíl Sasanek. Stalo se tak na podzim roku 1914. V lednu roku 1915 bylo rozhodnuto, že dívčí skauting bude organizován ve společném ústředí s chlapeckým skautingem v Junáku; vznikl tak Odbor pro dívčí výchovu skautskou.⁹⁹

Popelka Biliánová však záhy z Odboru pro dívčí výchovu skautskou odešla po mnoha neshodách se skupinou dr. Berkovcové. Přešla do Svazu ženských spolků a založila tzv. Dívčí ústředí.

Dnes existuje na počest Popelky Biliánové brněnský skautský oddíl nazvaný Oddíl Popelky Biliánové.¹⁰⁰

5. Publicistická činnost Popelky Biliánové

5.1. Literatura na přelomu 19. a 20. století

Hlavním hybatelem období přelomu výše zmíněných století byl technický pokrok, který usnadnil rozmach českého hospodářství. Rozvoj průmyslu v českých zemích s sebou nesl přesuny obyvatel do měst. V českém veřejném životě se stupňuje národně politický zápas s vídeňskou vládou. V českých zemích se postupně zdokonalují vědecké a kulturně společenské instituce (univerzita, technika, učené a literární společnosti, muzea, divadla, nakladatelství, síť časopisů

⁹⁸ BILIÁNOVÁ, Popelka. *O dívčím skautingu III. (Dokončení)*. *Ženský svět*. 5. 3. 1913, roč. 17, č. 5, s. 64.

⁹⁹ www.skaut.org [online]. Neuv. [cit. 2008-12-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.skaut.org/skauting.cr.php>>.

¹⁰⁰ www.popelky.wz.cz [online]. Neuv. [cit. 2008-12-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.popelky.wz.cz>>.

a denního tisku, velká knihkupectví). V roce 1890 byla mecenášem Josefem Hlávkou zabezpečena finančně nově založená Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění.

Česká literatura je v 90. letech 19. století velmi různorodá. Souběžně publikuje několik generací autorů. Ohlas mezi mladými spisovateli vyvolal manifest České moderny (časopis *Rozhledy*, 1895), který koncipoval Josef Svatopluk Machar s Františkem Xaverem Šaldou a podepsali Otokar Březina, Antonín Sova, Vilém Mrštík, Josef Karel Šlejhar, František Václav Krejčí a reformističtí žurnalisté.¹⁰¹ Manifest se vyjadřuje k tehdejším politickým a literárním poměrům. Autoři žádají právo mít své přesvědčení a volnost slova. Žádají v dílech individualitu a vnitřní pravdivost. V souvislosti s politickou sférou se kriticky staví k mladočeské straně, kritizují nacionalismus a žádají všeobecné hlasovací právo. Podporují dělnické hnutí a ženskou emancipaci. Význam tohoto sdružení silných individualit a jejich programové vyjádření bylo pro směřování české literatury počátku 20. století naprosto klíčové.

Od České moderny se distancovala skupina katolicky orientovaných autorů, kteří vydávají prohlášení zvané Katolická moderna (prohlášení bylo otištěno v časopise *Niva*). Hlavními signatáři tohoto dokumentu byli Sigismund Bouška, Karel Dostál Lutinov¹⁰² a Xaver Dvořák. Stěžejní myšlenkou Katolické moderny bylo respektování tradice, tedy opak toho, co hlásala Česká moderna. Kromě programového sborníku *Pod jedním praporem* (1895) se ústředním orgánem katolicky zaměřených autorů stává časopis *Nový život* (1896-1907). Na Moravě pak vycházela už od roku 1884 *Hlídky literární*.

Kromě výše zmíněných prohlášení ovlivnily českou literaturu přelomu století literární směry, které k nám přicházely z různých částí Evropy. Mezi ty nejvýznamnější uveďme alespoň realismus, naturalismus, symbolismus, dekadence, impresionismus, expresionismus, civilismus, vitalismus aj.

Pro literaturu přelomu století se pracuje s názvem česká secesní literatura. Tento pojem u nás není běžně užíván. Jak uvádí *Panorama české literatury*, „jde o vnitřně diferencovaný komplex literatury na přelomu 19. a 20. století (od nástupu generace let 90. do vydání *Almanachu na rok 1914*). V takovém pluralitním pojetí je pak do české secesní literatury obvykle zahrnována skupina realistů kolem Herbenova *Času*, autoři *Moderní revue*, signatáři manifestu České moderny, Katolická moderna a předválečná generace (tzv. buřiči).“¹⁰³

¹⁰¹ GALÍK, Josef et al. *Panorama české literatury (literární dějiny od počátku do současnosti)*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1994, str. 168.

¹⁰² LA PNP, fond Popelky Biliánové. V literárním archivu zůstal zachován dopis Popelky Biliánové Karlu Dostálu-Lutinovi z roku 1900.

¹⁰³ GALÍK, Josef et al. *Panorama české literatury (literární dějiny od počátku do současnosti)*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1994, s. 171.

5.2. Publicistika na přelomu 19. a 20. století

V revolučních letech 1848-49 a po tzv. Bachově režimu, kdy došlo k politickému útlumu, nastává relativní uvolnění politických poměrů v českých zemích. Ustavení tzv. politického tisku přineslo českému novinářství diferenciaci a důraz na formulování vlastních postojů a názorů. Žurnalistika se v období let 1860-1896 v tzv. grégrovské éře stává „reálným nástrojem politické komunikace.“¹⁰⁴

Politický tisk se tradičně rozlišuje na tisk liberálně a konzervativně zaměřený. Pokud jde o liberálně zaměřený tisk, prvním českým politickým listem byl *Čas* (1860). Mladočesky orientované byly *Národní listy* (1861), které se sloučily v roce 1865 s demokratickým *Hlasem*. Staročeskou politiku zastávaly deníky *Národ*, *Národní pokrok*, *Pokrok* a *Hlas národa*.

Zcela výjimečného postavení mezi politickými deníky dosáhly *Národní listy*, které redigoval Julius Grégr. Ten ve své redakci soustředil až do své smrti elitu českých novinářů a spisovatelů. Za všechny jmenujme alespoň Karla Sladkovského, Karla Tůmu, Vítězslava Háalka, Jana Neruda, Jiřího Holečka a další.

„Rokem 1896, kdy zemřel jejich (*Národní listy*, pozn. aut.) šéf a majitel Julius Grégr, můžeme orientačně a symbolicky ohraničit období, v němž se česká žurnalistika stala integrální součástí modernizačních změn ve společnosti. Jejím prostřednictvím se dále a hlouběji formovalo občanské a národní vědomí... Z politizujícího novinářství (a také čtenářství) předcházejícího období spočívajícího v uvědomování si sebe sama jako aktivní součásti politického dění přicházejí postupně vydavatelé i autoři k politickému novinářství (a jednotlivé stavy, vrstvy, generace, ale i regionálně orientované skupiny obyvatel k politickému čtenářství).“¹⁰⁵

Novináři si na přelomu století zřetelně uvědomují vlastní identitu. Formují se jako profesní stav. V roce 1877 vznikl Spolek českých žurnalistů, který znamenal pro novináře významný krok na cestě jejich emancipace. Samotní novináři, kteří se oddělili od „novinářů spisovatelů“, jsou si však vědomi spřízněnosti se společensky prestižnější umělecko-literární činností.

V dalším vývoji českého novinářství, a to od 90. let 19. století do první světové války, ovlivnily žurnalistiku nové výrobní a komunikační inovace. Novináři se taktéž museli vyrovnat s novou politickou diferenciací. Vznikly nové politické skupiny a směry, které měly nesporný vliv na společenské uspořádání té doby. Tisk tohoto období můžeme dělit na tisk národně-liberálního

¹⁰⁴ *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: výstava k dějinám tisku na území České republiky*. Praha: Státní ústřední archiv, s. 11.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 12.

tábora, sociálně demokratický, katolický, agrární, národně socialistický... Kromě politicky profilovaného tisku existoval i tzv. tisk na periferii, kam řadíme žurnalistiku anarchistickou, exilovou či krajanskou.

První světová válka přinesla žurnalistice novum v podobě jejího totálního podřízení potřebám státu. Žurnalisté poznávají sílu moderní válečné propagandy. „Situace, v nichž se novináři ocitli během války, nutily obě strany, novináře i jejich čtenáře, hledat náhražky za otevřený způsob informování. Válka prostoupila všechna témata a učinila ze sociální patologie denní součást tiskových obsahů.“¹⁰⁶ V období meziválečné žurnalistiky (1914-1938) se novináři vyrovnávali s novou situací. Ustavení Československé republiky přineslo založení nových mediálních institucí, jako je Česká tisková kancelář a rozhlasový Radiožurnál. Na počátku 20. let 20. století vznikly nové celostátní deníky, např. *Tribuny*, *Lidové listy* nebo *Rudé právo*, došlo k rozvoji regionálního tisku a ke vzniku dalších časopisů. Deníky vydávají politické strany ve svých velkých vydavatelských domech. Tímto se jen potvrzuje skutečnost, že sepětí žurnalistiky a politických stran v českých zemích můžeme považovat za samozřejmé.

Protože předmětem naší práce je zkoumat, jaká periodika byla stěžejní pro publicistickou činnost spisovatelky Popelky Biliánové, pomineme další období v dějinách českého novinářství, a to období druhé světové války (1938-1945). Důvodem je skutečnost, že v této době již Popelka Biliánová kvůli své oční chorobě a stáří nepublikovala. Ve výstřižkové části literární pozůstalosti Popelky Biliánové najdeme ovšem příspěvky, které jsou datovány po roce 1938, jedná se však o povídky či studie (většinou související s Vyšehradem a jeho historií) a jsou to již starší práce autorky.

5.3. Pražské nakladatelské domy na přelomu 19. a 20. století

Ve druhé polovině 19. století se situace v pražském nakladatelském a knihkupeckém životě změnila. Zájem o česká knihkupectví nejprve nebyl valný (svědčí o tom i zmínka spisovatele Ignáta Herrmanna, že v některých českých knihkupectvích bylo ticho jak v lékárnách¹⁰⁷). Postupně se v pražském prostředí profilovali tito významní knihkupci, podporující českou literaturu: Ignác Kober, vydávající spisy významných českých autorů; J. R. Vilímek a Josef Novák, kteří založili Slovanské knihkupectví a vydávali ve své době mimořádně oblíbené *Humoristické listy*; nástupcem

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 13.

¹⁰⁷ BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny Prahy II.: Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*. 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 1998, s. 247.

Ignáce Kobera se stal F. A. Urbánek, jenž se staral mj. o bibliografickou evidenci vycházející české literatury; tzv. krvavým románům se věnoval knihkupec Zikmund Bensinger... K zajištění tisku *Národních listů* založili bratří Grégrové spolu s Františkem Šimáčkem vlastní tiskárnu. Po rozdělení majetku bratří Grégrových se začal Eduard věnovat i nakladatelské činnosti, inicioval např. vydávání edice *Matices lidu*, jež pod heslem Osvětou k svobodě přinášela laciné a kvalitní texty především naučného charakteru. Spolu s Ferdinandem Dattlem založil taktéž Eduard knihkupectví, jenž se stalo jedním z center pražského kulturního života (rád do něj zavítal i spisovatel Jan Neruda a další významné osobnosti). Jako největší a nejslavnější nakladatel přelomu 19. a 20. století zůstává v povědomí české veřejnosti Jan Otto. Nejprve vydával humoristický časopis *Paleček*, později *Lumír*, založil časopis *Zlatá Praha* aj. Ottova nakladatelská činnost vyvrcholila grandiózním projektem vydávání Ottova slovníku naučného. Ještě jedna osobnost se zasloužila na konci 19. století o vydávání především odborné české literatury, a to byl Josef Laichter (mj. vydával i oblíbenou revue *Naše doba*).

Ve druhé polovině 80. let 19. století byla literární produkce vydávaná v Praze více než ze tří čtvrtin česká a z jedné pětiny německá. Z 226 časopisů, které v Praze vycházely, bylo 172 českých, 42 německých a 11 česko-německých. Více než polovina českých titulů se zabírala problematikou odbornou, např. tematika medicínská, stavitelská, zemědělská apod., pětinu vydávaných titulů pak tvořila politická tematika. U německých titulů můžeme shledat jako nejčastější tematiku vědeckou, nejméně je pak zastoupena v časopisecké produkci beletrie.¹⁰⁸

Popelka Biliánová některé pražské vydavatele jmenuje ve své korespondenci, více viz kapitola *Vztah publicisty (popř. redaktora) a nakladatele na přelomu 19. a 20. století (na příkladu Popelky Biliánové)*.

5.4. Publicistické žánry na přelomu 19. a 20. století

5.4.1. Fejeton

Publicistický žánr zvaný fejeton (původně psaný francouzsky feuilleton) byl na sklonku 19. století novým útvarem. Česká literatura tzv. besídku pod čarou v té době neznala. Jan Neruda, první, a zároveň jeden z nejlepších fejetonistů v dějinách českého novinářství, čerpal inspiraci

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 249.

u francouzských a německých novinářů. „Zpracovav pronikavě podněty cizí a vyhradiv besídku pod čarou proudění a vlnění domácího života, vytvořil český feuilleton, původní rázovitý látkou i slohem. Východiskem Nerudových týdenních besed jest Praha, jeho milované rodiště a bydliště, s pohyblivou pestrostí místní a osobitou povahou svého obyvatelstva,¹⁰⁹ rozvíjí svoji úvahu o počátcích fejetonu v českých novinách literární kritik Arne Novák. V tomto směru, zvláště co se týká obdivu k hlavnímu městu českých zemí, byl Neruda zcela jistě vzorem pro začínající publicistickou práci Marie Popelkové.

O významnosti nového publicistického útvaru svědčí i prostor, který byl fejetonu dán v jeho počátcích právě v nejvýznamnějším deníku 2. poloviny 19. století, v *Národních listech*. Fejeton vždy vycházel na první straně (v ranním i odpoledním vydání novin). Významnost této nové rubriky však nekorespondovala s dobovým vnímáním novináře - fejetonisty, který se s jistým nadhledem dívá na události uplynulé či přítomné. Jak ironicky poznamenává Jan Neruda ve svém fejetonu: „Četl jsem kdesi, že prý jsem ‘týdenní kronikář’. Hm, to by se mohlo také tomu, kdo po zemi dělává kotrmelce říci, že je zeměměřič... Tedy by se mohl ‘týdenní kronikář’, když minulost poskytuje zábavy tak málo, dívat snad na týden napřed? Nu, proč ne, vždyť to jakožto novinář umí.“¹¹⁰

Literárně publicistický útvar – fejeton – je možno charakterizovat jako „nepříliš rozsáhlý článek, zaměřený zpravidla ke společenským nebo kulturním aktualitám, často o několika volně spojených tématech, psaný lehkým, zábavným slohem, nezřídka satiricky komentující nebo ironizující příznačné dobové náhledy a události“¹¹¹. Někteří badatelé spatřují v českém fejetonu 90. let 19. století, tedy v době, kdy v novinách často publikovala své práce i Popelka Biliánová, jeho úpadek.¹¹² Faktem zůstává, že na místě tzv. podčárníku se objevovaly v českých novinách přelomu 19. a 20. století materiály různé: sentimentální povídky, román na pokračování, úvahy z oblasti vědy či umění apod.

5.4.2. Črta

Kromě nově vytvořeného žurnalistického žánru zvaného fejeton vstupuje ve 2. pol. 19. století do dějin české žurnalistiky tzv. črta. Popelka Biliánová se stala psaním črt proslulá (o konkrétních črtách Popelky Biliánové bude pojednáno dále). V tomto období se črta dostává svým charakterem

¹⁰⁹ NOVÁK, Arne. *Jan Neruda*. 3. vyd. Praha: Mánes, 1920, s. 8.

¹¹⁰ NERUDA, Jan. *Feuilleton. Národní listy*, 3. 4. 1887, roč. 27., č. 92, s. 1.

¹¹¹ *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 111.

¹¹² Srov. OSVALDOVÁ, Barbora. *O fejetonu, s fejetonem (sborník textů k žánru)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007, s. 9-10.

do oblasti umělecké publicistiky. Jedná se o útvar, který je na hranici literární a žurnalistické tvorby. „Zatímco v počátečním období často suplovala (črta) povídku, která se jako literární forma teprve rodila, odděluje se v dalším vývoji od stylizovaných drobných próz úzkostlivou konkrétností a datovou faktografičností při zachování zásad uměleckého zobrazení; v tomto období se podílí črta rozhodujícím způsobem na vzniku regionální literatury...“¹¹³ Za autory proslulé svými črtami můžeme považovat např. Karla Klostermanna, bratry Mrštíky, Gustava Pflagra Moravského, Jana Herbena, Antala Staška a další.

Kromě výše uvedených autorů se nejvíce zasloužil o uvedení črty (stejně tak jako fejetonu) do české literatury i Jan Neruda. Neruda rozlišuje mezi črtou fejetonního typu a fejetonní novelou.¹¹⁴ Fejetonní novela je osnována na určité fabulační konstrukci příběhu. Jedním z průkopníků fejetonní povídky byl např. v *Národních listech* František Herites.

Črta je charakteristická především třemi základními komponenty, a to původností, svěžestí a barvitostí. Bez těchto tří komponent nelze napsat črtu, která by měla vycházet z autentické a aktuální reality.

Črta 20. století se pak stává trochu jiným útvarem žurnalistiky.¹¹⁵

O črtě v kalendářích 19. století více v kapitole o příspěvcích Popelky Biliánové v kalendářích.

5.4.3. Povídka

Povídka na počátku 20. století se vyznačuje hlubším autorským sebevyjádřením, než tomu bylo doposud. Vliv České moderny na novou podobu povídky byl značný. „Proklamovaná touha a snaha umělců vyjádřit sebe sama, svou individualitu, svůj vesměs odmítavý i vzpurný postoj ke světu, ke společnosti, k vládnoucí morálce, sociálnímu řádu, touha a snaha vyjádřit umělcovou tvorbou svůj citový a názorový vývoj, svou autobiografii, přechází i do povídkové tvorby na počátku našeho století (rozuměj 20. století, pozn. aut.)“¹¹⁶

¹¹³ KALINA, Vladimír. *Antologie české črty v 19. století*. 1. vyd. Praha: SPN, 1975, s. 15.

¹¹⁴ HAMAN, Aleš. *Několik poznámek k povídkové beletrii v Národních listech za doby Nerudovy*. In *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, s. 74.

¹¹⁵ „Moderní česká črta 20. století je úzce spjata se soudobým vývojem společenským a uměleckým a v neposlední řadě i s pokrokovými tendencemi v oblasti žurnalistiky; je to především reportáž, jejíž důraz na fakta, konkrétnost a dynamičnost oprostí její výrazové a kompoziční prostředky črty se stagnující rozvlácností a retardující staromilská fixace minulosti z období konce století. Črtě se vrací její dychtivost po poznání, je střízlivá i zanicená, ctí opět fakta jako východisko uměleckého obrazu.“ Tamtéž, s. 16.

¹¹⁶ BURIÁNEK, František. *Z literárněvědných studií. K typologii české povídky z počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 120.

V tomto smyslu můžeme chápat povídku 20. století jako literární útvar subjektivní na rozdíl od doby národního obrození, kdy povídka vzhledem k funkci, kterou plnila, byla žánrem objektivním. Ona funkce znamenala především službu národní společnosti.

Literární badatel Buriánek doplňuje svoji studii o povídce ve 20. století o druhý typologický směr v české povídkové próze, a to o směr realisticky objektivní. Jedná se o pravdivé zobrazení objektivní skutečnosti, o kresbu postav v podrobně vykresleném prostředí. Dialog autor používá k charakteristice postav, nikoliv k projevu vlastního názoru nebo citu. „Příběh, povahokresba, obraz prostředí mají funkci uměleckého ztvárnění poznané objektivní reality.“¹¹⁷

Jestliže v literární pozůstalosti Popelky Biliánové pátráme po povídkách, jež napsala, nemůžeme si nevsimnout, že její povídky jsou vlastně fejetony nebo črty, které až později sama autorka označuje jako povídky (*Ozvěny zapomenutých příběhů* – viz dále).

5.4.4. *Humoreska*

V četných příspěvcích v tisku na přelomu 19. a 20. století se objevuje literární žánr zvaný humoreska. Humoreskou označujeme „humornou povídku nebo novelu, lišící se rozmarným rozvíjením motivů, scének a charakterů... humoreska je považována za epicky rozšířenou anekdotu s rozvinutějším dějem, epizodickými situacemi a prokreslujícími detaily“¹¹⁸. Beletristé, kteří v české literatuře, popř. v publicistice, vynikli v žánru humoresky, byli například Jan Neruda, Svatopluk Čech, Ignát Herrmann, Jaroslav Hašek aj.

Spisovatelka a publicistka Popelka Biliánová sepsala mimo jiné i dva cykly humoresek, které vyšly pod názvem *Ze zápisů domácího šotka* a *Šotkova žen*.

5.5. Popelka Biliánová jako publicistka

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, vznik novinářské profese byl procesem dosti složitým. Samotní spisovatelé vnímali svoji publicistickou činnost převážně jako okrajovou, doplňkovou činnost ke své hlavní pracovní náplni, což bylo psaní poezie či prózy. Důležité je poznamenat, že tehdejší spisovatelé neměli ani možnost přispívat pravidelně do novin, jelikož např. v 50. letech 19. století existovaly pouze jedny vládní noviny, a to *Pražské noviny*. Díky neutuchající

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 141.

snaze Františka Ladislava Riegera o vznik nového deníku v českých zemích a jisté odvaze Julia Grégra vznikly v roce 1861 první významné české noviny – *Národní listy*.

Pátrat v periodících, ve kterých se objevily publicistické příspěvky Popelky Biliánové, je úkol dosti složitý. Jak již bylo zmíněno v kapitole věnované studiu pramenů k této práci, jakýmsi vodítkem pro informace o počtu a druhu příspěvků Popelky Biliánové nám může být archivace publicistických výstřižků v neuspořádané pozůstalosti spisovatelky. Bohužel se nám v mnoha případech nezachovala žádná datace a specifikace výstřižku, tudíž je téměř nemožné dohledat onen pramen. K usnadnění dohledání tištěných pramenů může dojít díky nálezům rozličných, ale neúplných přehledů otištěných prací Popelky Biliánové; v pozůstalosti je například vlastní seznam Popelky Biliánové s výčtem jejích prací otištěných v letech 1887 až 1904 nebo v pozůstalosti je uložen seznam příspěvků, které sestavila dcera Popelky Biliánové Květuše (práce Popelky Biliánové publikované v letech 1899 až 1901). V obou seznamech najdeme výčet příspěvků Popelky Biliánové publikovaných v novinách a časopisech.

V Literárním archivu zůstává pozoruhodná archiválie o zamýšleném souhrnném vydání drobné prózy Popelky Biliánové, která vycházela ve výše uvedených letech v nejrůznějších periodících. Zamýšlená, leč nikdy nevydaná sbírka povídek nese název *Ozvěny zapomenutých příběhů* a obsahuje celkem dvacet sedm příběhů a doslov. Autorkou tohoto plánovaného sborníku byla Květuše Biliánová.

Kromě beletristických prací se na stránkách soudobého tisku objevovala různá oznámení či inzerce (povětšinou spolkového charakteru), jejichž autorkou byla také Popelka Biliánová. Stejně jako v případě prózy i tady byly některé výstřižky zařazeny do uceleného seznamu, jenž dokumentuje spolkovou aktivitu Popelky Biliánové. *Z veřejné činnosti P. Biliánové 1914-1929 a 1932-1937*¹¹⁹ je název těchto výstřižků uspořádaných v sešitovém formátu.

Jestliže hovoříme o Popelce Biliánové jako o publicistce, je velmi důležité zdůraznit, v jakém časovém období vycházely její příspěvky v periodickém tisku. Za první příspěvek, který byl Popelce Biliánové otištěn, lze považovat (dle jejích záznamů) *Národní navštívenky v Národních listech* ze září roku 1887.¹²⁰ Od zmíněného roku se Popelka Biliánová jako přispěvatelka v novinách a časopisech objevuje hojně až do své smrti v roce 1941. Jistou těžkostí pro literární a mediální historiky může být období 20. a 30. let 20. století, kdy jsou na stránkách periodického tisku otištěny články Popelky Biliánové, jedná se ovšem o starší práce (především v *Národní politice*), které byly

¹¹⁹ LA PNP, fond Popelky Biliánové.

¹²⁰ Tamtéž.

z nejrůznějších důvodů znovu publikovány. Víme, že ve 20. a 30. letech 20. století byl zrak Popelky Biliánové po těžkých operacích již nenávratně poškozen, tudíž Popelka Biliánová již nebyla aktivní ve své spisovatelské a publicistické činnosti.

V dalších kapitolách se podrobněji zaměříme na jednotlivé publicistické příspěvky Popelky Biliánové.

5.6. Příspěvky Popelky Biliánové v periodickém tisku

Příspěvky, které uveřejnil soudobý tisk Popelce Biliánové od konce 80. let 19. století do 40. let 20. století, bychom mohli rozdělit do několika skupin:

- **podle druhu periodika:**
 - příspěvky v novinách
 - příspěvky v časopisech
 - v časopisech „zábavných“
 - v tzv. ženských časopisech
 - v ostatních
 - příspěvky v kalendářích
- **podle vybraného publicistického útvaru:**
 - na povídku
 - na črtu
 - na humoresku
 - na studii
 - na román na pokračování
 - na fejeton
- **podle tematického zaměření publicistických příspěvků:**
 - na beletrii (prózu)
 - na etnologii
 - na folklór
 - na pedagogiku

- na spolkovou činnost¹²¹

5.6.1. Příspěvky v novinách

Pokud vycházíme z dostupné článkové bibliografie Popelky Biliánové, napočítáme celkem tři české deníky, v nichž nejčastěji publikovala: *Národní listy*, *Hlas národa* a *Národní politika*. Každé zmíněné periodikum vycházelo v jiném časovém údobí a bylo určeno rozdílnému okruhu čtenářstva.

5.6.1.1 *Národní listy*

Když otevřeme jakoukoliv publikaci, ve které je zmíněno jméno spisovatelky Biliánové, kromě jiného se dozvíme, že Popelka Biliánová začínala v 80. letech 19. století přispívat do *Národních listů*. *Národní listy* představovaly ve své době tu nejvyšší metu, které mohl začínající publicista dosáhnout. Přispívaly tam ty největší (nejen literární) osobnosti přelomu 19. a 20. století, za všechny alespoň jmenujme Františka Palackého, Jana Nerudu, Vítězslava Háška, Bedřicha Smetanu, Josefa Václava Sládka, Svatopluka Čecha, Arne Nováka a další.

Národní listy nebyly majetkem Národní strany svobodomyslné, ale majetkem rodiny Grégrovy. V době, kdy Popelka Biliánová začala do těchto novin přispívat, došlo k reorganizaci v řízení *Národních listů*.¹²² Šéfredaktorem byl jmenován Josef Anýž, ředitelem *Národních listů* se stal roku 1898 syn dr. Grégra, Prokop Grégr. V redakční radě mj. působili: Josef Holeček, Ignát Herrmann, Jan Voborník (fejtonista), Hubert Gordon Schauer (od roku 1890 hospodářský zpravodaj z Vídně), Jaroslav Borecký (redaktor kulturní rubriky) aj. Grafická stránka novin a členění do základních rubrik zůstalo podle přání dr. Grégra stejné (k výraznější změně dochází v roce 1899, kdy vzniká nová rubrika Sport).¹²³

Národní listy si zachovávaly po celá desetiletí stejnou strukturu: vycházely denně ve velkém černobílém formátu s přílohou *Národní listy – Odpolední vydání*. *Národní listy* vycházely většinou čtyřstránkové a měly své stálé rubriky (v pořadí od první do čtvrté stránky), např. Zvláštní telegramy, Politické zprávy zahraniční, Denní zprávy, Feuilleton, Dramatické umění, Zprávy

¹²¹ Autorka této bakalářské práce si je vědoma, že rozdělení publicistické činnosti Popelky Biliánové do výše uvedených kategorií není dostatečné, ale v jednotlivých kategoriích zahrnuje nejčetnější publicistické příspěvky, které byly Popelce Biliánové v tehdejším tisku uveřejněny.

¹²² V roce 1896 zemřel Julius Grégr a podle jeho závěti se majitelkou listu stala manželka dr. Grégra a vedení listu bylo svěřeno redakční radě. Srov. KRIVÁNKOVÁ, Alena. *Přehled dějin české žurnalistiky*. 5. díl. K vývoji českého tisku na přelomu 19. a 20. století. 1. vyd. Praha: SPN, 1979, s. 10.

¹²³ Tamtéž.

spolkové, Různé zprávy, Ze soudní síně, zprávy z Královského zemského divadla v Praze, Inzerce, Listárna redakce aj. (v členění rubrik vycházíme z podoby *Národních listů* v roce 1887). V příloze pak najdeme mj. Věstník bibliografický, Hudbu, Ze soudní síně, Trhy na peníze, Trhy na zboží, Povětrnost, Dary a příspěvky (na Ústřední Matici školskou) aj. Od roku 1901 měly *Národní listy* dvě nové přílohy, a to *Naučný obzor* a *Hlídku literární*. V roce 1925 do roku 1938 byly *Národní listy* vydávány s přílohou *Národ*, ve které hojně publikovala i Popelka Biliánová.

Zvláštní pozornost je badateli věnována fejetonu, který se vždy nacházel pod čarou na první stránce novin. Mezi „fejetonisty“ najdeme v roce 1887 nejčastěji Jana Nerudu, který hojně užívá pseudonymů (např. proslulého trojúhelníku či zkratku -a), Emila Holuba, Zikmunda Wintra, K. Marušíka aj. O celé desetiletí později, v roce 1899, uveřejňují své fejetony současníci a někteří z nich i spolupracovníci Popelky Biliánové, např. Václav Flajšhans, Čeněk Zíbrt, Augustin Eugen Mužík, František Hromádko, Jaroslav Kvapil a jiní. Z výčtu jmen je zřejmé, že publicistický útvar zvaný feuilleton byl spíše pestrou literární směsicí než útvar, jak jej chápal Jan Neruda (více o fejetonu viz v předcházejících kapitolách).

Fejetony tehdy začínající Marie Popelkové se začaly objevovat v *Národních listech* od roku 1887. Fejetony Popelky Biliánové však nelze analyzovat jako fejetony, jedná se o sentimentální povídky či črty. Nejčastěji je nalezneme v *Odpoledním vydání Národních listů* nebo v *Nedělní zábavné příloze*. Její fejetony tedy vycházely ve stejné části *Národních listů* jako fejetony Jana Nerudy, jehož si nesmírně vážila.¹²⁴ V prvním příspěvku v *Národních listech* se tehdy ještě Marie Popelková věnuje tzv. národním navštívenkám a jejich významu pro českou společnost.¹²⁵ Další příspěvky byly spíše beletristického rázu, ať už se jednalo o sentimentální povídky nebo pověsti a črty, týkající se pražské minulosti.

V roce 1899 najdeme na stránkách *Národních listů* například tyto fejetony Popelky Biliánové: *Poslední služka (Črta ze skutečného života)*, *Strýček Němý*, *Hrob za zdí*, *Matka* aj. Do *Nedělní zábavné přílohy* pak přispěla například povídkou *Hrobařka*.¹²⁶ Jako příklad uveďme začátek fejetonu, který nese název *Pasáček*: „Byl Prážetem a měl pyšné jméno Alfons, ale že pěstounka jeho, venkovská žena, nijak s tím jménem zápolití nedovedla, ba ani v paměti se jí udržet nemohlo,

¹²⁴ Jak podotýká literární historička Mocná, Jan Neruda mladičké a zdravě průbojné Marii údajně velmi fandil; po Janu Nerudovi zdědila rozsáhlou knihovnu, když předtím ozdobila jeho hrob věnci z národních obětí; paradoxní hrou náhody se totiž právě výzdoba pro Nerudův pohřeb stala první zakázkou jejich květinářského závodu. Srov. MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Litomyšl: Paseka, 1996. str. 52.

¹²⁵ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní.

¹²⁶ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Hrobařka*. *Národní listy (Nedělní zábavná příloha)*. 6. srpna 1899, roč. 39, č. 216, s. 9.

říkali mu 'Honzíčku'. Taky proto, že i jeho rodná matka v porodnici tak nějak mu řekla na rozloučenou. Ovšem Al-fonsíček a Honzíček – vždyť je to skoro stejné. Tedy zůstal Honzíčkem. A Honzík rostl, pěstounka měla srdce v těle, chlapec byl hodný a tichý, a když mu bylo šest let, nevrátili ho do nalezince a nechali si ho...“¹²⁷

Kromě prozaických příspěvků se na stránkách *Národních listů* setkáme i s články Popelky Biliánové, které jsou zaměřeny na studium pražských památek, obzvláště Vyšehradu, kupříkladu ve fejetonu *O vyšehradských vodách*¹²⁸ z roku 1902, ve stati *Ve vinicích vyšehradských*¹²⁹ z roku 1903 nebo o rok později ve fejetonu *Kámen na kameni (Z procházek po bouraném Vyšehradě)*¹³⁰, kde se dotýká problému bourání středověkých hradeb na památném Vyšehradě („Tak lehkomyšlně zničena vzácná památka zašlých dob starého Vyšehradu.“). Dokonce i v pozdějším období své publicistické činnosti je Popelka Biliánová na stránkách *Národních listů* věrna tematice etnologické, např. v roce 1933 si můžeme přečíst pojednání nazvané *Ořech a Krteň*¹³¹ (dvě pohanské osady, pozn. aut.).

Ve 20. a 30. letech 20. století vycházejí *Národní listy* s přílohou *Národ*, ve které jsou příspěvky Popelky Biliánové velmi četné. Její práce otištěné v této době nejsou většinou nové: některé fejetony již byly otištěny dříve v jiném periodiku, jako např. *Hospody*¹³², v dalších příspěvcích se jedná o starší práce ze sběratelské činnosti Popelky Biliánové, např. *Dům pánů z Růže na Zelném trhu*¹³³ z roku 1927, *Praha mythologická* z roku 1931 nebo *Z pohanského Vyšehradu*¹³⁴ z roku 1932 aj. Kvůli své pokročilé oční chorobě již nebyla Popelka Biliánová schopna psát, proto i zmíněné povídky či črty pocházejí ze staršího období její publicistické činnosti.

V *Národních listech* publikuje Popelka Biliánové i pod svými pseudonymy, jako například v roce 1900 ve fejetonu *U tří svatých*¹³⁵, který autorka podepsala jako Jan Bílý.

Národní listy spisovatelce a publicistce Biliánové neotiskly jen její drobné prozaické práce, ale také množství nejrůznějších oznámení, která souvisejí s její aktivitou spolkovou. Tato oznámení se povětšinou nacházela v rubrikách, které byly spolkové činnosti věnovány.

¹²⁷ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Pasáček. Národní listy (Odpolední vydání)*, 20. 7. 1899, roč. 39, č. 199, s. 1.

¹²⁸ LA PNP, fond Popelky Biliánové, výstřižky.

¹²⁹ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Ve vinicích vyšehradských. Národní listy (Nedělní zábavná a poučná příloha)*, 21. 6. 1903, roč. 43, č. 168, s. 1.

¹³⁰ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Kámen na kameni (Z procházek po bouraném Vyšehradě). Národní listy*, 29. 11. 1904, roč. 44, č. 330, s. 1.

¹³¹ LA PNP, fond Popelky Biliánové, výstřižky. *Národní listy*, září 1933.

¹³² LA PNP, fond Popelky Biliánové, výstřižky.

¹³³ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Dům pánů z Růže na Zelném trhu. Národní listy (Národ)*, 22. 8. 1927, roč. 67, č. 190, s. 1.

¹³⁴ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Z pohanského Vyšehradu. Národní listy (Národ)*, 21. 12. 1932, roč. 72, č. 248, s. 3.

¹³⁵ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní. *Národní listy, (Odpolední vydání)*, 2. 11. 1900.

Dnes představují *Národní listy* neobyčejně rozsáhlý a informačně bohatý titul. *Národní listy* se vyznačují „širokým záběrem témat od vnitrostátní scény k pečlivě sledované zahraniční politice, od národohospodářských otázek až po kulturu, desetitisícová výše nákladu a vynikající úroveň publicistiky učinila z *Národních listů* nejvýznamnější český deník v Rakousku-Uhersku, určený především liberálním příslušníkům naší národní buržoazie... *Národní listy* nabízejí pokladnici politických, ekonomických a kulturních informací. Ačkoliv jejich ideologické zaměření lehce deformuje sdělovaná fakta, z hlediska žurnalistiky a historické komplexnosti jsou jiným tištěným pramenem nezastupitelné. Pro českou kulturu znamenají obdobný dokument, jaký v oblasti architektury představuje třeba pražský Obecní dům.“¹³⁶

5.6.1.2 *Hlas národa*

Deník *Hlas národa* vycházel od roku 1886 do roku 1918, nejdříve byl jeho vydavatelem Josef Hubáček, posléze Václav Beneš, Pavel Projsa a František Hovorka. *Hlas národa* vycházel dvakrát denně s přílohou *Illustrovaný kurýr* a *Večerní list Hlasu národa*. Přechůdcem tohoto titulu byl deník *Pokrok*, jehož vydavatelem byl J. S. Skrejšovský a vůdčí osobností F. L. Rieger. Deník byl posléze pro komerční neúspěchy přejmenován na *Hlas národa*¹³⁷. Deník tedy patřil k tzv. staročeskému tisku (pod oficiálním názvem deníku na první straně je uvedeno, že se jedná o „samostatný a neodvislý orgán strany národní). V roce 1914 se na stránkách deníku setkáme s častými zásahy cenzury a také s nepravděpodobností vydání ve válečných letech.

Formální struktura *Hlasu národa* byla podobná té u *Národních listů*, tj. nejčastěji čtyřstránkové vydání s pravidelnými rubrikami: na první straně se objevují telegramy, telefonní zprávy a feuilleton, na straně druhé různé zprávy a možné pokračování feuilletonu, na třetí straně pak poslední zprávy a čtvrtou stranu tvoří inzerce. V *Příloze ku Hlasu národa* se nacházejí rubriky totožné s rubrikami v jiných novinách té doby, např. soudní síň, věstník živnostenský, národní hospodář, slosování, burzovní a tržní zprávy aj. V *Nedělních listech* zaujímá důležité místo beletrie.

V každém vydání novin se setkáme s publicistickým útvarům označeným jako feuilleton. Jak již bylo zmíněno na více místech, není to fejeton, jak jej dnes vnímá dnešní žurnalistika, rozlišujeme spíše pestrou směsici různorodých literárních, publicistických a odborných žánrů (od románu na pokračování po lékařské pojednání), kupříkladu v roce 1890 (v 5. ročníku novin) se jako fejeton

¹³⁶ www.nkp.cz [online]. 2000 [cit. 2008-12-28]. Dostupný z WWW: <<http://full.nkp.cz/nkkr/knihovna71/vrben.htm>>.

¹³⁷ JÍLEK, Viktor. *Dějiny české žurnalistiky od svého počátku do r. 1945*. 2. vyd. Olomouc: Palackého univerzita, 2002, s. 14.

objevuje v *Hlasu národa* črta z cest nazvaná *Na čudském jezeře* od Adolfa Černého, životopisný obraz „velekněze“ hambuku od Jana Třeštíka, *Národní písně moravské* Františka Bartoše, přednáška *O kráse oka* aj. I zde objevíme četné pseudonymy přispěvatelů, např. Marcel, Adonis či Halifax.

Popelka Biliánová přispívala do *Hlasu národa* v hojné míře. Bohužel dosud není zjištěno, jaký je počet jejích příspěvků (příspěvků beletristických, spolkových aj.) vzhledem k nezpracovaným archivním fondům. Můžeme vycházet pouze z výstrižkové části neuspořádané literární pozůstalosti. Jako příklad fejetonu uveďme prózu Popelky Biliánové s názvem *Za čtvrt hodiny*¹³⁸ z roku 1899.

Stejně jako v *Národních listech* se na stránkách *Hlasu národa* setkáváme s příspěvkem Popelky Biliánové, které vycházejí z její činnosti spolkové.

5.6.1.3 Národní politika

Deník *Národní politika* začal pravidelně vycházet od ledna roku 1883. Před tímto datem existoval jako německy psaný deník *Politik*, jež vydával J.S. Skrejšovský a jehož cílem bylo informovat Vídeň i cizinu o českých požadavcích. Deník se po svém osamostatnění stává velice úspěšným titulem mezi novinami, vycházejícími v českých zemích. Svým politickým zaměřením se *Národní politika* stavěla na stranu staročechů. Prvním vedoucím redaktorem *Národní politiky* se stal Josef Hubáček (také redaktor *Hlasu národa*). Ve vedení deníku se potom vystříдалo mnoho redaktorů, z nichž jmenujme například Václava Beneše Šumavského, jež *Národní politiku* redigoval od roku 1905 do roku 1927. Z nejvýznačnějších osobností, které publikovaly v *Národní politice*, uveďme alespoň jména staročeských politiků Karla Mattuše a Albína Bráfa, básníka Jaroslava Vrchlického, spisovatele K.M. Čapka-Choda, ředitele Národního divadla F.A. Šuberta, dramatika Emanuela Bozděcha a další.

Národní politika vycházela dvakrát denně, tj. v ranním a večerním vydání, v neděli pak byla k deníku připojena *Nedělní zábavná a poučná příloha Národní politiky*. Formát novin se velmi podobal *Národním listům*, obsahově byl rozčleněn na obdobné rubriky jako *Národní listy* (například na první straně se vždy nacházely telegrafické a různé zprávy, feuilleton nebo román na pokračování, na dalších stranách pak věstník živnostenský a dělnický, zprávy spolkové, ze soudní síně, inzerce a jiné). Svou strukturu si noviny zachovávaly po celá desetiletí, až ve 40. letech 20. století novinám přibýlo více stran a změnila se grafická úprava.

¹³⁸ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní. 4. 6. 1899.

Jestliže se probíráme výstřižky z *Národní politiky*, kde bylo otištěno mnoho příspěvků Popelky Biliánové, zjistíme, že největší počet tvoří články, které se věnují etnologické tematice; namátkou vybíráme (v chronologickém pořadí): *Brána Karlova na Vyšehradě*¹³⁹ z roku 1900, stať popisující mizení pražských památek (více viz kapitola Popelka Biliánová jako ochránitelka pražských památek), *Okénka do našeho bájesloví (můra, upír, vlkodlak)*¹⁴⁰ z roku 1928, *Ves Krušina před Vyšehradem*¹⁴¹ (fejton) z roku 1933, *Bříza, májový strom našich svatohájů*¹⁴² z roku 1935, *Na Proseku*¹⁴³ z roku 1936, *O Nuslích pod Vyšehradem*¹⁴⁴ (fejton) z roku 1937, *Bude vybudován národní hřbitov na pražském Vyšehradě?*¹⁴⁵ z roku 1938 či *Nejstarší zachovaná stavba původního Vyšehradu*¹⁴⁶ z roku 1941 aj. Dle data otištění jednotlivých příspěvků můžeme usuzovat, že nejhojněji se v *Národní politice* objevovaly příspěvky Popelky Biliánové až ve 30. letech 20. století.

Na příkladu *Národní politiky* si také můžeme udělat lepší představu o tom, jak spolková činnost, která na přelomu 19. a 20. století zažívala svůj vrchol, pomalu ztrácela na významu. Pokud srovnáme vydání *Národní politiky* z roku 1900 například s rokem 1932, je prostor věnovaný spolkovým aktivitám značně umenšen právě ve 30. letech 20. století.

5.6.2. Příspěvky v časopisech

Popelka Biliánová přispívala dle *Lexikonu české literatury A-G*¹⁴⁷ do těchto časopisů (v abecedním pořadí): *Archa*, *Besedy lidu*, *Česká osvěta*, *Český lid* (od roku 1904), *Český svět*, *Dámské besedy*, *Hlídky*, *Kalendář a seznam spolků českých vojenských vysloužilců na obyčejný rok 1890*, *Kalendář paní a dívek českých*, *Kalendář Ústřední matice školské* (od roku 1888), *Květy* (od roku 1900), *Lada*, *Literární listy*, *Mladost radost*. *Šibřinky Sokola pražského* (od roku 1901), *Švanda dudák* (od roku 1900), *Zábavné listy*, *Ženské listy*, *Ženský svět*.

¹³⁹ LA PNP, fond Popelky Biliánové, výstřižky a rukopisy vlastní. 21. 3. 1900.

¹⁴⁰ BILÍANOVÁ, Popelka. *Okénka do naše bájesloví (můra, upír, vlkodlak)*. *Národní politika (Nedělní zábavná a poučná příloha)*, 26. 8. 1928, roč. 46, č. 237, s. 2.

¹⁴¹ LA PNP, fond Popelky Biliánové, výstřižky a rukopisy vlastní. 24. 8. 1933.

¹⁴² BILÍANOVÁ, Popelka. *Bříza, májový strom našich svatohájů*. *Národní politika*. 7. 5. 1935, roč. 53, č. 126, s. 1.

¹⁴³ LA PNP, fond Popelky Biliánové, výstřižky a rukopisy vlastní. 24. 9. 1936.

¹⁴⁴ LA PNP, fond Popelky Biliánové, výstřižky a rukopisy vlastní. 20. 7. 1937.

¹⁴⁵ BILÍANOVÁ, Popelka. *Bude vybudován národní hřbitov na pražském Vyšehradě?* 17. 11. 1938, roč. 57, č. 317, s. 4.

¹⁴⁶ BILÍANOVÁ, Popelka. *Nejstarší zachovaná stavba původního Vyšehradu*. 11. 2. 1941, roč. 60, č. 42, s. 4.

¹⁴⁷ Citováno výše.

Příspěvky Popelky Biliánové bývají podepsány nejen jejím pravým jménem, ale i pseudonymy, např. Jan Bílý, Jan Černý či Vyšehradská.¹⁴⁸ Také se můžeme setkat s rozličnými podobami příjmení Popelky Biliánové: za všechny uvedme varianty jako Bilianova, Biliánová či Billiánová.

Popelka Biliánová přispívala do periodického tisku, jak bylo uvedeno výše, především svými beletristickými pracemi. Jednalo se drobnou prózu, která byla v mnoha případech otištěna na pokračování. Kdybychom měli charakterizovat časopisecké příspěvky Popelky Biliánové, obvyklá byla jejich „kalendářová poloha té doby,¹⁴⁹ to znamená sentimentální a sociálně laděné líčení bolných příběhů tzv. malých lidí, kteří se ocitají v krizových životních situacích. Tyto drobnější prozaické práce se svým vyzněním lišily od pozdějších zveřejněných románů, které jsou mnoha badateli označeny za prózu humoristickou. Za hlavní rysy těchto drobných próz, převážně črt, je považována dojemnost a výchovnost.

Zveřejnění beletristického textu v publicistice na přelomu 19. a 20. století můžeme přiřadit k tzv. seriálovému zveřejnění beletristického textu. Dle badatele Janáčka se do kategorie seriálové publikace řadí nejen noviny, časopisy a jiná periodika, kalendáře a ročenky, ale taktéž sešitová vydání beletrie. „Z románových příloh určených k vystřihování, jaké v českých novinách vycházely od 80. let 19. století do 80. let 20. století, se dala zpětně sestavit (nebo z příslušné vazby znovu vytisknout) kniha; každý díl seriálu byl tvořen jedním listem se čtyřmi stránkami potenciálního textu.“¹⁵⁰ Jak trefně poznamenává Janáček, 19. století můžeme označit za století seriálu, co se týče dobové literární komunikace, naopak století 20. je pak stoletím knihy.¹⁵¹

Beletrie, která byla otištěna v dobových periodících na přelomu 19. a 20. století, vypovídá o společenské situaci, popř. komunikaci mnoho. Bohužel těmto příspěvkům nebyla badateli věnována dostatečná pozornost. I v současné době neexistuje jediná publikace, která by nabídla ucelený obraz otištěné beletrie z pohledu dobové reflexe novinářství.¹⁵²

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru. Spisovatelkou ve volných chvílích*. 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 1996, s. 53.

¹⁵⁰ JANÁČEK, Petr. *Beletrie v periodickém tisku: k specifické situaci zveřejnění*. In *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, s. 15-16.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² SEKERA, Martin. *Podíl Grégrů na rozvoji novinářství a politické publicistiky*. In *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*. Praha: Eduard Grégr a syn, Historický ústav ČR, 1999, s. 37.

5.6.2.1 „Zábavná“ periodika

5.6.2.1.1 *Besedy lidu*

Besedy lidu nesou podtitul *laciný prostonárodní obrázkový časopis*. Z prostudovaných ročníků časopisu (léta 1893 až 1901) si lze utvořit představu, jakého charakteru byl časopis určený pro nejširší čtenářskou obec. V roce 1893 začal časopis vydávat nakladatel Jan Otto v Praze. Redaktorem se stal Augustin Eugen Mužík, básník a překladatel. Časopis vycházel do roku 1921 jako čtrnáctideník.

Náplní časopisu byly povídky, črty, básně, překlady povídek zahraničních autorů, to vše bohatě ilustrováno. Neopomenutelnou součástí časopisu byla také inzertní příloha, aktuality zvané drobnosti či hra šachy.

Z dnes už téměř zapomenutých básníků a prozaiků, kteří na přelomu 19. a 20. století nejvíce přispívali do *Besed lidu*, vybočují jména dvou slavných českých básníků Jaroslava Vrchlického a Adolfa Heyduka. Oba jmenovaní přispěli právě do prvního ročníku časopisu.

Se jménem Popelky Biliánové se při listování svázanými čísly *Besed lidu* setkáváme na více místech. Její tvorba je zde zastoupena povídkami (dle tehdejšího zvyku je v podtitulku přímo napsáno, že se jedná o povídku či jiný útvar), např. povídka *Bez hodin* (1898),¹⁵³ líčící strasti dělníka Vinařického, který pro samou bídu nemohl koupit hodiny nové, a proto samou starostí nespal až do rána, kdy musel jít do práce, nebo povídka *Kdo tě živí?*,¹⁵⁴ která je zajímavou paralelou k životnímu osudu samotné autorky povídky. V této povídce je žena neustále pronásledována hmotnou nouzí a nebýt jejích potomků, již dávno by svůj život dobrovolně skončila. Na pokračování pak vycházela v roce 1901 povídka Popelky Biliánové nazvaná *Sešedivím! (Obrázek z mladé domácnosti)*,¹⁵⁵ ve které pan oficiál a jeho žena pořizují vybavičku pro své děťátko a jsou ořesení drahotou takové vybavičky.

Opět se jedná o velmi prostá, z podtitulu časopisu vyvozující, vyprávění ze života pražských obyvatel.

¹⁵³ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Bez hodin. Besedy lidu*. 1898, roč. 6, č. 10, s. 1-2.

¹⁵⁴ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Kdo tě živí? Besedy lidu*. 1899, roč. 7, č. 16, s. 16.

¹⁵⁵ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Sešedivím! (Obrázek z mladé domácnosti). Besedy lidu*, roč. 9, č. 46, s. 505-506; pokračování tamtéž, č. 47, s. 518-519.

5.6.2.1.2 *Zábavné listy*

Zábavné listy v podtitulu nesou název *obrázkový časopis pro lid český*. Redaktorem byl Josef Ladislav Turnovský¹⁵⁶. *Zábavné listy* vycházely od roku 1879 do roku 1895, nakladatelem byl Alois Hynek. Periodicita časopisu bohužel není známa.

A jaká byla obsahová náplň časopisu? Jako příklad nám může posloužit např. náhodně vybraný patnáctý ročník z roku 1893. Najdeme zde převážně povídky a kresby, popř. fotografie. Ve vybraném čísle si mohli tehdejší čtenáři přečíst historický obrázek ze 14. století nazvaný *Podkomoří Huler* (autorem byl B. Bouška), *Záhadné drama* (autor Ad. Belot, přeložil L.F. Budinský) či obraz ze života pražského *Maison Hazuka* od J.V. Krejčí. Drobné prózy jsou doplněny kresbami a tzv. feuilletonem (v tomto případě se jedná o jakousi směs informací ze života divadelního a aktualit).

Do časopisu *Zábavné listy* přispívali převážně dnes už neznámí autoři a překladatelé (z nich vybočuje oblíbená představitelka tzv. triviální literatury Vlasta Pittnerová, jejíž knihy z převážně selského prostředí se vydávají i dnes), ovšem najdeme zde i jména velmi známých spisovatelů, např. *Dvěma baladami francouzskými* přispěl Jaroslav Vrchlický a dramatickou stat' o *Nejstarší divadelní hře o sv. Janu z Nepomuku* napsal Jakub Arbes.¹⁵⁷

V roce 1894 se zde objevuje i příspěvek Popelky Biliánové – humoreska *Malér nad malér*.¹⁵⁸ Protože je ovšem tato drobná próza podepsána pseudonymem A.V. Vinohradská, nabízí se otázka, zda se jedná o Popelku Biliánovou (když víme, že se podepisovala jako Vinohradská). Vzhledem k užitému literárnímu jazyku v humoresce však můžeme soudit, že je to skutečně jedna a táž osoba.

5.6.2.1.3 *Švanda dudák*

Časopis *Švanda dudák* neboli *humoristický týdeník nepolitický*, popř. *poutník humoristický* byl vydáván a redigován spisovatelem Ignátem Herrmannem v letech 1882-1924. Vyznačoval se až sžíravým humorem, adresovaným všem významným osobnostem politického či kulturního světa.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Josef Ladislav Turnovský (1838-1901) je dnes již téměř zapomenutým českým vlastencem, původem ze Sobotky, který se stal ve své době známým dramatikem, spisovatelem, redaktorem mnoha periodik; kromě zmíněných *Zábavných listů* působil jako redaktor časopisu *Slovan*, novin *Hlas národa* a rozličných kalendářů. Jeho pozoruhodný osud zaznamenal Vladimír Kovářik v knize *Slavní a zapomenutí (Čtení o životě a díle našich spisovatelů)* v kapitole *Zapomenutý epizodista*. Praha: dopl. nakl., 1983, s. 64-74.

¹⁵⁷ *Zábavné listy*, roč. 15, 1893.

¹⁵⁸ VINOHRADSKÁ, A.V. *Malér nad malér. Zábavné listy*. 1894, roč. 16, č. 20, s. 241-244.

¹⁵⁹ Ignát Herrmann vytvořil ve svém časopise „jmenovitě drastickou figuru groteskního divadelního referenta, někdejšího ředitele loutkového divadla Vavřince Lebedy“; NOVÁK, Jan Václav. *Přehledné dějiny literatury české*. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995, s. 801.

V roce 1904 se objevuje na stránkách časopisu tato charakteristika: „Tímto číslem nastupuje Švanda dudák již 23. rok svého veselého, rozmarného, žertovným říkáním ve verši i v próze vyplněného a nesčetnými obrázky vyzdobeného života.“¹⁶⁰ Od roku 1895 pak vycházela tzv. Čítárna Švandy dudáka, což bylo sdružení autorů publikujících humoristickou beletrii.

Obsahově byl časopis Švanda dudák rozdělen na část veršovanou, na prózu a „ilustrované nápady“. Ilustrace tvoří neodmyslitelnou součást koncepce časopisu (např. v ročníku 1901 najdeme až 324 kreseb). Ilustrace pocházejí od různých autorů, najdeme zde mimo jiné ilustrace Karla Rélinka, který se stal ilustrátorem knih Popelky Biliánové (např. románu *Do panského stavu*). Kromě beletrie, poezie a ilustrací se v časopise objevují rubriky, jako např. *Z cizích luhův*, což jsou překlady cizojazyčných literárních příspěvků, *Zprávy z divadla*, *Různé zprávy* či rubrika *Z ruchu společenského*. Časopis vycházel jako týdeník, většinou byl čtyřstránkový, v přílohách s inzercí.

Z časopiseckých příspěvků uveřejněných na přelomu století 19. a 20. není možno si nevšimnout četnosti pseudonymů, které se zde objevují, např. Fa Presto, Franta Župan, Karel Šípek, Václav Štika aj. Jedná se dnes o zapomenuté autory, z nichž nejznámější je asi Franta Župan se svým románkem *Pepánek Nezdara*. Do *Švandy dudáka* kupříkladu v roce 1900 však přispěli i renomovaní autoři, kromě I. Herrmanna s jeho románem na pokračování zvaným *Tchán Kondelík a zeť Vejvara* to byl dále K. M. Čapek-Chod s prózou *Den svatého Floriána* aj.. Do časopisu přispívali hojně muži, výjimečně se objevují i příspěvky ženských autorek, např. Pavly Maternové, redaktorky *Ženského světa*.

V 19. ročníku časopisu (rok 1900) autorka práce narazila na zajímavou ilustraci, o které se domnívá, že je jistou narážkou na vlastenecké aktivity Popelky Biliánové. Na obrázku je slečna ve starodávném oblečení, za kterou se na ulici lidé otáčejí. Obrázek nese název *Za starou Prahu!* a je uveden tímto textem: „Slečna Vlasta Vopršálková je takovou horlivou stoupenkou boje za záchranu staré Prahy, že teď od rána do večera chodí po ulicích, aby starobylý ráz jejich co možná podporovala.“¹⁶¹

Dle informací z korespondence Popelky Biliánové a Lexikonu české literatury se měly časopisecké příspěvky autorky objevit i v právě zmíněném ročníku časopisu *Švandy dudáka* (zřejmě pod pseudonymem). Bohužel se autorce této práce žádný příspěvek Popelky Biliánové nepodařilo nalézt, ačkoliv bibliografický záznam v *Lexikonu české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G*¹⁶² přináší informaci, že Popelka Biliánová od roku 1900 přispívala ve *Švandu dudákově*.

¹⁶⁰ *Švanda dudák*. 2. 1. 1904, roč. 23, č. 1, příloha 1.

¹⁶¹ *Švanda dudák*. 17. 3. 1900, č. 12, roč. 19, s. 108.

¹⁶² Cit. výše.

5.6.2.1.4 *Květy*

Časopis *Květy* založili Svatopluk Čech a Servác Heller v roce 1879, posléze se k vydávání časopisu připojil i bratr Svatopluka Čecha, Vladimír. *Květy* vycházely jako měsíčník s podtitulem *Listy pro zábavu a poučení s časovými rozhledy*. Časopis byl nazván podle básnické sbírky Vítězslava Háška. Periodikum bylo přístupné mladým spisovatelům, postupně se staly „jako sborník větších prací archivem tvorby básnické své doby.“¹⁶³ *Květy* zanikly v roce 1916.

Na rozdíl od výše zmíněných humoristických časopisů se vyznačovaly kvalitní prózou i poezií nejen české provenience. Mezi přispěvateli najdeme jména známých českých básníků, prozaiků, dramatiků aj., jako např. v roce 1909 sem přispěli Antonín Sova, Karel Hugo Hillar, Čeněk Zíbrt a další, z žen pak Božena Viková-Kunětická aj. Obsah časopisu tvořily tyto pravidelné rubriky: Básně, Krásná prosa, Různé články a Vyobrazení (mezi ilustracemi se objevují i kresby Mikoláše Alše).

Popelka Biliánová zmiňuje časopis *Květy* ve svém dopise Svatopluku Čechovi z roku 1898. V dopise se uchází o uveřejnění svých dvou prací, a to příspěvků nazvaných *Snubní prsten* a *Rovnost*.¹⁶⁴ V roce 1900 pak najdeme na stránkách *Květů* její povídku *Plamennice*,¹⁶⁵ líčící příběh služky, která poznamenána červenou skvrnou v obličeji, je vyloučena z vesnické komunity.

Květy byly ve své době považovány za renomovanou literární revue. Není tedy přesné, že by příspěvky Popelky Biliánové byly publikovány pouze ve vysloveně lidových časopisech, jak se často objevuje i v rozličných literárněvědných studiích.¹⁶⁶

5.6.2.2 *Ženské časopisy a příspěvky Popelky Biliánové*

5.6.2.2.1 *Ženské listy*

Nejdůležitějším časopisem do poloviny 90. let 19. století byl ženský časopis *Ženské listy*. Úplný název časopisu zněl *časopis pro záležitosti žen a dívek československých*. V Praze je vydával F. A.

¹⁶³ NOVÁK, Jan Václav. *Přehledné dějiny české literatury*. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995, s. 654.

¹⁶⁴ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy cizí, dopis Svatopluku Čechovi z roku 1898.

¹⁶⁵ BILÍANOVÁ, Popelka. *Plamennice*. *Květy*. 1900, roč. 22, leden - červen, s. 392-398. Zajímavým je v povídce jazyk, který Popelka Biliánová použila: „Ty vydrbáno, ty kopřivnice, protivno znamenaná, basiliško jedovatá, ty muří noho potměšilá, potvoro neženská, zabte ji, uškrt'te, ať zmiji země nenesí', křičely ženy v divé směsici. Marně napomínal kněz, marně bránili muži. Konečně roztrženo divoké klubko žen a plamennice vyskočila, porvaná a potrhaná skorem do nahoty, pobitá a potlučená, s pocuchanými, prorvanými vlasy. Tak zřídily ji trestající ženy.“

¹⁶⁶ Srov. MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru. Spisovatelkou ve volných chvílích*. 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 1996, s. 53.

Urbánek. Časopis začal vycházet v roce 1873, jeho vydávání bylo ukončeno v roce 1926. Periodicita časopisu byla měsíční. Jeho redaktorkami se staly Karolina Světlá, Sofie Podlipská a Eliška Krásnohorská (od roku 1874 to byla pouze Eliška Krásnohorská, která časopis redigovala).¹⁶⁷

Ženské listy „po více než 20 let plnily nenahraditelnou roli v informování, ve vzdělávání a v třibení názorů českých žen na různé problémy. Od 90. let však začaly být považovány za příliš konzervativní, neboť se vyhýbaly některým otázkám souvisejícím s modernizací společnosti a se vzrůstající individuální svobodou. Zdá se, že toto bylo hlavním důvodem, proč v roce 1896 vznikl druhý ženský časopis *Ženský obzor*, vydávaný v Brně,¹⁶⁸ píše v kapitole o Ženských časopisech badatelka Neudorflová.

Tatáž autorka se domnívá, že všechny české ženské časopisy sehrály v ženském hnutí významnou vzdělávací a komunikační roli. Výměna odborných informací, názorů na ženskou problematiku a zpráv o práci žen v zahraničí podstatně rozšiřovaly rozhled českých žen, a tím jejich schopnost urychlovat svůj emancipační rozvoj. Bylo důležité, že ženské časopisy nepropagovaly extrémní názory, že měly široké zájmy, vyznávaly humanitní a demokratickou filozofii, nebyly poplatné módnosti a komerčním trendům. Záslužné bylo i to, že udržovaly kontakt s vývojem mimo české země, a umožňovaly tak srovnávat a poučit se ze zkušeností odjinud. Díky své úrovni české ženy přijímaly podněty většinou kriticky a dokázaly se vyhnout extrémům.¹⁶⁹

Eliška Krásnohorská pracovala jako samostatná redaktorka časopisu *Ženské listy* celých 35 let. Arne Novák ji v *Přehledných dějinách literatury* označuje pro její činnost v časopise jako stvořitelku české ženské žurnalistiky.¹⁷⁰

Obsah časopisu *Ženské listy* se po celou dobu jejich vydávání příliš nezměnil; hlavní náplní byly články o ženské problematice, povídky na pokračování (většinou je psaly samotné redaktorky *Ženských listů* – Světlá, Podlipská a Krásnohorská), cestopisné črty, dopisy čtenářek, pravidelnou rubrikou byly spolkové a školní zprávy, které se týkaly Ženského výrobního spolku, a rubrika Literatura a umění, která se skládala z recenzí, glos a zpráv (většinou je psala Krásnohorská).

V 90. letech 19. století měl časopis pravděpodobně největší úroveň. „Krásnohorská nejen informovala o ženských otázkách, ale především burcovala veřejnost k podpoře založení Minervy

¹⁶⁷ www.nkp.cz [online]. 2005 [cit. 2008-12-31]. Dostupný z WWW: <www.nkp.cz>.

¹⁶⁸ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy a zklamání na cestě k emancipaci*. 1. vyd. Praha: JANUA, 1999, s. 164.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 198.

¹⁷⁰ NOVÁK, Jan Václav. *Přehledné dějiny české literatury*. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995, s. nezjištěna.

a k zpřístupnění univerzitního studia ženám. Petice, která toto právo na vzdělání žen žádala, vyšla v březnovém čísle *Ženských listů* v roce 1895, koncipovala ji Krásnohorská.¹⁷¹

Z prostudovaných čísel časopisu *Ženské listy* autorka práce narazila na příspěvek Popelky Biliánové – povídku nazvanou *U mohyly dítěte*¹⁷² - který vyšel v roce 1898 (o této povídce najdeme zmínku i v dopise Václavu Vlčkovi z téhož roku¹⁷³). Sentimentální povídka líčí žal matky nad ztrátou dítěte: „...konec, konec všemu, mrtvo dítě, mrtvo, konec, a tak bude kdys i se mnou, konec, proč tedy mi tolik utrpení, proč to snáším všecko, muž tyran, nevěrník, dítě mrtvo, pro to jen jíst a pít a v chodu udržovat ústrojí, aby jednou byl také konec! Proč to snášet, proč, to utrpení všecko...“

5.6.2.2.2 *Ženský svět*

Časopis *Ženský svět* založila a redigovala spisovatelka a propagátorka ženské emancipace Teréza Nováková (časopis vycházel od roku 1897 do roku 1930). Časopis, který nesl podtitul *list věnovaný zájmům českých paní a dívek* a který byl orgánem Ústředního spolku českých žen, vycházel pod vedením Terézy Novákové do roku 1907. Posléze se redigování časopisu ujala Pavla Maternová.

Ženský svět vycházel jednou měsíčně ve větším černobílém formátu. Obsah časopisu byl rozdělen do několika rubrik: Úvodní články a beletrie, Ze ženských snah a ženské práce, Literatura a umění a Zprávy spolkové a školní. Časopis sestával zhruba z osmi stran (včetně inzerce). Mezi příspěvatelkami lze nalézt kromě Terézy Novákové také Pavlu Maternovou, Felix Téver, Gabrielu Preissovou či Boženu Vikovou-Kunětickou aj.

Jaké bylo poslání tohoto periodika, se můžeme dočíst například v úvodu k 17. ročníku (1913) časopisu *Ženské listy*, který vyzývá: „Českým ženám!... Chceme-li jíti za velkými, krásnými a novými cíli, musíme nezbytně pod sebou míti pevnou půdu přirozeného a nenásilného vývoje. Toto poznání jeví se v moderním ženském hnutí, hlavně v nazírání na ženu v rodině. Chce zachovati ženu rodině, avšak žádá pro ni možnost volného a pokud možno úplného rozvoje individuálních schopností v přesvědčení, že silná duše ženy pro rodinu nekonečně více znamená

¹⁷¹ VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra. *Eliška Krásnohorská*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1987, s. 37.

¹⁷² BILIÁNOVÁ, Popelka. *U mohyly dítěte*. *Ženské listy*. 1898, roč. 26., č. 10, s. 204-207.

¹⁷³ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní, dopis Václavu Vlčkovi z roku 1898.

než duše stlačená v šablonu, jejíž tvar nevyhovuje novému ponětí o poslání ženy v rodině a rodinném štěstí...¹⁷⁴

Největší pozornost byla v *Ženských listech* věnována výchově mládeže k rodinnému životu, otázkám dívčího školství a zrovnoprávnění ženy na poli vzdělání, sociálním otázkám (povolání žen, ochrana pracujících žen aj.), zrovnoprávnění ženy před zákonem, národnostním, slovanským a politickým otázkám, literatuře a umění, důležitým událostem ze života vůbec a v neposlední řadě spolkovému životu.

Nejvýznamnějším příspěvkem Popelky Biliánové v tomto časopise byla série statí *O dívčím skautingu*, jež vycházela v roce 1913 (více v kapitole věnované skautingu).¹⁷⁵

5.6.2.2.3 *Kalendář paní a dívek českých*

Kalendář paní a dívek českých (zkráceně *Kalendář*) začal vycházet v roce 1888 u nakladatele Jana Ottý v Praze. *Kalendář* byl datován vždy k danému roku, jeho příloha byla nazvána *Zápisník bedlivé hospodyně*. Na přední straně *Kalendáře* se nacházela inzerce, dále přehled svátků pro daný rok a vlastní kalendář s ilustracemi. V části označené jako literární pak přispívaly převážně ženské autorky, např. Pavla Maternová, Gabriela Preissová, Marie Majerová, Růžena Jesenská, Vlasta Pittnerová a samozřejmě Popelka Biliánová aj. Muže – přispěvatele zde také najdeme, kromě jiných např. Františka A. Šuberta nebo Alberta Pražáka. V roce 1909 se už mezi pravidelnými rubrikami nachází zprávy z Českých vzdělávacích dívčích ústavů.

„*Kalendář* spadá do aktivit ženského hnutí na přelomu století spolu se vzdělávacími, uměleckými a dobročinnými aktivitami. Složení redakce s okruhem přispěvatelů úzce souvisí s *Ženskými listy...* a se *Ženským světem...* V *Kalendáři* se pravidelně objevují oznámení o činnosti ženského hnutí: o *Ženské bibliotéce*, kterou redigovala Sofie Podlipská a o *Ženském výrobním spolku*¹⁷⁶ zřízeném Karolinou Světlou a řízeném Eliškou Krásnohorskou.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Tuto výzvu napsala za redakční radu dr. Věra Babáková a redaktorka Eliška z Purkyňů. *Ženský svět*, roč. 16, č. 1, s. 1.

¹⁷⁵ V literatuře se uvádí, že články Popelky Biliánové o skautingu vycházely v *Ženských listech* v roce 1912 a 1913. Jak autorka této práce zjistila, jednalo se pouze o rok 1913, kdy napočítala celkem čtyři články, které vycházely na pokračování v tomto časopise.

¹⁷⁶ Český výrobní spolek (1863) a Ženský výrobní spolek (1871) se staly centry emancipačního hnutí českých žen, jejichž práce postupně získala celospolečenský a národní význam. Na jejich založení měla hlavní zásluhu Karolina Světlá. Srov. MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč? (Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 30.

¹⁷⁷ RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. *Žena – vzor a žena – problém (Obraz ženy v konvenční a umělecké povídce v Kalendáři paní a dívek českých z let 1894-97)*. In: *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: ÚČL AV ČR, 2005, s. 102-103.

Redaktorkou *Kalendáře* byla nejdříve spisovatelka Teréza Nováková, kterou na začátku 90. let 19. století vystřídala Gabriela Preissová a v roce 1912 Růžena Jesenská.

Příkladem příspěvku Popelky Biliánové do *Kalendáře* může být příběh nazvaný *Pro věneček myrtový*¹⁷⁸ z roku 1901. Kalendář byl určen především pro čtenářky milostných novel a dramát, proto i otištěný příspěvek Popelky Biliánové splňuje všechny atributy nenáročné četby. Zde je ukázka ze závěru povídky): „Nedomluvil. Dívka před jeho očima divoce se zasměje, skok, a již ji dravý proud unáší pryč. Nežli se mladý cynik vzpamatoval, z kruté hry své – oběť jeho unikla mu navždy.“

5.6.2.2.4 *Lada*¹⁷⁹

Lada neboli *list pro zájmy českých žen a dívek* vycházel od roku 1890 do roku 1935 pod redakcí Věnceslavy Lužické-Srbové a posléze Pavly Albieri-Mockové. Vydavatelem listu byl Karel Vačlena z Mladé Boleslavi. *Lada* vycházela ve větším černobílém formátu dvakrát do měsíce.

Obsahově byl časopis rozčleněn na rubriky, jež měly ony zájmy českých žen a dívek naplnit. Největší prostor je věnován asi nejcennějším částem časopisu, a to rubrice *Básně a Romány, novelly a črty*. V části zvané *Básně* byla otištěna převážně poezie českých básníků a básniček (např. do *Lady* přispíval Jaroslav Vrchlický či až dnes doceněná básnička Irma Geisslová aj.), v druhé rubrice pak zveřejňovaly své romány, novely a črty v současné době už zapomenutí autoři hlavně tzv. populární četby, popř. červené knihovny. Zajímavostí je užití mnoha pseudonymů autorů v časopise. Pravidelnými rubrikami byly v *Ladě* i Články poučné a příležitostné, *Z dívčí výchovy*, *Jemný mrav*, *Z vlasti a ciziny*, *Česká domácnost*, *Z oblékárny*, *Aforismy*, *Spolkové zprávy* a *Kuchyně*. Mimo těchto pravidelných částí časopisu se v každém čísle objevil i „poučně-zábavný feuilleton“, různé hříčky, hádanky, rozluštění, samozřejmě inzerce (většinou jednostránková) aj. Lze soudit, že obsahová šíře časopisu byla veliká (od kuchyně ke spolkové činnosti) a měla za úkol zřejmě přitáhnout ke čtení co nejvíce dívek a žen všech věkových kategorií.

Popelka Biliánová v *Ladě* publikovala často. Setkáme se zde s povídkami sentimentálními, jako například *Odkaz matčin*,¹⁸⁰ melodramatický příběh o osiření tří dětí, nebo povídka *Tatíčkoví*

¹⁷⁸ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Pro věneček myrtový. Kalendář paní a dívek českých*. 1901, roč. 14, č. neuv., s. 61.

¹⁷⁹ Pod označením časopisu *Lada* se skrývají dva časopisy stejného názvu, jež ovšem vycházely v jiném časovém období; ten první vycházel od roku 1861 do roku 1865 a dvakrát do měsíce přinášel módní vzorky a archy se stříhy; jeho redaktorkou byla Antonie Melišová, roz. Körschnerová; druhý časopis se stejným názvem viz výše.

¹⁸⁰ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Odkaz matčin*. *Lada*. 1903, roč. 15, č. 9, s. 100.

*napsati*¹⁸¹ z roku 1899. V *Ladě* ale také nalezneme příspěvky, které jsou věnovány staroslavnému Vyšehradu, např. *Nad mohylou Vyšehradu*,¹⁸² poetickou črtu o kráse Vyšehradu, kterouž Popelka Biliánová vyzývá k jeho návštěvě významné památky: „Přijďte na odumřelý Vyšehrad, když bělounkým jíním obaleny jsou všechny větévky a země lehounkým kobercem sněhu přikryta – v těch ojíněných korunách zachyceno jest předivo dávných zkazek našich a krok po kroku jiné a jiné se vám vloudí do duše.“ V *Ladě* se od ledna do května roku 1907 objevuje také cyklus pověstí věnovaných opět Vyšehradu – *Královský Vyšehrad*.¹⁸³

5.6.2.2.5 *Dámské besedy*

Časopis vycházející pod názvem *Dámské besedy* tvořil beletristickou přílohu *Nových Pařížských Mod* (vycházely od roku 1888 do roku 1939). Časopis redigoval Josef M. Hovorka, nakladatelem byl Alois Hynek. *Dámské besedy* sestávaly z básní (původních i přeložených), novel, povídek, humoresek a pohádek (taktéž od českých i zahraničních autorů), článků poučných i zábavných, feuilletonů a vyobrazení.

Z příspěvů jmenujme kromě Popelky Biliánové například Quido Maria Vyskočila, Vlastu Pittnerovou nebo Ludmilu Grossmannovou-Brodskou aj. Vesměs se jedná o literáty, kteří nepatří do zlatého fondu české literatury.

Příkladem časopiseckého příspěvku Popelky Biliánové v tomto periodiku může být povídka *Pro krásné Španělky*¹⁸⁴ z roku 1900 nebo příběh *Zkamenělá panna*¹⁸⁵ z téhož roku.

5.6.3. *Příspěvky Popelky Biliánové v ostatních periodících*

Příspěvky Popelky Biliánové, které jsou uvedeny v *Lexikonu české literatury: osobnosti, díla instituce A-G*, nejsou vyčerpávající, jsou především výběrové. Některé tituly, ve kterých Popelka Biliánová publikovala, tam nejsou uvedeny. V tomto případě se badatel musí spolehnout na lístkovou bibliografii v Ústavu pro českou literaturu nebo na dokumenty, nacházející se v literárním archivu Památníku národního písemnictví.

¹⁸¹ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní.

¹⁸² BILIÁNOVÁ, Popelka. *Nad mohylou Vyšehradu.. Lada*. 1903, roč. 15, č. 3, s. 27.

¹⁸³ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní. 1907.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Tamtéž. 1. 4., 15. 4., 1. 5. 1900.

Jak bylo již poznamenáno, ne všechna periodika jsou dostupná: v současné době není možno prolistovat některá z periodik, do kterých přispívala Popelka Biliánová. Nejhůře dohledatelná jsou periodika kalendářového typu, jak již bylo zmíněno v kapitole věnované příspěvkům Popelky Biliánové v kalendářích.

Posledním z časopisů, který se řadí do kategorie nedostupných pramenů, zůstává časopis *Hlídky* z roku 1920, ve kterém byl Popelce Biliánové otištěn román *Do panského stavu*¹⁸⁶. *Hlídky* byla vydávána Národním svazem českých katolíků v Chicagu ve Spojených státech. Dalším krajanským časopisem pro Čechy žijící v Americe, který není uveden v bibliografickém seznamu příspěvků Popelky Biliánové, je *Hlasatel*¹⁸⁷.

Periodika, ve kterých byly otištěny příspěvky Popelky Biliánové a která nebyla zařazena do výše zmíněných kategorií, tj. „zábavná“ periodika, časopisy pro ženy a kalendáře, jsou tato (v abecedním pořadí): *Archa*, *Český lid*, *Český svět*, *Literární listy a Zprávy Sokola na Vyšehradě*, kterým se podrobněji věnujeme níže.

Ostatní periodika zmíníme pouze okrajově vzhledem k četnosti příspěvků Popelky Biliánové právě ve významnějších časopisech přelomu 19. a 20. století. Popelka Biliánová také publikovala v časopise zvaném *Česká osvěta*, jenž ve své době představoval jeden z prvních odborných časopisů v českých zemích zaměřený na knihovnictví a lidové vzdělávání (zakladatelem časopisu byl knihovník a pedagog Ladislav Jan Živný).¹⁸⁸ Příspěvek nazvaný *Ze ssutin XIV. století*¹⁸⁹ byl otištěn Popelce Biliánové v periodiku *Česká žena* (Časopis křesťansko-sociálních žen a dívek) v roce 1904. V neposlední řadě pak najdeme publicistické příspěvky Popelky Biliánové v periodiku *Svatobor*, jehož redaktorem byl Václav Vlček.¹⁹⁰

5.6.3.1 *Archa*

Archa neboli *revue pro katolickou kulturu* byla periodikem, který řadíme ke katolicky orientovanému tisku z počátku 20. století (vycházela v letech 1912-1948). V Prostějově byla

¹⁸⁶ U časopisu *Hlídky* existuje rozpor v datu vydání prvního ročníku: Národní knihovna s otazníkem udává rok 1921, přičemž v *Lexikonu české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G* (cit. výše) je zmíněn rok 1920 v souvislosti s otištěním románu Popelky Biliánové *Do panského stavu*. V současné době jsou v České republice dostupné pouze čtyři ročníky *Hlídky*, a to 1924-1927.

¹⁸⁷ MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru. Spisovatelkou ve volných chvílích*. 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 1996, s. 59.

¹⁸⁸ Příspěvek v časopise *Česká osvěta* nebyl dohledán.

¹⁸⁹ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Ze ssutin XIV. století*. *Česká žena*. 1904, roč. 6, č. 7-8, s. 50-52.

¹⁹⁰ Časopis *Svatobor* neboli *časopis pro zábavu a poučení* byl vydáván v Sušici Alešem Jánským, a to v letech 1881-1889 a 1893-1908.

vydávána známým katolickým knězem, básníkem, překladatelem a mj. zakladatelem Katolické moderny Karlem Dostálem Lutínem.

Do *Archy* přispívali převážně katoličtí básníci a prozaikové. Obsahovou náplň časopisu tvořily básně, zpěvy, romány, povídky a ilustrace (mezi ilustracemi najdeme některé od Mikoláše Alše). V *Arše* publikovala i Popelka Biliánová, v roce 1924 zde vyšla její próza *Paní Katinka z Vaječného trhu*.¹⁹¹

5.6.3.2 Český svět

Český svět neboli *illustrovaný čtrnáctidenník* patřil na přelomu 19. a 20. století k nejvýznamnějším obrazovým časopisům, které v českých zemích vycházely. Periodikum proslulo především mnoha fotografiemi, které zhotovili nejlepší fotografové té doby, jako byl například Rudolf Bruner-Dvořák, zakladatel tzv. reportážní fotografie. Časopis byl vydáván nejprve Karlem Hipmanem od roku 1904 do roku 1919, posléze Šolcem a Šimáčkem, a to až do roku 1929. Dnes tento časopis považujeme za ojedinělý obrazový dokument o životě našich předků na přelomu 19. a 20. století.

Český svět sestával z pravidelných rubrik, z nichž jmenujme časovosti (fotografie, pozn. aut.), naše vyobrazení, revue literární a uměleckou, povídky, směs a jiné. Pro nás nejdůležitější částí zůstává beletrie na stránkách časopisu. Literáti, kteří zde přispěli, jsou povětšinou již dnes zapomenutí. S příspěvkem Popelky Biliánové se setkáme například v roce 1924-1925, kdy jí v cyklu *Z pověstí vyšehradských* vyšla pověst *Čertův sloup*¹⁹² nebo jí byla otištěna ve stejném cyklu další pověst s názvem *Libušina cesta* či *Morový sloup na Vyšehradě*¹⁹³ v předposledním ročníku vydání časopisu z roku 1928. Pověsti Popelky Biliánové v tomto periodiku byly obohaceny o fotografie s vyšehradskou tematikou od fotografa Kurze.

5.6.3.3 Literární listy

Časopis *Literární listy* byl věnován literární kritice. *Literární listy* vycházely od roku 1880 do roku 1904, a to jednou měsíčně (nejprve jako příloha časopisu *Národ a škola*, od roku 1883 již vycházely samostatně). Jejich vydavatelem se stal J. F. Šašek ve Velkém Meziříčí. Časopis byl

¹⁹¹ Informace převzata z *Lexikonu české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G* (cit. výše).

¹⁹² LA PNP, fond Popelky Biliánové, výstřižky.

¹⁹³ Tamtéž.

tvořen několika rubrikami, např. z článků, posudků spisů českých, z cizích literatur a ze zpráv literárních. Mezi nejčastější hodnotitele úrovně českých literárních děl patřili mj. Arne Novák, F.X. Šalda, Jiří Karásek aj.

V *Literárních listech* se Popelce Biliánové dostalo tvrdé kritiky její básnické prvotiny *Z našich zkazek*. Tím, kdo si z jejího díla dělal otevřeně legraci, nebyl nikdo jiný než významný žurnalista, kritik a inspirátor Hubert Gordon Schauer. Recenze podepsaná Asturem (H.G. Schauerem, pozn. aut.) vyšla ve 13. čísle časopisu *Literární listy* v roce 1891. Kritik Schauer se příliš nevěnuje prostým a naivním veršům mladé „básnířky“, ale všímá si především pramenů, ze kterých vycházela při psaní svých básní. V dosti nelichotivé kritice se dočteme například toto: „Slečna Popelkova vyvolává Vltavu, a ta jí ve vodním svém paláci ukáže milliony dávných českých zkazek, bleskotajících všemi barvami duhy. Pohřichu však pobyt naší básnířky v podvodním paláci byl příliš krátký, a tak slečna všecko, co tam viděla, zapomněla. Mohla by tam ovšem jíti častěji a probírat minulost' českou partii po partii, ale s nebešťany není dobře jísti třešně, a proto snad slečna Popelkova dobře učinila, že návštěvy své u Vltavy neopakovala přes to, že vznešená její hostitelka jí výslovně prohlásila, že jest obzvláštní patronkou národa českého.“¹⁹⁴ Ironicky navrhuje Popelce Biliánové, aby příště své básně publikovala v odborném časopise *Muzejník*, kde vědci jistě ocení její „vědecké“ publikace. Schauer svoji recenzi v podstatě uzavírá doporučením, aby tato sbírka básní byla její poslední.

5.6.3.4 Osvěta

Osobnost spisovatele a dramatika Václava Vlčka stála u zrodu „první české měsíční revue velkého slohu“¹⁹⁵, časopisu *Osvěta*. Časopis *Osvěta* patřil spolu s deníkem *Národní politika* a deníkem *Ilustrovaný kurýr k žurnalistice staročeské strany*.¹⁹⁶

Osvětu zde zmiňujeme proto, že se objevuje v článkové bibliografii u jména Popelky Biliánové v *Biografickém slovníku českých zemí* (2006).¹⁹⁷ Pravděpodobně však došlo k jistému nedopatření u záznamu, který odkazuje k příspěvku Františka Vykoukala nazvaném *Za jeden hřích*, otištěném v časopise *Osvěta* v roce 1899.¹⁹⁸ František Vykoukal hodnotí v rubrice Nové písemnictví nově

¹⁹⁴ SCHAUER, Hubert Gordon. *Z našich zkazek. Literární listy*. 1891, roč. 12, č. 13, s. 225-227.

¹⁹⁵ NOVÁK, Jan Václav. *Přehledné dějiny české literatury*. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995, s. 554.

¹⁹⁶ KŘIVÁNKOVÁ, Alena. *Přehled dějin české žurnalistiky*. 5. díl. K vývoji českého tisku na přelomu 19. A 20. století. 1. vyd. Praha: SPN, 1979, s. 39. *Ilustrovaný kurýr* vznikl z přílohy deníku *Hlas národa* v roce 1892. Tamtéž, s. 97.

¹⁹⁷ *Biografický slovník českých zemí (seš. Bi-Bog)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006, s. 506.

¹⁹⁸ VYKOUKAL, F.: *Za jeden hřích, Osvěta*. 1899, roč. 29, č. 3, s. 270.

vydaný román *Za jeden hřích*, který napsala Anna Popelková¹⁹⁹ (nikoliv Marie Popelková či Popelka Biliánová). Autorka této práce se domnívá, že v bibliografický záznam je chybný.

5.6.3.5 Zprávy Sokola na Vyšehradě

Popelce Biliánové byla otištěna její próza i v dalším titulu, jenž pocházel z prostředí tělocvičné jednoty Sokol - titul nese název *Zprávy Sokola na Vyšehradě*. Čtvrtletně byli členové Obce sokolské informováni o dění v tomto spolku. Periodikum *Zprávy Sokola na Vyšehradě* vycházelo v letech 1924-1935 v redakci Jiřího Hellera staršího. V časopise byl největší prostor věnován především sokolské tematice (seznam členů, činnost družstev, pokladní účty spolku, inzerce aj.).

Dle bibliografických záznamů najdeme příspěvek Popelky Biliánové hned v prvním ročníku zmíněného časopisu, tj. v roce 1924. Na pokračování zde vycházela stat' nazvaná *Cvičiště vyšehradského Sokola*, ve které Popelka Biliánová zdůrazňuje význam sokolského cvičení na posvátném místě: „Vyšehradskému Sokolu nevyrovná se vůbec žádná jednota po všem světě. Vyšehradský Sokol má převzácné cvičiště – na starém hradišti slavného rodu Přemyslovců, na samém jeho srdci. Starý Vyšehrad zván býval druhdy sacrosanctum – svatosvatý – ač byl již v těch dobách Vyšehrad opuštěn a hrad jeho ve zříceninách. Ale svým významem nepřestal býti nikdy svatyní všemu národu – a zejména od roku 1862, kdy počali jsme ukládati na jeho svatém poli nejdražší naše hlasy české – nejnadšenější pracovníky naše na národa roli dědičné...“²⁰⁰

5.6.4. Příspěvky v kalendářích

Popularita kalendářů byla velická již v předcházejících stoletích. Na přelomu 19. a 20. století si „politické strany a významnější kulturní, vědecké i zájmové spolky a korporace si uvědomovaly důležitost těchto publikací a využívaly ročenek k propagaci svých názorů a cílů. Vedle příspěvků poučných se v kalendářích zvláště výrazně uplatňovala tradiční složka literární“.²⁰¹

¹⁹⁹ Anna Popelková (1866-1928) byla učitelkou, redaktorkou a autorkou knih pro děti, působila v Týně nad Vltavou. Patří mezi významné osobnosti jižních Čech; srov. informace Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích, srov. www.cbvk.cz.

²⁰⁰ BILÍANOVÁ, Popelka. *Cvičiště vyšehradského Sokola. Zprávy Sokola na Vyšehradě*. Leden 1924, roč. 3., č. 1., s. 2-3.

²⁰¹ HRABÁKOVÁ, Jaroslava. *Studie o české literatuře na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991, s. 9. Pro sklonek 19. století a první desetiletí 20. století byla vůbec příznačná exploze nových politických listů i kulturních a vědeckých časopisů různé úrovně. V roce 1893 vycházelo již 351 česky psaných časopisů. V existujících podmínkách bylo přirozené, že ne všechna periodika si udržela dlouhou životnost. Tamtéž.

Za zlatý věk kalendáře bývá pokládáno 19. století, kdy se zvyšuje celkový náklad kalendářů i jejich tematická rozrůzněnost. Dnes vnímáme kalendáře spíše jako podřadný druh publicistické činnosti básníků a spisovatelů, ovšem autoři přispívající do kalendářů v 19. století patřili k těm nejschopnějším. Teprve v 70. a 80. letech 19. století dochází k poklesu významu kalendářů; autoři již publikují více v časopisech a ve sbornících, kde mohou spíše reagovat na aktuální dění než v kalendáři, který vychází jednou ročně. Postupně se kalendáře vymezují pro užší skupinu čtenářů a zaměřují se především na určitý region.²⁰²

Kalendáře měly své ustálené složky, jako byl např. přehled svátků, seznam výročních trhů, hospodářské a zdravotní rady, pranostiky, beletrie (črty, povídky, anekdoty), inzerce a další pravidelné rubriky. Nejprůzračnější složkou však zůstává v kalendářích próza, nejčastěji zastoupena črtou. Črtou se v kalendářové literatuře 19. století označoval příspěvek všeho druhu (od odborné úvahy ke statistické zprávě). Taková struktura črty směřovala k propojení poučení a zábavy u soudobého čtenářstva.

Mezi nejkvalitnější kalendáře 2. poloviny 19. století můžeme zařadit *Kalendář Ústřední Matice školské*, který vycházel pod patronací básníků Svatopluka Čecha a Jaroslava Vrchlického, a *Kalendář Besed lidu*, který založil Augustin Eugen Mužík.

Do periodika tohoto typu přispívala Popelka Biliánová hojně, za všechny uvedme *Kalendář a seznam spolků českých vojenských vysloužilců* (1890), již výše zmiňovaný *Kalendář paní a dívek českých*, *Kalendář Ústřední Matice školské* (1888), *Národní kalendář* (1903) – obecně známý jako Pospíšilův kalendář - či *Hynkův všeobecný kapesní kalendář* aj.²⁰³

Z dochované korespondence Popelky Biliánové víme, že často přispívala i do moravských kalendářů. Za všechny jmenujme alespoň *Cyrlometodějský kalendář* a v něm příspěvek *Sadařova Liduška*.²⁰⁴

Jak již zaznamenává Zdeněk Urban v knize *Století českého kalendáře*, z vydaných kalendářů 19. století se nám nezachovalo mnoho. Spíše se jedná o výtisky kalendářů z 20. století, z doby, kdy „kalendářová literatura jako celek velice zřetelně a rychle ztrácela funkčnost a kdy její úroveň pronikavě padala“²⁰⁵ S tím souvisí i problém dostupnosti výše uvedených kalendářů, např. *Kalendář*

²⁰² Srov. URBAN, Zdeněk. *Století českého kalendáře*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1987, s. 24-25.

²⁰³ *Kalendář Ústřední Matice školské* vyšel pouze ve čtyřech ročnících (1885-1888). Popelka Biliánová přispěla do *Kalendáře* pouze v roce 1888, tedy v *Lexikonu české literatury A-G* se jeví jako chybný údaj, že zde přispívala od roku 1888. Srov. KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G*. Díl 1. 1. vyd. Praha: Academia, 1985, s. 233.

²⁰⁴ Název *Cyrlometodějský kalendář* není přesný, vycházíme z údajů, které jsou uloženy v LA PNP, fond Popelky Biliánové. Kalendář zmíněného názvu začal vycházet až od roku 1950.

²⁰⁵ URBAN, Zdeněk. *Století českého kalendáře*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1987, s. 15. Kalendáře bohužel nejsou

*Ústřední Matice školské na rok 1888*²⁰⁶ je k dispozici pouze v jedné knihovně v celé České republice (!). *Hynkův všeobecný kapesní kalendář* nebo jak jej označuje Popelka Biliánová ve svých zápiscích *Pražský Hynkův kalendář* se nachází ve fondu Národní knihovny pouze od roku 1910, tudíž o drobných prózách Popelky Biliánové otištěných v tomto kalendáři na přelomu století víme jen od samotné Popelky Biliánové (například v roce 1899 sem přispěla povídkami *Bohunka*, *Šli prohlížet vala* či *Studentův nocleh*, v roce 1901 zde najdeme beletristické práce s názvy *Vánoční husy* nebo *Dostal za vyučenou* aj.).

V podstatně lepším stavu zůstaly zachovány například ročníky *Kalendáře paní a dívek českých* (více o kalendáři viz kapitola o příspěvcích Popelky Biliánové v tzv. ženských časopisech).

5.6.4.1 *Kalendář a seznam spolků českých vojenských vysloužilců*

Kalendář (zkr.) vycházel v letech 1888 do roku 1918 pod záštitou Jeho Excelence Emanuela Salomona svob. pána z Friedbergů Mirohorského, c. k. podmaršálka na odp. a starosty Ústředního sboru spolků vojenských vysloužilců Království českého a redakcí Františka Emila Königa, jak zněl celý název periodika. *Kalendář* byl menšího formátu a byl ilustrovaný. Obsah *Kalendáře* pro daný rok byl nezvykle umístěn již na obalu *Kalendáře* a jednalo se o pravidelné rubriky jako například Úplný seznam spolků vojenských vysloužilců v království Českém, Dějiny českého veteránstva, Životopisy vynikajících vojenských hodnostářů, Povídky ze života vojenského a vysloužileckého a Stanovy Ústředního sboru spolků vojenských vysloužilců království Českého. Mezi příspěvateli najdeme převážně vojenské činitele, ať již v aktivní službě či vysloužilecké výslužbě. V daném roce si můžeme přečíst mimo jiné vojenskou povídku od Václava Horáka nazvanou *Promarněno*, upomínky starého válečníka J. E. Šlechty, jež nesou název *Přes Montebello k Solferinu*, arabesku *Atropa belladonna* od J. E. Lišky nebo báseň *Ty ráda datle* od Václava Roubala.

Příspěvek Popelky Biliánové v tomto kalendáři je však odlišný od jiných kalendářových příspěvků: jedná se o dvoustránkové pojednání o národních obětinách, jejich názvu a významu.²⁰⁷ (více viz kapitola o národních obětinách).

bibliograficky zpracovány, proto je nesnadné dohledat některé z nich.

²⁰⁶ Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje.

²⁰⁷ POPELKOVÁ, Mařenka. *Národní obětiny. Kalendář a seznam spolků českých vojenských vysloužilců na obyčejný rok 1890*, roč. 3, s. 153-154.

5.6.4.2 Národní kalendář

Strukturou se *Národní kalendář* (zkr.), mezi čtenáři známý jako *Pospíšilův kalendář*, příliš nelišil od ostatních typů kalendářů. Nakladatel Jaroslav Pospíšil jej vydával poměrně dlouho, a to od roku 1858 do roku 1903. Současně s tímto kalendářem vydával stejný nakladatel tzv. *Menší národní kalendář*, který se lišil pouze stručnějším obsahem.

Příspěvek Popelky Biliánové můžeme najít v onom „menším“ kalendáři na rok 1903. Rozsáhlejší povídka má název *Příhody strýčka Bědy*²⁰⁸ a je ilustrována Jaroslavem Duškem. Próza v několika kapitolách (Dům u Kozlíků, Sůvička, Pávi a Fenka) sleduje osudy strýčka Bědy z Prahy a všimá si jeho obzvláštní lásky k holubům. Místy se v povídce objevují i zajímavosti o rozličných místech ve staré Praze, např. „...Strýček Běda je pravé pražské kvítko a dítko, z pravých nejpravější starousedlík. Narodil se na břehu stříbropěnné a někdy také kalně zamutěné Vltavy tam, kde nyní podle Rudolfiny stojí Uměleckoprůmyslové museum. Ovšem – tenkrát ještě nebylo tam ani musea ani Rudolfiny a tento zapadlý a zašlý kout Prahy vynikal zvláštní rázovitou malebností, již podobné nalézt nelze. Nebyla tam ani lávka železná ani vysoké nábřeží – za třicet posledních let naprosto a k nepoznání změnil se tento kout Prahy...“²⁰⁹

V roce 1903 se ve zmíněném kalendáři objevila v rubrice Humoresky například próza *Tajemný zločin* od Ludmily Grossmannové-Brodské, přeložená povídka *Drahý pes* od A. P. Čechova či *Když se splete míra na boty* (*Šest obrázků s verši Švandy Dudáka*) aj.

5.7. Příspěvky Popelky Biliánové v neperiodickém tisku

V literární pozůstalosti Popelky Biliánové se nacházejí samozřejmě její příspěvky v neperiodickém tisku. Nejhojněji zastoupené jsou pak příspěvky, které byly otištěny v pamětních publikacích, jako např. *Mladost radost. Šibřinky Sokola pražského*²¹⁰ z roku 1901 (o tom, že Popelka Biliánová do zmíněné publikace přispěla, víme z dopisu, který adresovala Václavu Vlčkovi²¹¹). Bohužel je tento titul pro badatele nedostupný, tudíž musíme vycházet z literární pozůstalosti Popelky Biliánové. Její příspěvek se jmenoval *Náš první ples* a byl zařazen do plánovaného knižního vydání drobných próz nazvaných *Ozvěny zapomenutých příběhů*.²¹²

²⁰⁸ BILIANOVA, Popelka. *Příhody strýčka Bědy. (Menší národní kalendář na obyčejný rok 1903*, roč. 46., s. 56-63.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 57.

²¹⁰ Šibřinky znamenají veselé maskarní zábavy tělocvičné jednoty Sokol; takto označeny byly jedním ze zakladatelů Sokola Jindřichem Fügnerem.

²¹¹ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní, dopis Václavu Vlčkovi z 1. 4. 1901.

²¹² LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní.

Další publikací, kde se dle bibliografických záznamů setkáme s příspěvkem Popelky Biliánové, je sbírka *Praha ve dne v noci* z roku 1904. I tato sbírka však zůstává pro badatele nedostupnou. Podle zápisků samotné autorky se můžeme dočíst, že sbírka byla vydána nakladatelem Pavlem Körberem a příspěvek nesl název *Ve vojanské bráně na Vyšehradě*.²¹³

5.8. Vztah publicisty a vydavatele (popř. redaktora) na přelomu 19. a 20. století (na příkladu Popelky Biliánové)

Z prostudované korespondence Popelky Biliánové si lépe představíme, jaký vztah měl novinář k vydavateli, resp. redaktorovi tehdejšího tisku. Z dochovaných dopisů z Památníku národního písemnictví víme, že si Popelka Biliánová dopisovala s mnoha významnými osobnostmi z publicistické i vydavatelské sféry.

Většina dopisů tvoří vlastně žádosti o uveřejnění příspěvku ve vybraném periodiku, např. dopisy Václavu Vlčkovi (redaktor *Svatoboru*), o nichž bylo pojednáno výše, začínají vždy uctivým oslovením „slovutný pane redaktore“²¹⁴ nebo „slovutný pane“²¹⁵. Toto oslovení značí jistou důslednou podřízenost spisovatelky vůči osobě, která rozhoduje o zveřejnění její práce. Tímtož pokorným tónem píše České akademii Františka Josefa I. pro vědy, umění a slovesnost, jež oslovuje „slavné Akademii...“²¹⁶

Nezřídka se na začátku dopisu Popelky Biliánové vydavatelům či redaktorům periodika objevuje poděkování za dosavadní přízeň a prosba o otištění další stati, povídky, črty atd. Tak je tomu např. v dopise Václavu Vlčkovi²¹⁷ z 1. dubna 1901: „Skoro se to tak podobá, že v *Osvětě* zaklepám vždy jen o podporu. Bohužel i tentokrát uposlechnu dobrotivého pokynu Vašeho a žádost' si podám a vím, že dobrota Vaše učiní pro mne seč možno. Kéž možno mi již aspoň morálně se Vám odvděčiti!“²¹⁸ nebo v dopise témuž Václavu Vlčkovi z 30. března 1905: „Děkuji předem za všecku Vaši vzácnou přízeň dosavadní a prosím o novou. Podávám žádost' za podporu studijní k pověstem pražským; ale uzná-li Vaše vzácná přízeň ke mně, že nebyla by na místě, račtěž ji prostě

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní, dopis Václavu Vlčkovi z 30. 3. 1905.

²¹⁵ Tamtéž, dopis Václavu Vlčkovi z 1. 4. 1901.

²¹⁶ Tamtéž, dopis České akademii císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, nedat.

²¹⁷ Václav Vlček (1839-1908) je dnes především vnímán jako zakladatel významného časopisu své doby – *Osvěty*; sám byl autorem historických románů a her, dnes zapomenutých; Arne Novák ve svých *Přehledných dějinách literatury české* (cit. níže) jej označuje za autora plodného, ale mělkého (str. 554). Dle Nováka představuje Vlček svými aktivitami snahu českého středního stavu 70. let 19. století, tj. opatrný konzervatismus a ideální vlastenectví.

²¹⁸ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní, dopis Václavu Vlčkovi z 1. 4. 1900.

spáliti.²¹⁹ V jiném dopise témuž příznivci píše na závěr toto: „Upřímně a srdečně děkujíc Vám i Vaší paní choti útlocitně za účast mi tak vzácnou, znamenám se v úctě hluboké, oddaná Popelka Bilianova.“²²⁰

Dalším charakteristickým rysem dopisů Popelky Biliánové vlivným kulturním osobnostem přelomu 19. a 20. století je téměř pokaždé stížnost na hmotnou nouzi či zdravotní problémy její či jejího manžela a dětí. V již zmíněném dopisu České akademii píše „v úctě hluboké podepsaná (Popelka Biliánová, pozn. aut.)... mám tři děti na studiích středoškolských, z těch dvě dívky na lyceu, kde není slevy školného a muž můj – úředník potravní daně při obci pražské – jsa stále přetěžován, nemá takového platu, aby za nynější drahoty všecky potřeby rodiny naší uhraditi mohl, kteréž i dlouhou mojí nemocí zas pohoršeny byly; a tu nezbývá mi než přiníciť se seč mi sil, abych drobnějšími pracemi literárními přispěla k úhradě domácích potřeb.“²²¹

Jako žadatelka o uveřejnění svých črt a článků v periodicích se Popelka Biliánové ve svých žádostech uchyluje k jakémusi výčtu již zveřejněných prací. Snad toto byla pobídka pro vydavatele periodik, aby nabízené články přijali k otištění. Z dochované korespondence Popelky Biliánové s vydavatelem nejrůznějších časopisů se dovídáme nejen o přijatých črtách či jiných publicistických útvarech do časopisů, ale také o těch zamítnutých. V dopise Václavu Flajšhansovi z roku 1909 například píše o zamítnutém článku o slovanských bozích a bůžkách: „Neslevím ničeho z jeho podstatného obsahu, dokud nebudu přesvědčena o jiném věcnějším a pravdě podobnějším výkladu. Jsem v beletrii realistikou a snažila jsem se vždycky ve všem dobrati pravdy.“²²²

Popelka Biliánová pokládala za svou povinnost hlásit svému „dobrodinci“, Václavu Vlčkovi, přibližný počet otištěných prací za uplynulý rok. V dopise z 1. dubna 1901 líčí své strasti s otištěním některých svých próz v časopisech. Jak je patrné z dochovaného dopisu, nevyvaruje se v tomto případě Popelka Biliánová ironického tónu: „V Národních listech byl pro mne minulý rok slabý. Pan dr. Heller má tam sice dost prací, které již přijal, ale zapadnou mu do spousty ostatních a pan doktor velmi nerad hledá i bojím se vážněji urgovat, abych ho nepohněvala, když má v Národních všecku beletrii odpolední i nedělní... Zrovna takový je pan Mužík v Besedách lidu. Redaktorem řídké svědomitosti byl pan Turnovský (*Zábavné listy*, pozn. autorky). Žel, že spí již u nás na Vyšehradě. Budiž jeho památce upřímný vděk můj. Stačilo vždycky poprositi: 'Pane řediteli, otiskněte mi to v neděli, prosím Vás.' Pan ředitel podíval se na mě a řekl: 'Musí to být?', 'Musí, pane

²¹⁹ Tamtéž, dopis Václavu Vlčkovi z 30. 3. 1905.

²²⁰ Tamtéž, dopis Václavu Vlčkovi 1. 4. 1901.

²²¹ LA PNP, fond Popelky Biliánové, dopis České akademii Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, nedat.

²²² Tamtéž, dopis Václavu Flajšhansovi z 1909.

řediteli.' A pan ředitel nikdy se neptal, proč to musí být – věděl to dobře. Otiskl mi aspoň každý měsíc a mne jakž takž bývalo zpomoženo.²²³

V obsáhlém dopise Václavu Vlčkovi si Popelka Biliánová dále stěžuje na pana Kronbauera, nástupce redaktora Turnovského, který jí od Nového roku 1900 nic neotiskl v *Hlase národa*. Zmiňuje se také o deníku *Národní politika*, kde se redaktoru Benešovi několik prací líbilo a otiskl je. Úspěšná byla i v časopise *Nové pařížské módy* pana Hovorky, který její práce otiskuje a „dobře honoruje“.²²⁴ „Do Zlaté Prahy nic nedám, dokud bude redaktorem p. Kvapil a u Šimáčků nebyli mi nikdy valně příznivi. Tož musím počkat, až jak mne kritika přijme. U Grégrů v Matici lidu vyjde teď povídka moje netištěná; dali mi již z podzima zálohu, čímž mi ovšem bylo velice prospěno, ale za to bude teď honorář slabý. U Beaufortů také jednu knihu přijali – otištěné již povídky – pan Beaufort sice trochu se ohlížel, že je to všecko již otištěné, ale vezme pryč to přece – ale jistoty dosud nemám. Krom toho mám k tisku připravenou sbírku humoresek – ty jsem měla tak skoro zajištěné u Vilímka, ale nevím, jak teď bude, když pan Procházka je odtud pryč. U Ottů je také dosud při slibu – i tam již mám sbírku plnou... Potěšilo mne, že kalendáře, zejména moravské, žádají samy o práce mé. I Sokol pražský požádal o črtu do šibřinkové publikace a líbila se pryč.“²²⁵

Pečlivým přečtením dopisů Popelky Biliánové, adresovaným Václavu Vlčkovi, významné osobnosti přelomu 19. a 20. století, můžeme odhadnout, jak nesnadné to měla žena - spisovatelka a žena - publicistka, navíc samoživitelka, ve zmíněné době. Popelka Biliánová neúnavně zasílala své nové i starší prózy renomovaným nakladatelům a redaktorům, těšíc se, že opět budou otištěny a že její potřeba psát a potřeba zabezpečit své děti bude naplněna.

²²³ Tamtéž, dopis Václavu Vlčkovi z 1. 4. 1901.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ Tamtéž.

6. Popelka Biliánová a spisovatelské a jiné organizace

Odlišení spisovatele a publicisty nebylo na přelomu 19. a 20. století nijak vyhraněné. Většinou, jak jsme zmínili již dříve, spisovatelé (básníci a beletristé) přispívali do periodického tisku, stejně tak jako žurnalisté se mohli pokoušet o vlastní poezii či prózu. V ideálním případě, jako tomu bylo u básníka a novináře Jana Nerudy, se profese spisovatele a publicisty doplňovala a dosahovala téměř dokonalosti v obou druzích činnosti. Máme ovšem na mysli muže – spisovatele a muže – publicisty.

Zcela jiné poměry panovaly u žen – spisovatelek a žen – publicistek. Ženy, které by se věnovaly pouze psaní beletrie či poezie, bylo poskrovnu; snad nejslavnější a zároveň nejdramatičtější obraz ženy - spisovatelky přináší Božena Němcová. O těžkostech s prosazením se v literárním světě, ve kterém dominovali muži, se zmiňuje i literární historik F. V. Krejčí ve stati *Naše spisovatelky* (1905) v časopise *Český svět*: „I náš dnešní český život vypadá maloměstscky oproti společenským formám života na západě, což teprv v prvých desetiletích národního probuzení! Pro rozvoj literárně tvořivé ženy nebylo tu nejmenších podmínek a ani té nejskromnější půdy. A pak nezapomeňme jednoho: žena dospěla u nás k národnímu uvědomění později než muž. Nežila v atmosféře českých literárních snah. V letech, kdy jsme měli už literaturu a básníky, švadronily naše slečinky ještě po německu a studenti, odchovaní 'Slávy dcerou', museli pomocí besed a věnečků obracet je na vlasteneckou víru. Ve své 'M. D. Rettigové' zachytil Jirásek něco z těchto procesů a ukázal, jak asi vypadala prvá vlastenecká žena, která se pokusila v literatuře. A co napsala, byla – kuchařka.“²²⁶

V druhé polovině 19. století napočítáme pouze několik žen, které vstoupily mezi literáty a dosáhly ve své době proslulosti, z nich jmenujme například Karolínu Světlou, Elišku Krásnohorskou, Terézu Novákovou aj.. Zároveň se staly přispěvatelkami v periodickém tisku, který buď samy založily, či redigovaly. Otázka, zda otištění svých příspěvků v periodickém tisku, vnímaly jako jiný druh své spisovatelské aktivity, nebo naopak za nové profesní zaměření, zůstává nezodpovězena a je kladena především literárním a mediálním historikům. Nesporným však zůstává fakt, že zmíněné ženy – spisovatelky nebyly na svém psaní a publikování finančně závislé.

Jiná situace v literatuře a publicistice nastává v druhé polovině 19. století, kdy jsou ustaveny organizace, jež mají za úkol podporovat umělce z různorodých oblastí. My se zajímáme především o ty spisovatelské a žurnalistické. V roce 1862 byl založen spolek Svatobor, jehož zakladatelem se stal František Palacký. Tento spolek se staral o hmotnou podporu spisovatelů.²²⁷ Heslo Svatoboru

²²⁶ KREJČÍ, F. V. *Naše spisovatelky*. *Český svět*. 1905, roč. 2, č. neuv., s. 291-292.

²²⁷ NOVÁK, Jan Václav. *Přehledné dějiny literatury české*. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995, s. 656.

dle slov Františka Palackého znělo: Pomáhej, osvěćuj, pracuj. *Pomoc* se projevovala péčí o chudé spisovatele, výpomocí jejich strádajícím rodinám a pozůstalým a udílením cen, odměn a stipendií, jež byly povzbuzením k jejich další tvorbě. Zdrojem byly příspěvky, dary a odkazy (např. Eliška Krásnohorská odkázala spolku Svatobor celý svůj majetek). *Osvěta* spočívala v podpoře vydávání a šíření děl českých spisovatelů a napomáhalo jí i zaměření některých fondů. Poslední výzva – *pamatuj* – měla vést k udržování památek zemřelých osobností české literatury, jež se zasloužily o obrození českého národa.²²⁸

Roku 1877 došlo k založení Spolku českých žurnalistů. Po založení *Národních listů* a *Hlasu národa* se mezi novináři uvažovalo o založení spolku, „který by podporoval členy stavu novinářského v případě nemoci a který by hlavně přispěl na živobytí pozůstalým po řádných novinářích.“²²⁹ U zrodu novinářského spolku stáli Jan Neruda (jeho druhý předseda), Servác Heller, Karel Tůma aj. Jak poznamenává právě novinář Servác Heller, český novinář se příliš o svoji budoucnost nestaral. Stalo se pak častokrát, že rodina po jeho smrti zůstala zcela bez prostředků.²³⁰ Později se tento spolek z původní podpůrné a penzijní novinářské organizace rozrostl o profesní a částečně odborové cíle (spolek prosazoval například zavedení pracovních smluv mezi novináři a zaměstnavateli, právo novinářů na nedělní klid, právo na pracovní dovolenou apod.).

O dvacet let později od založení spolku žurnalistů vznikl nový spolek, tentokrát zaměřený na autory beletrie, Máj. Hlavním úkolem spolku bylo „opatřování finanční podpory 'potřebným' a nemocným členům spolku.“²³¹ Spolek se bohužel neúspěšně pokoušel sjednat setkání spisovatelů s nakladateli a zajistit autorům beletrie lepší podmínky pro vydávání jejich knih. Nejvýznamnějším činem spolku bylo vydávání nového časopisu stejnojmenného názvu jako spolek – *Máj*.²³²

²²⁸ www.intranet.cz [online]. Neuv. [cit. 2008-12-31]. Dostupný z WWW:

<<http://www.intranet.cz/svatobor/svatobor.htm>>; spolek Svatobor fungoval až do 50. let 20. století, později byl zrušen pro nedostatek prostředků na svoji činnost; v 70. letech se několik členů Klubu za starou Prahu rozhodlo spolek Svatobor obnovit – za podpory Prezidia ČSAV zpřístupnilo uchovaný archiv Svatoboru, byla navázána přímá kontinuita: nové stanovy nahrazují původní a činnost Svatoboru navazuje na všechny nepřekonané tradice Svatoboru příslušné éry; v současnosti je předsedou spolku Svatobor PhDr. Miloslav Malý, emeritní ředitel Muzea české hudby. Tamtéž.

²²⁹ VEJVARA, Josef. *Historie spolku českých žurnalistů v Praze 1877-1927*. Praha: Spolek českých žurnalistů, 1927, s. 5.

²³⁰ „U nás je novinář svobodný kozák! Nedá se sešněřovat žádnými paragrafy, poslechne jen svého šéfa, a když se mu zachce ani toho neposlouchat, sebere se a odejde. Žádnou veličinu nad sebou nestrpí a také o svoji budoucnost se nestará. Za živa stačí mu párek a půllitr, po smrti pak nezáleží na tom, co bude dále. Směle lehne, protože o nic nepřijde.“ Tamtéž, s. 5.

²³¹ BREŇ, Tomáš. *Cesta českého spisovatelstva k finanční samostatnosti. Vznik spolku Máj a prvních dvacet let jeho existence*. In *Spisovatelé, společnost a noviny v proměnách: k 150. výročí úmrtí Karla Havlíčka*. 1. vyd. Praha: Památník národního písemnictví, 2006, s. 157.

²³² Časopis *Máj* vydávalo Nakladatelské družstvo Máje v letech 1902-1914.

V neposlední řadě je nutno zmínit Českou akademii Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění. Akademie (zkr.) byla založena roku 1890 (její činnost byla ukončena roku 1952) díky Josefu Hlávkoví, mecenáši českých spisovatelů, byla rozdělena do čtyř tříd, v jejím čele stál od počátku Jaroslav Vrchlický, kromě něj byli prvními řádnými členy např. Svatopluk Čech, Alois Jirásek, F. V. Jeřábek aj. Dle Arne Nováka nevykonala ona „akademie pro české slovesné umění mnoho“. ²³³Úkolem České akademie bylo „pěstovati a podporovati vědy jazykem českým i jazyk tento a českou literaturu, pečovati o zdokonalení umění domácího a šířiti jazykem českým výsledky všeliké činnosti té, jakož i výsledky činnosti vědecké, literární a umělecké uveřejněné v jazycích jiných.“ ²³⁴

V pozůstalosti Popelky Biliánové se nachází dopis adresovaný České akademii (zkr.), ve kterém prosí za literární podporu studia ženské staroslovanské kultury v českých zemích, jež Popelka Biliánová spatřuje ve zbytcích prstonárodních her, písní a rozličných zvyků i pověstí. Ve své prosbě Akademii naráží na svou dřívější studii *Děvín*, která byla otištěna v Čechových *Květech*. ²³⁵ Reakce Akademie na výše uvedenou prosbu Popelky Biliánové není autorce této práce známa.

Česká akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění končí výčet spolků a organizací, které měly být nápomocny českému „spisovatelstvu“ v 2. polovině 19. století a také na přelomu 19. a 20. století. Když procházíme dostupné prameny a literaturu k dějinám „uměnovědných“ spolků, kupodivu nenajdeme mezi zakladateli, jednateli, předsedy, členy těchto institucí téměř žádná jména žen – spisovatelek. Výjimkou pravděpodobně zůstává Eliška Kránohorská, čestná členka spolku Máj. Z těchto poznatků můžeme vyvodit, že žena – spisovatelka a žena – publicistka přelomu 19. a 20. století měla nesmírně těžký úkol – nejdříve svoji tvorbu prosadit mezi mužskými konkurenty, teprve pak žádat o vydání nakladatele, a nakonec doufat v úspěch u čtenářů. Je tedy více než zřejmé, že jakýsi ponížený tón, který můžeme rozpoznat v korespondenci Popelky Biliánové nakladatelům, redaktorům a jiným spisovatelským osobnostem té doby, se stal jistou nezbytností v mediální komunikaci přelomu 19. a 20. století.

²³³ NOVÁK, Jan Václav. *Přehledné dějiny literatury české*. 5. vyd. Brno, Atlantis, 1995, s. 656.

²³⁴ KOLEKTIV AUTORŮ: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G*. Díl 1. 1. vyd. Praha: Akademia, 1985, s. 471.

²³⁵ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní, dopis České akademii císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, nedatováno. Zajímavostí zůstává vlastní obsah studia kulturní knihy u starých Slovanů; Popelka Biliánová rozlišuje kulturu kněžek na Děvíně – jakési vychovávací ústavy v klášterním středisku kněžek, na dívky vychovávané k úřadu kněžek (věk 5-6 – 15), na kněžky kněžský úřad vykonávající (15 – 25-26), na starší kněžky učitelky a vedoucí klášterních Děvínů, na kněžky provdané a na kněžky zběhlé; v zájmu o úlohu kněžek v dávnověku můžeme spatřovat jakýsi předobraz zájmu Popelky Biliánové o dívčí výchovu, popř. později dívčí skauting. Studie zvaná *Děvín* byla otištěna Popelce Biliánové v několika periodících.

Dalším faktem, který ovlivnil celou spisovatelskou a publicistickou dráhu Popelky Biliánové, byla již dříve zmínovaná finanční tíseň, která donutila budoucí autorku populárních románů nabízet své práce v rozličných periodících (v častých případech i opakovaně). Toto konstatování se týká hlavně období od 90. let 19. století do vydání rozšířeného románu *Do panského stavu* (1916), kdy se polozapomenuté dílko stává populární četbou a zajišťuje tak Popelce Biliánové finanční přilepšení.

Autorka bakalářské práce nenašla v literární pozůstalosti Popelky Biliánové žádný dokument, který by potvrzoval členství Popelky Biliánové alespoň v jednom ze zmíněných spolků. Byla však nalezena pozvánka Spolku českých spisovatelů - beletristů ze spolku Máj z roku 1922, která zve Popelku Biliánovou jako představitelku Ústředního spolku českých žen k uctění památky básníka P. O. Hviezdoslava.

6.1. Charakteristika literárního díla Popelky Biliánové

Popelka Biliánová patří mezi autorky tzv. periferní literatury, tj. literatury na okraji.²³⁶ Již v předcházejících kapitolách bylo pojednáno o kritickém hodnocení její básnického a prozaického tvorby. Současná literární historie však není k dílu Popelky Biliánové tak příkrá. Beletristické dílo Popelky Biliánové bychom mohli rozčlenit jednak na prózu drobnou, jednak na prózu románovou, tematicky pak na folklórní epiku (pověsti) a prózu humoristickou.

Výše byl zmíněn tragický skon manžela Popelky Biliánové, který zapříčinil, že žena mnoha aktivit byla nucena postarat se sama o své tři nezaopatřené děti. Jak píše Věra Brožová ve stati *Paní z vyšehradských skazek*, „(Popelka Biliánová) byla nucena uživit své tři děti a rozhodla se tak učinit perem, snad z potřeby vlastní duševní vyrovnanosti, snad aby vyhověla poptávce nakladatele, začala do příběhů svých hrdinů vnášet klid, jas a pohodu, chtěla detailně zachytit jejich domovy i malé radosti.“²³⁷ Původně drobná próza (např. črty, povídky aj.), která byla většinou otištěna v periodickém tisku, byla zcela odlišného charakteru než próza románová.

Základní odlišnost můžeme spatřovat v chmurném vyznění drobných próz a v jejich sociálním ladění. Témata, která v těchto beletristických pracích dominují, jsou kupříkladu osamělost, chudoba, vyvržení ze společnosti, nevěra, osiření, šílenství, alkoholismus apod. Většina črt nebo povídek

²³⁶ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Literatura na okraji. Četba pro volnou chvíli*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990, 7-16. V současnosti se v literární vědě uplatňuje spíše termín paraliteratura, tj. konzumní četba. Popelku Biliánovou bychom mohli pravděpodobně zařadit mezi „lidové“ spisovatele (dle Sirovátky by se jméno Popelky Biliánové ocitlo uprostřed škály hodnocení literární tvorby).

²³⁷ BROŽOVÁ, Věra et al. *Paní z vyšehradských skazek*. In *Vyšehrad - historické podoby*. 1. vyd. Praha: Národní kulturní památka Vyšehrad, 2000, s. 135.

Popelky Biliánové z konce 80. let 19. století vykazuje některé společné znaky s životními útrapami spisovatelky Biliánové: často je jejich hrdinkou žena, která prochází těžkým údobím (např. úmrtí dítěte, nemoc manžela, namáhavá fyzická práce a jiné těžkosti).

V jiném tónu jsou pak napsány větší prozaické celky, např. román *Do panského stavu* nebo *Paní Katynka z Vaječného trhu*, které již vykazují typické znaky humoristické prózy. Beletristické práce Popelky Biliánové, které byly napsány v období první světové války a po jejím skončení, se svým literárním zpracováním podobají známějším prózám Ignáta Herrmanna. Jak se dočteme v *Lexikonu české literatury*, stručná charakteristika próz Popelky Biliánové by mohla být tato: „Do tradice lidové četby vstoupila pak Biliánová drobnými i rozsáhlými prozaickými pracemi, vyznačujícími se bohatou důvěrnou znalostí předměstského, maloměstského i venkovského prostředí, fabulační invencí a poezií naivity a sentimentality. Biliánová používá žánrových charakteristik, v podání se opírá o detail významný lokálně i historicky, i když sama zůstává v rovině privátních osudů.“²³⁸

Literární jazyk, který ve svých prózách Popelka Biliánová užívá, je podobný jazyku, jenž použil ve svém humoristickém románu *Otec Kondelík a ženich Vejvara* spisovatel Ignát Herrmann. V souvislosti s tímto Herrmannovým románem se u literátů, kteří se ve své tvorbě na přelomu 19. a 20. století drží tzv. nerudovsko-herrmannovské linie, setkáváme s pojmem kondelíkovština. Jak vysvětluje literární historička Dagmar Mocná ve studii *Případ Kondelík*, i románové cykly Popelky Biliánové vykazují některé společné znaky s nejznámější prózou spisovatele Herrmanna: „Životní prostor postav z obou zmíněných románových cyklů (*Do panského stavu* a *Paní Katynka z Vaječného trhu*, pozn. aut.) nijak nepřekračuje horizonty kondelíkovštiny. Také ony se pohybují mezi kuchyní, hostincem a proleželou pohovkou zvoucí k slastnému odpočinku po nedělním obědě. Běh světa je příliš nezajímá; necítí potřebu do něho zasahovat a nemyslí si ani, že by k tomu byly povolány. Smyslem jejich života je vychovat děti a zajistit jim alespoň malý kousek štěstí, třeba i za cenu osobních obětí.“²³⁹

²³⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G*. Díl 1. 1. vyd. Praha: Akademia, 1985, s. 233.

²³⁹ MOCNÁ, Dagmar. *Případ Kondelík (Epizoda z estetiky každodennosti)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 214.

6.2. První pokus básnický

Popelka Biliánová se již jako mladá a vnímavá dívka pokoušela psát poezii. Vesměs se však jednalo o prosté říkánky, které ovšem nezapřely budoucí autorku poetických vyprávění třeba o pražském Vyšehradu.²⁴⁰

Prvním a zároveň posledním pokusem Popelky Biliánové o básnickou tvorbu bylo sepsání a vydání dílka nazvaného *Z našich zkazek*. Zkazky vyšly vlastním nákladem autorčiným v Praze v roce 1891 a byly věnovány paní Maruši Pavle Neureutrové (choti c. a k. vojenského intendanta za přízeň obětinám projevenou). Básně byly rozčleněny na tyto části: U Vltavy; Nuže, vycházím; Smírná oběť, Lovce zbloudilý; Slibky a Z dědiny Blagoliců. V doslovu k této básnické sbírce píše Popelka Biliánová: „Po dlouhou dobu pilně badavši v dávnověkosti naší, osměluji se odevzdati veřejnosti první své obrázky ze života předků našich, prosíc, aby laskavě mi odpustila, co jest v nich nedostatečného, pro velikou nesnadnost' práce v oboru tom a neurovnanost' i nedostatek pramenů.“²⁴¹ Básně o našich slovanských předcích však byly zcela ztrhány kritikou. Kromě Jaroslava Kvapila²⁴² si této sbírky povšiml i H. G. Schauer, který „si pak z nebohé Marie a její troufalé snahy vřadit se mezi básníky tropil v *Literárních listech* nepokrytě smích“²⁴³.

Je zřejmé, že Popelka Biliánová, která vkládala do své první básnické sbírky velké naděje, nesla tak tvrdou kritiku těžce. V jejích zápiscích se dočteme, že „ukvapená jedna kritika z konkurence proti hlasům pochvalným obořila se na ni (Popelku Biliánovou, pozn. aut.) přímo neurvale. Neruda v soukromí ukázal se tu býti těшитelem nejúčinnějším. Poukázav na to, jak jej prý daleko ještě hůře kritika vítala na dráhu básnickou, slíbil slečně, jejíž práci básnické vzdal nejplnější chválu, že úsudek svůj napíše veřejně. Nenapsal.“²⁴⁴ Nesporně však tak ostrá slova na adresu její básnické prvotiny znamenala, že již nikdy se Popelka Biliánová nepokusila vydat své nové básně.

²⁴⁰ V literární pozůstalosti najdeme například báseň Popelky Biliánové z roku 1871 (tehdy devítileté, pozn. aut.):

Příroda, když z lože svého vstává v květný jara čas,
kdy z zrna rozsetého nadějný vyrůstá klas:
divý vzduch mou hrud' provívá
a z úst mimovolně splývá
v děsnou hrobu mrákotu:
Smrt' jest brána k životu!“

LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní.

²⁴¹ POPELKOVA, Marie. *Z našich zkazek* (Doslov), Praha: vlastním nákladem, 1891, 236 s.

²⁴² LA PNP, fond Popelky Biliánové, výstřižky. V novinovém výstřižku zůstala zachována i kritika Jaroslava Kvapila, která vyšla 24. 5. 1891 v *Hlasu národa*: „Básně slečny Popelkovy vnucují se domnělým naprosto českým rázem – ale za to jsou z umělecké stránky naprosto bez ceny. Slečna podává tímto 'veřejnosti první své obrázky', bude dobře, když na nich přestane!“

²⁴³ MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru. Spisovatelkou ve volných chvílích*. 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 1996, s. 59.

²⁴⁴ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní.

Nehledě k neúspěchu básnické prvotiny u literárních kritiků bylo i toto dílo Popelky Biliánové zdramatizováno, např. v roce 1925 vzniklo stejnojmenné představení v Třeboni.

V literární pozůstalosti Popelky Biliánové však najdeme mnoho básní, které si psala do „šuplíku“ a které byly deklamovány při různých slavnostních příležitostech. Nikdy však již nenašla odvahu své básně vydat veřejně.

6.3. Pověsti

Z prozaického díla, které vydala Popelka Biliánová knižně, je dnes asi nejcennější próza, která vychází z pražských reálií (ta ostatně je předmětem zkoumání badatelů z oblasti etnologie a folkloristiky). V roce 1904-5 vyšel titul *Z tajů pražských pověstí*, jež vydal Popelce Biliánové a Karlu Chalupovi nakladatel Pavel Körber.

Pověsti, které byly inspirací například pro Václava Čtvrtka při psaní *Nezbedných pověstí*, se vyznačují netradičním zpracováním. Popelka Biliánová při jejich psaní čerpala ze starých kronik, z děl Aloise Jiráska a Josefa Svátka a přestylizovávala je (vždy s udáním pramene). „Avšak šla pověsti také skutečně sbírat mezi lid, zaznamenávala i takové plody lidové fantazie velkého města, které žily emeférním životem v různých zapadlých městských koutech a z nichž se teprve pověsti mohly stát... Biliánová je zachránila před zapomenutím a nebála se výtky, že pověsti přece nemůže být to, co si vysnila malostranská babička, po léta podřimující u okna nad rozpletenou punčochou, nebo co vybájila vyděšená, opilá prostitutka.“²⁴⁵

Sbírka pověstí, vycházející z pražských reálií, se stala mezi čtenáři velmi oblíbenou, jednak díky sešitovému vydání sbírky, jednak díky ukázkám v novinách a časopisech.

6.4. Romány

6.4.1. *Do panského stavu*

Nejznámější prózou Popelky Biliánové se stal román *Do panského stavu*. První vydání románu je datováno k roku 1907 (na románu Popelka Biliánová pracovala ve svých volných chvílích již dříve), kdy román *Do panského stavu* vydává nakladatel Pavel Körber v edici Nové české

²⁴⁵ KREJČÍ, Karel. *Podivuhodné příběhy ze staré Prahy*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1971, s. 15.

humoresky (celkový počet stran tohoto románu je 672!). Román ovšem ve své době nevzbudil žádné větší ohlasy, dá se říci, že zcela zapadnul.

K rozšíření románu o nové osudy rodiny Kráčmerových dochází v roce 1916, ovšem už za jiných okolností. Popelka Biliánová v období první světové války se ke svému románu vrací a dopisuje další tři díly. Literární historička Dagmar Mocná ve své studii o hlavní hrdince románu – matce Kráčmerce – dodává, že Popelka Biliánová rozšiřuje román „ne z touhy po popularitě, ale z holé životní nutnosti (v době, kdy Arnošt Bilián spáchal sebevraždu a spisovatelka zůstala sama s dětmi bez prostředků, pozn. aut.)... Z velké životní tísně se tak zrodil další bestseller úsměvného rodinného románu, který se dokázal udržet na špici čtenářského zájmu po celé meziválečné období a svou autorku učinil k stáru klasičkou české populární četby.“²⁴⁶

Vysvětlení, proč se nejprve zapomenuté prozaické dílko Popelky Biliánové dočkalo takového čtenářského úspěchu, je nasnadě: lidé ve válečné době vyhledávali četbu, která by je odpoutala od těžkých všednodenních starostí a nabídla jim idylický obrázek jedné obyčejné pražské rodiny, která ke svému štěstí přijde.²⁴⁷ Pokud navíc byla próza psána prostým jazykem, srozumitelným širokému okruhu čtenářstva, pak se mohla stát matka Kráčmerka oblíbenou románovou hrdinkou i českých domácností.

Děj románu *Do panského stavu* je prostý: rodina Kráčmerových žije svým poklidným životem v tehdejší vesnici Dejvicích u Prahy do té doby, než otec Kráčmera vyhraje v loterii velkou sumu peněz. Matka Kráčmerka se okamžitě této částky chopí a a podniká svou cestu „do panského stavu“. Své dceři Barči (Betince) chce matka Kráčmerka dopřát „onačejší“ život, než dosud vedli. Kupují si dům na staroslavném Vyšehradě a svérázným způsobem se zařazují mezi místní honoraci. Jejich dcera Barča se nakonec provdá za doktora Zdeborského, čímž se matce Kráčmerce splní sen o dokonalém štěstí.

6.4.2. *Pod selský krov*

Méně známý román spisovatelky Biliánové byl rozsáhlým dílem, celkem měl čtyři svazky, které vyšly v letech 1921-1922 u nakladatele A. Neuberta. Opět se v románu setkáváme s obrazovým doprovodem Karla Rélinka.

²⁴⁶ MOCNÁ, Dagmar. *Případ Kondelík (Epizoda z estetiky každodennosti)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 214.

²⁴⁷ Román *Do panského stavu* můžeme také vnímat jako tzv. útěšnou četbu v období válečném, srov. cit. výše, tamtéž.

Próza je charakteristická „bodrým humorem, jadrným podáním a veselými zápletkami.“²⁴⁸ Hlavními postavami jsou pan rada, Marjánka a Tonda.

6.5. Ostatní práce prozaické

Pod označením „ostatní práce prozaické“ Popelky Biliánové si můžeme představit tvorbu prozaickou - humoristickou a sentimentální.

Humoristické povídky jsou v bibliografii Popelky Biliánové zastoupeny tituly *Ze zápisů domácího šotka: Veselé obrázky* (1928) a *Šotkova žeň: Veselé obrázky* (1929). Většina těchto humoresek byla před jejich knižním vydáním otištěna porůznu v periodickém tisku.

Sentimentální povídky, které nesou souhrnný název *Po cestičkách k oltáři* (1922, vyšly s ilustracemi „dvorního“ ilustrátora díla Popelky Biliánové Karla Rélinka) „vypravují o zamilovaných a milovaných se šťastným průběhem a ještě šťastnějším koncem.“²⁴⁹ Takto byly povídky uvedeny samotnou spisovatelkou. Povídek je zde celkem třináct, z nichž jmenujme například prózy zvané *Evženina veselka*, *Cejn v nůši*, *Maminčiny hodiny*, *Na kůru*, *Strejčínek*, *Na svatební cestě*, *Na vdovin zásnub* a jiné.

7. Práce dramatické

Divadelní hry, které napsala Popelka Biliánová, úzce souvisejí s její prací spolkovou. Jak již bylo zmíněno na jiném místě, Popelka Biliánová vedla Dívčí odbor v Ústředním spolku českých žen, jenž pořádal různá divadelní představení pro veřejnost. Dívky zde nejen hrály, ale podílely se také prakticky na realizaci divadelních her (např. šily divadelní kostýmy nebo divadelní kostýmy zasílaly na místa, kde se konala divadelní představení).

Divadelní hry, které vyšly knižně a které se dochovaly (dle *Lexikonu české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G*²⁵⁰) byly určeny mládeži: *Vyšehradský vodník*, *Z letního bytu*, *Kocour v penzionátu* a *Barborka*. Tyto divadelní hry pocházejí z roku 1915. V literárním archivu existují i hry Popelky Biliánové, které zatím nejsou knižně vydány a v mnoha případech ani datovány, např.

²⁴⁸ LA PNP, fond Popelky Biliánové. KAPIČKOVÁ-KUDRNOVÁ, Lidmila. *Spisovatelé a básníci Podbrdská*, s. 84.

Další bibliografické údaje nezjištěny.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Cit. výše.

*Jidelní lístek, Babičky šly na půlnoční, Psaní milému, Narozneniny, Zasnoubení, Bál na Knížecí či Naše poslice Kačmáčková.*²⁵¹

Do této kapitoly zařazuje autorka bakalářské práce i hry nebo hříčky pro děti, které napsala Popelka Biliánová. Nejznámější jsou *Dětské hry kolové* z roku 1904 a *Hra s panenkou*²⁵² z roku 1905. Dětská kolová hra zvaná *Andílkové*²⁵³ existuje pouze v záznamu v literární pozůstalosti Popelky Biliánové.

Z hlediska folkloristiky jsou cenným zdrojem informací dětské hry z různých ročních dob, které zaznamenala právě Popelka Biliánová, jako např. vynášení smrti, květná neděle, velikonoční jidáši, koledy, dračky, přástky aj.

8. Popelka Biliánová a film

Prozaické dílo Popelky Biliánové se stalo velmi čteným a oblíbeným již vo období první světové války. Jak jsme zmiňovali na jiném místě, největšího úspěchu dosáhl román *Do panského stavu*.

Po skončení první světové války se v českých zemích rozvíjí nová technologie – film. Bylo tedy již otázkou času, kdy tvůrci filmů sáhnou k zfilmování nejoblíbenější beletrie té doby. V roce 1925 tak vzniká první němý film na motivy románu Popelky Biliánové *Do panského stavu* nazvaný stejně – *Do panského stavu*. Režie se ujímá Karel Anton a kameramanem se stává Václav Vích (přední kameraman tzv. české kameramanské školy přelomu 20. a 30. let 20. století). V hlavních rolích se představili oblíbení filmoví herci éry první republiky, např. Antonie Nedošínská jako matka Kráčmerka a Theodor Pištěk jako otec Kráčmera, Jarmila Vacková jako Baruška a Karel Lamač jako doktor Zdeborský aj. Scénář k filmu byl napsán známým scénáristou Václavem Wassermannem. Film je dnes ceněný pro působivé zachycení hereckých akcí na pozadí pražských reálií, např. tah loterie v reprezentačním domě, cesta z Prahy taxíkem aj. Děj němého filmu kopíruje román Popelky Biliánové.

²⁵¹ LA PNP, fond Popelky Biliánové. KAPIČKOVÁ-KUDRNOVÁ, Lidmila. *Spisovatelé a básníci Podbrdská*, s. 84. Další bibliografické údaje nezjištěny.

²⁵² *Hra s panenkou* byla uvedena při feriálních (= víkendová, později tramská osada) slavnostech na Žofině; Popelka Biliánová je mj. zmiňována jako místopředsedkyně slavnostního výboru.

²⁵³ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy vlastní.

Již v roce 1927 vzniká stejnojmenný film *Do panského stavu (II)*, který je pokračováním osudu rodiny Kráčmerových po sňatku jejich Barušky s panem doktorem. Tentokrát se režisérem filmu stává Václav Kubásek, změna přichází i v obsazení otce Kráčmery – jednoho z hlavních hrdinů filmu hraje Karel Noll (mj. představitel filmového Švejka). Role matky Kráčmerky je opět svěřena Antonii Nedošínské. Scénář k filmu napsal Václav Kubásek a kameramanem byl Jindřich Brichta.

Již ve zvukové podobě se v roce 1934 dostává do kin film s názvem *Matka Kráčmerka*, který se opět věnuje svérázné literární postavě ze stejnojmenného románu Popelky Biliánové. V hlavních rolích se představují totožní herci jako u němého filmu – Antonie Nedošínská a Theodor Pištěk. Režisérem filmu byl Vladimír Slavínský, na scénáři se podíleli kromě Slavínského Emil Artur Longen a Julius Schmitt. Zajímavostí je hudební složka filmu, na které spolupracovali hudebníci Jára Beneš a Karel Hašler (složil mj. píseň nazvanou Valčík, jež zpívají Betinka s Václavem v podání Hany Vítové a Rolfa Wanky).²⁵⁴ Na rozdíl od románového příběhu se „hybatelkou“ všeho dění stává už na počátku matka Kráčmerka, která je tou osobou, jež si kupuje los s vyhrává milion.

Zdálo by se, že po zfilmování stěžejního díla spisovatelky Biliánové měla autorka románové předlohy slávu a bohatství zajištěny na další léta. Opak však je pravdou: film způsobil Popelce Biliánové nemalé potíže. Kvůli první verzi filmu, na které se producentsky podílel Karel Špelina (mj. režisér a scénárista povětšinou druhořadých filmů), se dostává Popelka Biliánová až k soudu. Předmětem sporu se stal ušlý zisk pro Popelku Biliánovou z promítání filmu, na který měla nárok. Karel Špelina poskytnul Popelce Biliánové sice zálohu na honorář ve výši tří a půl tisíce korun, ale již jí nevyplácel finanční částky za promítání filmu. Popelka Biliánová posléze vysoudila deset tisíc korun jako náhradu.²⁵⁵

9. Popelka Biliánová a František Cimler

Jméno ochotnického režiséra a dramatika Františka Cimlera (1895-1956) je známo snad jen zasvěceným znalcům české divadelní historie. Přesto to byl právě on, kdo se zasloužil o popularizaci románů Popelky Biliánové. Jeho zásluhou byly divácky úspěšné dramatizace románů Popelky Biliánové *Do panského stavu* (v divadlech uváděno pod názvem *Matka Kráčmerka /Do*

²⁵⁴ www.fdb.cz [online]. 2003-2008 [cit. 2008-12-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.fdb.cz/filmy/12155-matka-kracmerka.html>>.

²⁵⁵ MOCNÁ, Dagmar. *Případ Kondelík (Epizoda z estetiky každodennosti)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 298.

panského stavu/: Veselá hra o dobrých lidech v pěti obrazech) z roku 1931, *Paní Katynka z Vaječného trhu* (divadelní název: *Paní Katinka z Vaječného trhu: Staropražská domácnost v pěti obrazech*) z roku 1932 a *Pod selský krov* (divadelní název: *Pod selský krov: Lidé našeho venkova ve třech obrazech a předehře*) z roku 1933.

V *Lexikonu české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G* se u jména Františka Cimlera dozvíme, že jeho hry byly určeny především pro malá, primitivně vybavená jeviště, často pro divadla v přírodě. Hry zachovávaly jednotu místa, obsahovaly herecky vděčné role a řídily se požadavkem výchovného působení divadla, zároveň však usilovaly o zábavnost dramatických zápletek. Hry Františka Cimlera byly rozšířeny v repertoáru ochotníků a venkovských divadelních společností.²⁵⁶

Ve fondu Národní knihovny se nacházejí zmíněné divadelní hry vydané knižně v Neubertově nakladatelství.

Závěr

Když se ohlédneme zpět na úvodní část této práce, připomeneme si cíl, který jsme si vytyčili při psaní o ženě jménem Popelka Biliánová: chtěli jsme si především povšimnout jejího životního příběhu a jejích aktivit, zvláště aktivity publicistické. Smyslem této bakalářské práce bylo z dostupných pramenů a literatury poskládat ucelený obraz osobnosti, která se díky svému literárnímu a publicistickému dílu dostala do povědomí svých současníků. Zároveň jsme v této práci kladli velký důraz na další veřejné činnosti Popelky Biliánové, např. na její podíl při vydávání tzv. obětín, její aktivity v ženských spolcích, její zásluhy při ochraně pražských památek aj.

Jak už bylo naznačeno v některých kapitolách této práce, nejdůležitějším a také nejnáročnějším úkolem bylo vyhledání pramenů k poznání osobnosti Popelky Biliánové a jejich studium. Mnohé primární prameny nebyly dostupné, proto jsme se mnohdy jen velice obtížně dostávali k nejrůznějším kopiím původních vydání novin a časopisů, k původním vydáním literárních děl a jiných archivních materiálů týkajících se osobnosti a díla Popelky Biliánové. V situaci, kdy databáze knihoven nevyhledaly potřebná data důležitá pro získání dalších údajů, byli osloveni

²⁵⁶ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G*. Díl 1. 1. vyd. Praha: Academia, 1985, s. 358. František Cimler byl též autorem oblíbených příruček pro divadelní ochotníky.

vstřícni a ochotní knihovníci a archiváři, kteří využili možností nejnovějších technologií a poskytli autorce bakalářské práce nutné informace.

Není snadné podat veřejnosti portrét osobnosti, která je téměř zapomenuta a o které se dostupné prameny a literatura zmiňují jen na okraj. V této souvislosti autorka bakalářské práce objevila úvahu, kterou najdeme v knize *Zmizelá Praha* od současníka Popelky Biliánové, Ignáta Herrmanna: „... Teprv když hledíme na lidi a na události propadlé již minulosti – a mnohdy minulosti velmi dávné -, zjevuje se nám teprv, co na nich bylo odlišného i zajímavého, k smíchu dráždivého i dojmavého. Chvilě přítomna jsou rušeny a přehlušovány shlukem nesčetných okolností provázejících slova i pohyb, jednání i zameškání, kvap i odklad. Jen ve vzpomínce a pohledu do minula utkvívají události i zjevy lidí jako pevné, nepohyblivé body, nezměnitelné již, a pak teprv možno pozorovateli hledět na ně celé hodiny, dny, týdny i měsíce, aniž mění svou tvářnost a posuny. Minulost zírání na nás zdá se jako cosi pevného, nezměnitelného, třebaže živého. Tak patříme do její bezedné tůně.“²⁵⁷

Ano, Popelka Biliánová byla osobností ve své době odlišnou, zajímavou, k smíchu dráždivou i dojmavou. Mnoho lidí v ní vidělo jen podivínku, přehorlivou vlastenku, pisatelku druhořadých povídek a najdeme jistě další různé asociace, které nám vytanou na mysl při vyslovení jejího jména. Avšak podstatné zůstává, jaký odkaz nám vlastně samotná Popelka Biliánová zanechala. Víme, že si vážila více své práce spolkové než vlastního psaní. Spisovatelská a publicistická činnost, kterým je také věnována tato bakalářská práce, znamenala pro ni jakousi nutnou potřebu vlastního vyjádření i finančního zabezpečení. Její spolková činnost se potom odvíjela od jejího naturelu: chtěla být užitečnou pro vlast a užitečnou pro ty, kterým nebylo dopřáno v životě tolik štěstí. Silné vlastenecké cítění se u Popelky Biliánové projevovalo ve všech aktivitách, které vykonávala: jmenujme alespoň vydávání tzv. obětín, pořádání vlastivědných vycházek, dívčí výchovu a jiné. Ačkoliv soukromý život Popelky Biliánové nebyl naplněn jen šťastnými chvílemi, přesto nebo právě proto měla velký soucit s nemajetnými lidmi, s lidmi nemocnými a zvláště s dětmi. Jestliže hovoříme o lidském odkazu Popelky Biliánové, pak její nezištná pomoc zůstala jistě zapsána v myslích těch, kterým bylo pomoci.

Stejně tak jako její osobnost bychom mohli charakterizovat její publicistickou tvorbu: i její práce otištěné v různých novinách, časopisech a kalendářích té doby dojmaly, dráždily k smíchu, byly zajímavé i odlišné. Dnes nejsou publicistické příspěvky Popelky Biliánové považovány za ty,

²⁵⁷ HERRMANN, Ignát. *Zmizelá Praha: Výbor ze staropražských vzpomínek*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1980, 327 s. Úvod ke knize fejetonů, črt atd., s. neuvedena.

kterým se říká průkopnické a které jsou inspirací a zdrojem pro další následovatele. Ve své době však měly jiný význam: ty příspěvky, které vycházely z jejich bádání etnologických a folklórních, přinášely pojednání o místech, jež byla Popelce Biliánové milá a jež mohla přinést poučení i ostatním čtenářům (např. vyšehradská tematika, slovanská mytologie, lidové obyčeje apod.), příspěvky beletristické (povídky, črty, humoresky) pak povzbuzovaly jejich čtenáře často v těžkých životních situacích ať už na přelomu 19. a 20. století či v průběhu obou světových válek.

Množství novinových a časopiseckých příspěvků Popelky Biliánové, které jsou uloženy v archivech, je obdivuhodné. Na první pohled se zdá, že tato výjimečně aktivní žena věnovala svůj čas především psaní drobných próz, které byly určeny k publicistickému zveřejnění. Posléze si však musíme uvědomit období, kdy jednotlivé příspěvky Popelky Biliánové vycházely v soudobém tisku. Zjistíme, že ve 20. a 30. letech 20. století byly většinou otištěny její práce starší, často již několikrát publikované, ovšem tento fakt neuměňuje jejich význam ani oblibu u čtenářů. Jak vzpomíná v *Lidové demokracii* z roku 1968 Blažena Šotková, Popelka Biliánová „napsala o Praze – a o jejích starých památkách – desítky fejetonů, sama jich mám na čtyřicet, vesměs otištěných v třicátých letech v *Národní politice*. Polovina z nich je věnována výhradně Vyšehradu.“²⁵⁸ A takových čtenářek a čtenářů, kteří si fejetony, povídky a črty Popelky Biliánové z novin vystříhli a schovali, bylo zcela jistě více. Uchovali tak i vzpomínku na jejich autorku.

Také musíme podotknout, že ne vždy byl literární a publicistický osud nakloněn dílu Popelky Biliánové jakožto autorky úspěšných prvorepublikových románů a oblíbeného lidového čtení. V období od roku 1948 do roku 1989 nebyla vydávána díla autorům, kteří byli považováni komunistickou ideologií za buržoazní (týkalo se to mimo jiné autorů tzv. literatury na okraji). K jistému oživení zájmu o spisovatele a publicisty, uveřejňující své beletristické práce (např. sentimentální příběhy, příběhy z vesnického prostředí, humoresky aj.) v nejrůznějších časopisech a kalendářích v období první republiky, došlo v roce 1968 (viz výše uvedený článek Blaženy Šotkové). Ke spisovatelům, jako byla např. Popelka Biliánová, Vlasta Javořická, Vlasta Pittnerová, Vilém Neubauer, Bohumil Zahradník-Brodský a další, byla znovu obrácena pozornost po roce 1989, kdy tzv. paraliteraturu začíná vydávat nakladatel Ivo Železný (kupříkladu román Popelky Biliánové *Do panského stavu* byl znovu vydán po 57 letech). Tak dlouhá časová prodleva znamenala pro autory lidové četby jisté zapomnění.

Při studiu života a díla Popelky Biliánové narazila autorka této bakalářské práce na řadu otázek, na které nenašla odpověď. Nastíháme alespoň některé z nich (třeba se stanou podnětem dalším

²⁵⁸ LA PNP, fond Popelky Biliánové, výstřižky. ŠOTKOVÁ, Blažena. *Lidová demokracie*, 1968.

badatelům pro jejich zodpovězení): Žijí ještě potomci Popelky Biliánové? Jestliže ano, vlastní například původní vydání všech próz Popelky Biliánové? Proč nedošlo k vydání souboru časopiseckých povídek Popelky Biliánové pod názvem *Ozvěny zapomenutých příběhů*? Jednalo se jen o pověsti Popelky Biliánové, které mohli slyšet posluchači Radiojournalu ve 30. letech 20. století? Je pravdou, že Popelčin domek na Vyšehradě obývala svého času i Božena Němcová? Odpovědi na výše položené otázky by zaplnily prázdné střípky v mozaice spisovatelky, publicistky, dramatičky a osvětové pracovnice Popelky Biliánové.

Na závěr autorka této bakalářské práce zvolila slova Pavly Moudré, spolupracovnice Popelky Biliánové a spisovatelky, která je pronesla na oslavu Popelčiných sedmdesátých narozenin a která poeticky shrnuje život a dílo Popelky Biliánové: „Drahá přítelkyně. Spanilá družičko! Máte význačné a příznačné jméno. Popelka! Ale ne ta ubohá, které macecha dala vybírat proso z popele, nýbrž ta, které dobrá víla dala tři oříšky. A když jste je rozloupila, byly v nich nádherné stříbrné, zlaté a oblakové šaty. Tři obleky, v nichž jste šla na ples, tři zářivá roucha, v nichž jste oslnila: zlaté roucho lásky k vlasti a Praze, stříbrné roucho lásky k drobnému českému lidu, oblakové roucho lásky k trpícím dětem...“²⁵⁹

²⁵⁹ LA PNP, fond Popelky Biliánové, rukopisy cizí.

Seznam použité literatury

1. AUGUSTA, Pavel. *Vyšehrad*. 1. vyd. Praha: Milpo media, 2004. 143 s. ISBN 80-86098-34-6.
2. BAČKOVSKÝ, František. *Národní navštívenky: jejich vznik, rozvoj, význam a úspěchy*. Praha: Nákladem spisovatelovým, 1899. 64 s.
3. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005. 175 s. ISBN 80-7277-241-4.
4. BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny Prahy II.: Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*. 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 1998. 565 s. ISBN 80-7185-144-2.
5. *Biografický slovník českých zemí (seš. Bi-Bog)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. xvii s., s. 478-585. ISBN 80-7277-309-7.
6. *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*. Praha: Eduard Grégr a syn: Historický ústav AV ČR, 1997. 189 s. ISBN 80-902023-7-3.
7. BROŽOVÁ, Věra et al. *Vyšehrad – historické podoby*. 1. vyd. Praha: Národní kulturní památka Vyšehrad, 2000. 159 s. ISBN 80-238-5706-1.
8. BURIÁNEK, František. *Z literárněvědných studií*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985. 217 s.
9. *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: výstava k dějinám českého tisku na území České republiky*. Praha: Státní ústřední archiv, 2002. 99 s. ISBN 80-86712-07-9.
10. FRABŠA, František S. *Berounští spisovatelé slovem i obrazem I*. Beroun: Knihovna Berounského světa, 1941. 12 s.
11. GALÍK, Josef et al. *Panorama české literatury (literární dějiny od počátku do současnosti)*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1994. 547 s. ISBN 80-85839-04-0.
12. HAMPL, František. *Dobrodružství Jaroslava Seiferta*. 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1969. 199 s.
13. *Hospody a pivo v české společnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. 259 s. ISBN 80-200-0639-7.

14. HRABÁKOVÁ, Jaroslava. *Studie o české literatuře na přelomu století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. 152 s. ISBN 80-7066-473-8.
15. JANEČEK, Petr: *Pražské pověsti Popelky Biliánové a jejich folklorní autenticita*. In TOMANDL, Miloš (ed.). *Opera Iuvenalia*. Praha: Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (v tisku).
16. JÍLEK, Viktor. *Dějiny české žurnalistiky od svého počátku do r. 1945*. 2. vyd. Olomouc: Palackého Univerzita, 2002. 139 s. ISBN 80-244-0576-8.
17. KALINA, Vladimír. *Antologie české črty 19. století*. 1. vyd. Praha: SPN, 1975. 117 s.
18. KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G*. Díl 1. 1. vyd. Praha: Academia, 1985. 900 s.
19. KREJČÍ, Karel. *Podivuhodné příběhy ze staré Prahy*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1971. 295 s.
20. KREJČÍ, Karel. *Praha legend a skutečnosti*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981, 266 s.
21. KŘIVÁNKOVÁ, Alena. *Přehled dějin české žurnalistiky*. 5. díl. K vývoji českého tisku na přelomu 19. a 20. století. 1. vyd. Praha: SPN, 1979. 106 s.
22. KUNC, Jaroslav. *Slovník soudobých českých spisovatelů: krásné písemnictví v letech 1918-1945*. Díl 1, A-M. 1. vyd. Praha: Orbis, 1945. 559 s.
23. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě: žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. 300 s. ISBN 80-204-0737-5.
24. MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Litomyšl: Paseka, 1996. 240 s. ISBN 80-7185-075-6.
25. MOCNÁ, Dagmar. *Případ Kondelík (Epizoda z estetiky každodennosti)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 309 s. ISBN 80-246-0312-8.
26. NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: JANUA, 1999, 446 s. ISBN 80-902622-2-8.
27. NOVÁK, Arne. *Jan Neruda*. 3. vyd. Praha: Mánes, 1920, 100 s.
28. NOVÁK, Jan Václav. *Přehledné dějiny literatury české*. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995. 1804 s. ISBN 80-7108-105-1.
29. OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *O fejetonu, s fejetonem (sborník textů k žánru)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 103 s. ISBN 978-80-246-1286-7.
30. *Paginae historiae: sborník Státního ústředního archivu v Praze*. Sv. 1, 1993. ISSN 1211-9768.

31. *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: ÚLČ AV ČR, 2005. 275 s. ISBN 80-85778-47-5.
32. *Růže z pražských trhů*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1981, 419 s.
33. SIROVÁTKA, Oldřich. *Literatura na okraji*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. 98 s. ISBN 80-202-0122-X.
34. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. 465 s.
35. *Spisovatelé, společnost a noviny v proměnách: k 150. výročí úmrtí Karla Havlíčka*. 1. vyd. Praha: Památník národního písemnictví, 2006, 414 s. ISBN 80-85085-75-5.
36. ŠIMÁNEK, Josef. *Skauting: jeho podstata, význam a ethika*. Praha: Fr. Topič, 1925. 106 s.
37. URBAN, Zdeněk. *Století českého kalendáře*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1987. 168 s.
38. VEJVARA, Josef. *Historie spolku českých žurnalistů v Praze 1877-1927*. Praha: Spolek českých žurnalistů, 1927. 128 s.
39. VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra. *Eliška Krásnohorská*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1987. 318 s.
40. VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1996. 284 s. ISBN 80-205-0088-X.

Prameny

Literární archiv Památníku národního písemnictví. Fond Popelky Biliánové (13 kartonů).

Internetové zdroje

1. <http://www.fdb.cz>
2. <http://www.intranet.cz>
3. <http://www.kraluv-dvur.cz>
4. <http://www.mesto-horovice.cz>
5. <http://www.muzeumprahy.cz>
6. <http://www.nkp.cz>

7. <http://www.pis.cz>
8. <http://www.popelky.wz.cz>
9. <http://www.praha-vysehrad.cz>
10. <http://www.skaut.org>
11. <http://www.spisovatele.cz>
12. <http://www.veda.cz>
13. <http://www.zastarouprahu.cz>

Resumé

This graduate dissertation aims to study Popelka Biliánová, Czech writer and journalist, and her work, especially her articles in newspapers and magazines at the end of the 19th century until her death in 1941. Popelka Bilianova (it is a pen name her right name is Marie Popelková) was not only a woman that wrote well-known novel such as *Do panského stavu* or the book of folk-tales *Z tajů pražských pověstí* but she were active in other public activities, e. g. she helped to bring up young girls in the first Girl guides in the Czech countries, she organized sight-seeing courses for the public in Prague, she published *obětiny* (things of a national character), she worked on a few associations (Ústřední spolek českých žen), etc. At this time her name and work seems to be forgotten unjustly.

I divided this graduate dissertation into two parts: the first part of this dissertation is devoted to the life of Popelka Biliánová and her activities mainly in associations, the second part described a difficult way for a woman of the 19th century to become a writer and journalist. I was interested in which newspapers and magazines we could find Popelka Bilianova's articles, in which titles she published most often and why. I found out that the answer is more complicated because of the political and cultural situation in the Czech countries at the turn of the century.

Popelka Bilianová as a journalist and publicist sent her articles to various newspapers (e.g. *Národní listy*, *Národní politika*, etc.) and magazines that could be divided into categories such as magazines for women, pictorials, humorous journals, yearbooks, etc. The stories of Popelka Biliánová belong to the specific type of literature that is called paraliterature. She published almost short stories, novelettes, short essays, studies of Vyšehrad, etc. Popelka Biliánová's prose is distinguished by using a specific literary language which comes from Prague folk tale.

This graduate dissertation proves that public activities of Popelka Biliánová meant more for her than her writing and publishing. We understand that from her correspondence to the publishers, journalists and writers. The stories that she wrote satisfied her need for writing itself at the same time it was a way to overcome a distress.

Ukázky z díla Popelky Biliánové

Z našich zkazek

U Vltavy²⁶⁰

Nuže, vycházím teď odhodlaně
hledat zkazek v širý český luh:
Děvano, z té divotvorné dlaně,
z nížto život leješ v země kruh,
popřej i mé duši v tužbě mroucí,
jenom trochy oné síly žhnoucí,
jež vykouzlí i tam plamen života,
kde juž panovala smrti mrákota.

Popřej uším sluchu, zrakům vidu,
ať nebloudím hlucha v temnosti,
popřej duši želaného klidu,
jasno v mojí hlavě zahosti! -
S bázní svatou noha moje kráčí,
tam, kde věnec českých hor se stáčí,
zavíraje v zkamenělou náruč svou
Čechy, drahé Čechy, zmilenou vlast' mou!

Pražské pověsti

Utopená křest'anka²⁶¹

Za pohanských dob býval prý na místě kostelíka sv. Kříže rybník a zde, v okolí Vltavy, byli většinou usedlí rybáři.

²⁶⁰ POPELKOVÁ, Marie. *Z našich zkazek*. Praha: vlastním nákladem, 1891, nestr.

²⁶¹ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Pražské pověsti*. Praha: Erika, 1995, s. 126-128.

Při příchodu křesťanství, které mělo velmi mnoho odpůrců, dala se pokřtiti i jedna rybářská dívka ze zdejšího pobřeží. Toho se ovšem záhy dopátrali rodiče dívčini, kteří houževnatě lpěli na zděděné víře. I jali se dívce domlouvati, aby odstoupila od nové víry a vrátila se k víře, v níž byla vychována. Ale domluvy nebyly nic platny, ba neprospěly ani hrozby a pronásledování rodičů; dívka setrvala věrně při víře křesťanské.

Když rodiče poznali, že dívka od nové víry neustoupí, umínili si, že ji sprovodí ze světa. Chtěli ji utopiti. Ale ne ve Vltavě, v posvátné vodě bohyni Děvaně zasvěcené, ani v jiné vodě živé, totiž tekoucí, v níže bohyně vody sídlila, nýbrž ve vodě stojaté, již bohyně nemilovala. A tak se stalo. Zde na břehu Vltavy byl asi nějaký rybníček, do něhož spodem prosakovala voda z řeky a do něhož se stahovala i voda dešťová. A rodiče chytili dceru-křesťanku, přivázali ji pro potupu na kříž a za černé noci hodili ji sem do rybníka.

Ale stal se div! Ráno stál vztyčen prostřed rybníka kříž, jehož dřevo objímala utopená křesťanská dívka. Seběhli se lidé, křesťané i pohané – hrůza je všecky obešla nad tím divem. Vytáhli utopenou dívku, neboť kříž stál vztyčen jenom ve vodě. Potom vypustili vodu z rybníka a navezli sem zemi a nad křížem postavili kostelík. Velmi mnozí pohané uvěřili a dali se pokřtiti.

Za starých časů býval prý opravdu v kostelíku tomto prostý kříž dřevěný, k němuž se připínají tyto dvě pověsti.

Kolem kostelíka za dávných dob vedla cesta s Hradčan po dřevěném mostě sem a dále k Vyšehradu.

Nějaká událost v tom dávnověku dala asi podnět k založení svatyně v těchto místech a lid si k ní zbájl pověsti, které jsou asi z téhož pramene, dnes neznámého. Jisto je pouze, že pověsti samy kladou vznik svatyně do prvních křesťanských.

Paní Katynka z Vaječného trhu²⁶²

Paní Katynka žila v první polovině minulého století (19. století, pozn. aut.) a byla „drůbežnicí“ na Vaječném trhu.

Jsou sice – a vždycky bývaly – skorem všecky „paničky z trhů“ - obchodnice totiž - „těžká váha“, ale drůbežnice přece byly vždycky v popředí – vrchnost nad vrchnostmi.

²⁶² *Růže z pražských trhů*. Praha: Odeon, 1981, s. 105.

I paní Katynka byla takto jako velická většina paniček z trhů: široká daleká a rozměrná na všechny strany.

Byla zdravá, červenolící, ústa měla ne sice velká, ale naostro krojená, kteráž tváří její dodávala přísného, ba tvrdého výrazu. Totiž: kdyby tento zdánlivě tvrdý výraz nebyl mírněn, nebo spíše smazán pohledem jejich dobromyslných modrých očí. Měla ve zvyku řízná, ale krátká úsloví a málokdy dala se strhnouti k „další vejřečnosti“...

No, je Emil paličák, pravdaže. Dobře jí to řekl pan Ignác, kupec odvedle, když si jednou posteskla a zaplakala. „No, paní Katynko, má bejt Emil po kom: byli voni jiná za mladejch let? Dyž moje první paní umřela, říkal jsem jim tenkrát: 'Panno Katynko, znám jich a voni mě, vědí, že sem pořádněj člověk, vodvoděl sem, potřebuju dobrou ženu a hospodyní – já řeknu mamince vo nich.' A pamatujou se, co mi tenkrát řekli? 'Pane Ignác, cítím jich a vážím si jich, ale já sem se svatým slibem zavázala svému Venclíčkoví, a muším tedy na něho čekat.' No – a čekali, paní Katynko, čekali, až se dočkali toho, že ten darebák Venclíček se jim voženil s jinou a jich mír nix týr nix nechal na vocet. No – a pan Emil holt taky dal tý svý slovo a chtěl mu dostát – jako voni. A vědí co, mutrlinko? Kam a kampak dali rozum – Helenu Emilovi! Cožpak byla ta pro něho, aby s ní mohl někam vyjít mezi lidi sobě rovné. Ale Helena? Viděj, jak se brzy vykurýrovala z bláznivín po Emilovi a je docela šťastna se svým cibulářem a docela podomácku si vede na Zeleným trhu,“ řečnil pan Ignác „vod srdce“, neboť té chvíle nikdo v krámě nebyl.

„No, vědí, pane Ignác, já sem si jako myslila, dyž Emil chce študovat, ať si spánembohem študuje – Helena by seděla se mnou na trhu – kšeft je kšeft a handle sou handle, dyž dou – to vědí, že spíš mi ze stáňku trochu těch babek zbyde, než aby se mi nedostávalo. Tedy sem si myslila – študuj, si třebaš až do smrti, jen dyž budeš mít postaráno vo živobyті,“ a paní Katynka uplakávala do cípku své třípůlové zástěry.

Do panského stavu

(Kráčmerka u zlatníka)

Paní Kráčmerka se slečnou Betinkou vešly do zlatnického krámu. Betinka zvědavě, matka si s plným vědomím svých tisíců a jejich panské hodnoty myslila: To všecko bych za šedesát tisíc strčila do kapsy! - A nebylo tomu tak.

Klenotník se paní Kráčmerce uklonil a tázal se, co si dámy přejí. Nějaký řetěz, ale pěkný, aby stál za to, hrdě přikazovala matka pod záštitou svého prstenu. Klenotník se usmál.

„Ó, prosím, s největší ochotou vám hned něco ukážu,“ řekl a obrátil se někam do koutka skleněné zásuvky. A vyndal řetěz jako klanici od vozu. Vyznal se v kupcích.

Paní Kráčmerce se po tváři rozběhl blažený úsměv. - Počkejte, vy kruťáci v Berouně, teď uvidíte, má-li Kráčmerka šedesát tisíc nebo ne! Tady to vidíte! Oslepnete od lesku toho řetězu! Milostpaní vzala řetěz a znalecky ho prohlížela. Punc měl, těžký byl dost a viditelný taky. Tak zač je. Bude-li pán laciný, paní Kráčmerka koupí ještě jeden takový tuhle dceři.

Klenotník hodil řetěz na vážky a klidně řekl: „Sto padesát zlatých – a nemůžu slevit ani krejcar,“ dodával.

Paní Kráčmerka zbledla a kmitem blesku zase zrudla. Ježíši, kdepak sto padesát zlatých! Ona počítala, že za padesátku dostane řetězy dva.

Klenotník četl matce myšlenky na tváři i v očích, a vyšel s vlajkou diplomata. „Milostpaní, prosím, má být ten řetěz pro venkov nebo pro Prahu?“ tázal se.

Milostpaní už honem chtěla vyplácnout, že řetěz potřebuje hlavně pro Beroun, aby na něm byly vidět tisíce, ale včas se vzpamatovala a neřekla to. Slečna Betinka vysvobodila matku ze soutěsky: „Prosím, tenhle řetěz je příliš silný. Nějaký jiný, mamí, takový, jako má paní Andělová,“ vyjednávala Betinka.

„Paní Andělová?! I Božínku,

*Pod selský krov*²⁶³

(začátek románu)

„Starý Mareňka byl ze zchudlého statku. Oba manželé byli dobří a měkčí lidé, pracovití a tiší a měli se rádi jako děti.

Měli se rádi jako děti a byli dětmi také hojně požehnáni. Narodilo se jim dětí sedm.

Sedm jich měli – a z nich zbyla teď jediná dcera Nanyňka. Dvě děti zemřely za malička a tři již odrostlejší. A dvě z dětí vzala si mužova sestra do Prahy na výchovu, sama dětí nemajíc.

Byli to tenkrát dvouletá Nanyňka a čtyřletý Vojtěch.

²⁶³ BILIANOVÁ, Popelka. *Pod selský krov*. Praha: Zem. knih. A. Neubert, 1925, s. 7-8.

I Vojtěch zemřel ve věku dospělém a zbyla tak sama jediná teď Nanyňka. Teta její měla za muže zedníka a nenáviděla matky Nanyňčiny, nechtěla rodina její, aby si ji bratr vzal; dávali mu vdovu starší, ale se statkem.

Ale bratr si nevzal starší vdovu se statkem, a vzal si mladou lásku svou a byl s ní šťasten po svém i spokojen – krom těch starostí s dětmi, jež se rodily skorem po roce.

A tak přijela jednou sestra z Prahy a viděla děti jako kuželek – menší jedno druhého.

A zas byla na koni proti nenáviděné švekruši: 'Chudák bratr – ten má soužení se ženou, která má tolik dětí!'